

COMUNICACIÓ

REVISTA DEL CENTRE D'ESTUDIS TEOLÒGICS DE MALLORCA

*El Venerable
Joaquim Rosselló,
“columna i torxa
de l’Església
de Mallorca”*

131
2015

Dr. Pere Fullana i Puigserver,
Jaume Reynés Matas MSSCC,
Dr. Gabriel Seguí i Trobat, MSSCC,
Manuel Soler Palà, MSSCC
Dr. Pere Riera i Cànaves, MSSCC (+),
Dr. Josep Amengual i Batle, MSSCC,
Mn. Jaume Obrador i Adrover,

COMUNICACIÓ

Núm. 131
2015

Centre d'Estudis Teològics de Mallorca

COMUNICACIÓ

Revista del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca

Director:

Francesc Ramis Darder

Consell de Redacció:

Jordi Gayà Estelrich
Gabriel Seguí Trobat
Joan Andreu Alcina
Ramon Lladó Rotger
Francesc Ramis Darder

Correcció lingüística:

Santiago M. Amer

Redacció i Administració:

Seminari, 4 · Telèfon 971 21 46 04
Fax 971 72 58 47
07001 Palma (Mallorca)
E-mail: cetemisucir@yahoo.es

Dipòsit Legal:

P.M. 197-1975

Fotocomposició i impressió:

Serveis Gràfics Eugeni
Temple, 16 - Tel 971 24 49 79
07001 Palma (Mallorca)
E-mail: tgeugeni@gmail.com

SUMARI

1a PÀGINA:

Pere Fullana i Puigserver

EL P. JOAQUIM ROSSELLÓ I FERRÀ (1833-1909):

RELECTURA DEL SEU CONTEXT SOCIAL I RELIGIÓS

Jaume Reynés MSSCC

“SENYOR BLANQUERNA, ON VOS N’ANAU?”

L’INFLUX DE RAMON LLULL EN EL CARISMA

DELS MSSCC

Gabriel Seguí i Trobat, MSSCC

LA LITÚRGIA VISTA DES DEL P. JOAQUIM ROSSELLÓ

I DES D’AVUI DIA UN ASSAIG D’INTERPRETACIÓ I

D’ACTUALITZACIÓ

Manuel Soler Palà, MSSCC

EVOLUCIÓ DE L’ESPIRITUALITAT DEL COR DE JESÚS DES

DEL P. ROSSELLÓ FINS ALS NOSTRES DIES

Pere Riera i Cànaves, MSSCC (+)

TRETS DE L’ESPIRITUALITAT DELS SAGRATS CORS

Josep Amengual i Batle, MSSCC

PROJECCIÓ ECLESIAL DE L’OBRA DEL P. JOAQUIM

ROSELLÓ I FERRÀ, DES DE LA PERSPECTIVA DE LA

RENOVACIÓ DEL MINISTERI PRESBITERAL I DES DE

L’ASSOCIACIONISME DECIMONÒNIC

Mn. Jaume Obrador i Adrover

EVOLUCIÓ DE LA CONSCIÈNCIA MISSIONERA DE

L’ESGLÉSIA DES DEL SEGLE XIX FINS AVUI

SUMARI

Recensions

J. Bestard Comas

ELOGIO DE LO ÉTICO, ED. PPC, MADRID 2013, PÀG. 365.

J. Bestard Comas

¡NO PIERDAS LA ESPERANZA! 365 REFLEXIONES
CRISTIANAS, UNA PARA CADA DÍA DEL AÑO, ED. PPC,
MADRID 2014, PÀG. 302.

La vida missionera del P. Joaquim Rosselló i Ferrà tingué com a escenari una illa de la Corona espanyola que, al llarg del segon mig segle XIX i principis del XX, passà per transformacions sense parió en èpoques anteriors. Hi hagué un règim monàrquic constitucional, relativament pacífic, dominat per brillants parlamentaris i polítics pactadament corruptes i ideològicament moderats. L'Església i l'Estat eren poc sensibles a la sort de les masses obreres i als pagesos, els avanços higiènic i sanitaris els multiplicaven cada dia, ja que baixaven la mortaldat infantil i allargaven l'esperança de vida. Encara imperava la Cristiandat, i el papat i l'episcopat no arribaven a reconèixer l'autonomia de la ciència, de la política i del pensament.

Culturalment som a l'època de les restauracions, que volen sortir del mal son de la Revolució Francesa i de les ideologies racionalistes del segle XVIII. El romanticisme canta els ideals religiosos, recobra les llegendes i mites dels pobles, els màrtirs místics i sants dels cristians, i vol retornar a l'Edat Mitjana i al Segle d'Or.

La Cristiandat ressuscitava de les cendres revolucionàries, i també sorgia un nou tipus de prevere i de vida religiosa, sobretot femenina, que eren animats d'una religiositat més purificada, menys polititzada i que poc a poc s'allunyava del poder. Així era més lliure per a la pastoral, per al servei de les masses pageses mallorquines. Les devocions encara ofegaven la litúrgia, que a poc a poc tornava a ser el nodriment dels creients, sobretot els que entraven dins la pràctica de la comunió freqüent. La Restauració catòlica trobà els seus

símbols també en els santuaris marians, que a Mallorca culminà en la coronació de la Mare de Déu de Lluc (1884), i en la devoció als Cors de Jesús i de Maria, més estesa del que solem creure.

Amb l'Estat modern, per primera vegada hom feia entrar en els pressuposts les despeses que ocasionaven una minsa escolarització, una incipient atenció als malalts i vells. Però el gran buit consistia en la manca de mans per a oferir la felicitat dels ciutadans, com ambicionava brindar-la la societat liberal.

L'article del professor Pere Fullana fa avançar el nostre coneixement sobre com un prevere de la Congregació de l'Oratori de Sant Felip Neri, i llavors fundador dels Missioners dels Sagrats Cors es va moure sense causar esgarrinxades en aquella societat en accelerada transformació. Aquest estudi matisat, que defuig una mena de daltonisme historiogràfic, i ajuda a entendre com existia la policromia dels liberals força catòlics, i fins i tot de comunió diària, que posaven fites a les intervencions eclesiàstiques en la cosa pública. Els colors encara es multiplicaven si observam que molts amics del P. Rosselló, com Miquel Maura, A. M. Alcover, Miquel Costa i Llobera eren carlins, el que ens fa pensar que el P. Rosselló devia sentir qualche propensió vers aquest corrent. Aquests i molts altres eclesiàstics eren animats de zel apostòlic, que els alliberava de la càrrega política, i esdevenien capaços de donar la vida per la salvació dels germans. Per aquests viaranys hi trobarem el P. Rosselló, i els companys missioners populars de tot Mallorca.

Entre les forces espirituals que envigorien els restauradors catòlics de Mallorca emergí la gran figura del Beat Ramon, ermità, místic i màrtir, més admirat i venerat que no llegit, en la primera meitat del segle XIX, del qual el P. Rosselló anunciava

que seria canonitzat fora les vies ordinàries, i al qual seguí establint-se en la muntanya de Randa, a Sant Honorat, com ho escriví en les primeres Regles, de l'any 1890. És aquesta la faceta que ha treballat el P. Jaume Reynés.

Joaquim Rosselló, des de la infantesa va ser enriquit per “un sentit espiritual”, que ell va agrair a Déu i va explicar delicadament en la seva ancianitat. Una de les expressions d'aquesta profunditat interior la conservam encara plàsticament en uns canelobrets i altres objectes litúrgics, amb els quals jugava imitant els preveres en la celebració de la missa. El sentit espiritual, la devoció al Cor de Jesús, impulsora de la comunió freqüent, feren de Mn. Joaquim Rosselló, al llarg de la vida, com a oratorià i com a missioner dels SS. Cors un missioner exemplar, també en la celebració. Quan era prior de Lluc n'hi havia que parlaven del mode de celebrar dels missioners, com si fossin influenciats pels costums francesos, que protagonitzaven els començaments del moviment litúrgic, animat més tard pel bisbe Pere Joan Campins. El P. G. Seguí ha resseguit el tarannà del P. Rosselló, i ens mostra com la freqüència de la comunió demanava la de la confessió, aspecte que avui molts catòlics no tenen tan present, i d'aquí el missioner passava a celebrar amb dignitat i senzillesa l'eucaristia diària, d'una “manera pausada i devota i edificant”. Tan fidel era a la missa diària, com a la celebració, si era possible amb un company, de la litúrgia de les hores, molt més llarga que en els nostres dies. El P. Joaquim no va preparar la reforma litúrgica, sinó que va celebrar dignament i fructuosament.

El P. Manuel Soler ressegueix la ja esmentada devoció al Cor de Jesús, i les diverses modalitats que va adoptar, i ens mostra com el P. Joaquim va heretar les aportacions de les grans místiques centreeuropees, i va conèixer la tradició més recent, difosa per santa Margalida Maria d'Alacoque.

Ara bé, ell va aconseguir que aquesta devoció arrelada en els convents sortís al carrer, mantenint-la lligada a la freqüència de sagraments, inspirant-se, a més, en la dita evangèlica de calar foc al món, el P. Joaquim va albirar encendre el món en aquest amor, aportació cabdal en una societat que s'obria al pluralisme, i que començava a entendre més la invitació que la pressió social. Va alleugerir aquesta devoció de moltes pràctiques, i la va projectar com una espiritualitat amb els ulls fits en el Déu amor, que ens mostra fins a l'extrem que el Crist, sobre la Creu, és traspasat per a mostrar fins a on arriba el seu amor al Pare i als homes.

D'una anàlisi de la societat que entrava en el liberalisme, que hom considerava que refredava el cristianisme, i del fervor espiritual calat per aquests nuclis d'espiritualitat, que brollen d'una manera d'entendre les Escriptures, envigorida per la mística del Beat Ramon, sorgí un projecte missioner que, a partir de la reforma alfonsina de 1874, va engrescar el P. Joaquim Rosselló, altres preveres oratorians i diocesans, així com, de tant en tant, qualche jesuïta, i es va congriar un equip missioner. ni oratorians ni preveres diocesans eren tradicionalment missioners. Aquella experiència feia esperar que l'equip es consolidaria en una associació. L'any 1890, empès pel bisbe Jacint M. Cervera, el P. Rosselló fundava la Congregació de Missioners dels SS. Cors, a l'ermita de Sant Honorat i inaugurava el ministeri missioner, amb uns exercicis espirituals al presbiteri, presidit pel bisbe. Era l'altre objectiu missioner, donar nou alè evangèlic i esperit apostòlic als preveres, cada dia més concentrats en el seu ministeri pastoral, i no tan vinculat al benefici. Aquesta projecció espiritual i eclesial és estudiada pel ja traspasat P. Pere Riera i pel P. Josep Amengual.

Mn. Jaume Obrador brinda una panoràmica de la història del moviment missioner en l'Església, i en matisa les

característiques, fins a arribar als plantejaments del concili Vaticà II, que toquen la llibertat de la fe, l'ecumenisme, i ens fan veure com la teologia de l'alliberament i altres corrents teològics han contribuït a un aclariment cabdal per ajudar a veure que la missió no és tant per a implantar l'Església com per a anunciar la presència del Regne de Déu, finalitat que, sense el bagatge teològic d'avui, hauria copsat el P. Rosselló, quan va expressar la finalitat de la congregació missionera, tot inspirant-se en dos textos evangèlics: cercar el Regne de Déu i donar fruits de missió, amb tots els mitjans possibles, en una societat plural.

EL P. JOAQUIM ROSSELLÓ I FERRÀ (1833-1909): RELECTURA DEL SEU CONTEXT SOCIAL I RELIGIÓS

Pere Fullana i Puigserver,
professor d'història de l'educació social a la UIB

Quan el 1909 era a tocar el seu final, concretament el 20 de desembre, moria el P. Joaquim Rosselló. Aquell any havia estat especialment significatiu per a la societat i per a l'Església mallorquines. Els conflictes ideològics i religiosos no resolts amb satisfacció des dels inicis de l'Estat liberal emergien de forma intermitent i prenien estat en forma d'anticlericalisme i convulsió, com ara la Setmana Tràgica, de juliol, a Barcelona. El mallorquí Antoni Maura era llavors el president del Consell de Ministres.

Aquest govern, de signe conservador, amb poc més de dos anys de durada i conegut com a Govern Llarg per comparació amb els anteriors, era a punt d'arribar al seu final. Gabriel Alomar i altres líders polítics liberals i socialistes promovien tota casta de concentracions per plantar cara a una situació que consideraven que requeria reformes profundes; entenien que el sistema del bipartidisme era especialment corrupte i centralista; i atacaven els fonaments del caciquisme i el clientelisme econòmic i ideològic que es confonia amb l'arquitectura del sistema. Un gran míting a la Plaça de Toros de Palma, aquell any, donava compte del descontent que alimentava la ciutadania illenca, tradicionalment considerada més aviat conservadora i religiosa.

En aquell context arribaven a la meta un seguit d'homes i de projectes que havien estat significatius al llarg del vuit-cents i que havien entrat en el nou-cents encara amb força. El context no era plàcid, tot i el clima favorable en termes generals per a l'Església. En qualsevol cas, això no ens estalvia un interrogant sobre com es podia ser gran en una societat tan donada a rebaixar el valor dels èxits i a qüestionar-ho tot, entre d'altres motius per la proximitat i per una convivència difícil en un espai reduït on els defectes són coneguts i en molts casos públics. Tot i el clima de protecció social i jurídica en el qual es trobava l'Església, en societats petites com l'illenca es posava de manifest que es vivia en un clima d'intoxicació permanent. Recordem que va ser a Mallorca on, els primers anys del nou-cents, més impactà l'integrisme anticlerical i radical d'*El Urbión*, tot plegat mentre el Palau Episcopal patí un atemptat simbòlic, amb l'esclat d'un petard que servia d'avís per a navegants.

Va ser devers 1909 quan l'integrisme mallorquí es destapà clarament i sense complexos, primer amb el setmanari *La Verdad* i després *El Verdadero*, dirigits per Gabriel Llabrés, condemnats, ambdós, per la Cúria Eclesiàstica. El diari *Gaceta de Mallorca* hagué de cessar el director, mossèn Andreu Pont i Llodrà, amic d'Alcover i de Campins, davant la pressió dels sectors confessionals més recalitrants, tot i que havia estat, aquest diari, una aposta de la Cúria i un compromís clar de suport al cristianisme social.

Gestionar aquella Església tampoc no era fàcil, fins i tot comptant amb el pes de la llei i de l'autoritat, que tendien sempre a controlar-ho absolutament tot. A l'altra voravia, el *Pu-put* no escatimava crítiques ferotges i personals contra la Cúria Eclesiàstica, els seus representants i alguns dels clergues més populars de la Ciutat.

Per entendre algunes de les contradiccions i hipocresies d'aquella època, vistes des de l'anticlericalisme radical conservador, val la pena rellegir *Mis Giacomini*, de Miquel Villalonga, ambientada a la Mallorca del final del vuit-cents tot expressant un punt de vista que per ventura no hem contemplat amb la mesura justa.

Quina era, tanmateix, la genealogia d'aquells homes i dones rellevants des del punt de vista religiós que havien arrelat en el vuit-cents? Quins fets, circumstàncies i experiències havien marcat les seves vides, la seva visió i el seu compromís, tant des del punt de vista religiós, com polític, com cívic, en els seus vessants diferents? Quins eren els grups i les línies dominants de l'Església mallorquina des de 1833 a 1909? Quins elements són circumstancials i quins formen part del magma socioreligiós mallorquí?

Com se suposa, aquests interrogants admeten diverses respostes i múltiples matisos. Atesa la complexitat de tot plegat, vull agrair-vos l'oportunitat que m'oferiu d'aportar el meu punt de vista i aproximar-me a la veritat, sabent que només podem oferir veracitats, o aproximacions més o menys fiables a la veritat sobre un temps i uns personatges sense els quals difícilment podem explicar allò que som. D'antuvi us vull agrair, doncs, l'ocasió de fer aquesta presentació sense genèrics, sense recórrer als tòpics convencionals i, a voltes, gastats i buits.

Com se suposa, avui, ens interessa constatar el pes del fet religiós a Mallorca, apuntar alguns arguments que potser permeten pensar que la realitat social i històrica de Mallorca prefigurà un model de comportament religiós i una identitat religiosa particular en relació amb les altres illes i l'Estat espanyol. Nació i religió moderna o constitucional eren

dos elements que, per uns, tan sols eren conciliables des de la llibertat, mentre que, pels altres, es tractava de dos components consubstancials.

Tanmateix el nostre principal objectiu és apuntar i argumentar aquells components identitaris de l'Església mallorquina durant el segle XIX, un segle per ventura idealitzat precisament per la seva capacitat creativa i per les seves aportacions. Des d'aquest punt de vista no ens interessa tant parlar de fets, sinó més aviat revisar amb cura allò que entenem que té un interès especial en el centenari de la mort del P. Joaquim Rosselló, prevere i fundador. I, com se suposa, per extensió, rellegir el context i actualitzar-lo amb els esquemes, els conceptes i el coneixements del nostre temps i el compromís de la nostra generació.

1. El fet religiós a la Mallorca de mitjan segle XIX

El P. Joaquim Rosselló havia nascut a Palma, el 1833, en una família i en un context social concret, simbòlicament extraordinari per explicar bona part d'allò que va ser la configuració invisible del denou. El carrer de Sant Jaume, de Palma, era, precisament, un reflex de la nova societat que emergia de la revolució francesa i, més concretament, de les convulsions socials i polítiques que se derivaren del sexenni de 1808 a 1814. Els nous casals de la noblesa illenca construïts en aquell indret posen de manifest el poder d'algunes de les famílies aristocràtiques, l'ascendent social que tenien sobre el conjunt de la societat illenca i la percepció que la ciutadania illenca tenia d'ella mateixa. Però també convé tenir present que aquella zona estava marcada per la parròquia de Sant Jaume i alguns dels principals monestirs femenins de clausura, com les Caputxines i Santa Magdalena, on el cardenal Despuig havia fet construir la capella de la Beata, encara no acabada en el moment del seu decés el 1813.

El paisatge polític i social que es configurà durant el segle XIX mai no va ser del gust de l'Església, sobretot no va ser ho d'aquells sectors d'Església que des de 1810, sobretot, volgueren confrontar el catolicisme amb el liberalisme, i maldaren per demonitzar el liberalisme, arran del debat a Cadis i l'aprovació de la Constitució de 1812, durant el sexenni de 1814 a 1820, però molt especialment entre 1824 i 1833. La majoria dels eclesiàstics que havien col·laborat o fet part dels projectes liberals foren represaliats i molts s'exiliaren voluntàriament. Recordem que, entre d'altres, el bisbe Pedro González Vallejo va ser obligat a abandonar la seva Diòcesi, contra la seva voluntat i consciència, per interessos estrictament ideològics i polítics. Aquí val la pena plantejar alguna hipòtesi de treball, fer una recerca en profunditat i analitzar aquestes conjuntures des del punt de vista empíric, amb la finalitat de saber si l'absolutisme i el conservadorisme polític exigien de l'Església gestos amb els elements liberals i progressistes, i comprovar si les administracions liberals també exigien el mateix preu en accedir al poder. L'Església sacrificava bona part dels seus efectius i de les seves elits, un gruix interessant des del punt de vista de la visibilitat pública, perquè optava per un model de societat i perquè reivindicava uns espais concrets per a la religió.

Observant l'evolució política de la primera meitat del vuit-cents entenem que es pot afirmar que les víctimes religioses del liberalisme van ser protegides i valorades per l'Església des del punt de vista polític i religiós, mentre que aquells que ho varen ser de l'absolutisme, en general van ser silenciades de l'ecosistema religiós que s'havia de protegir i mostrar.

En el moment del naixement de Joaquim Rosselló Ferrà, el 1833, s'iniciava una etapa nova en tot allò que feia relació a les vinculacions entre la religió i la modernitat. La visió antiliberal i la seva ona expansiva en la historiografia ha persistit fins el

dia d'avui, perquè aquest és el to que utilitzaren els bisbes i la majoria d'eclesiàstics durant el denominat període isabelí, és a dir, entre 1833 i 1868. Manuel Soler i Josep Amengual, per exemple, en referir-se al segle XIX el consideren un segle d'agitació i contrarietats. Coincidim en l'anàlisi general, però entenem que el període que comprèn la infància, la joventut i la primera etapa pastoral del P. Joaquim Rosselló conté alguns elements interpretatius que val la pena considerar en el context de la valoració general a la qual s'ha fet referència:

1. L'aristocràcia local visqué durant aquest període un temps de recessió i de pèrdua de poder social i econòmic rellevant. El clima ideològic i l'argumentari que Joaquim associà a la família i el seu entorn era un imaginari clarament vinculat als conceptes de l'Antic Règim i als referents estamentals de poder. La tesi de la professora Antònia Morey sobre la noblesa ens ajuda a entendre aquesta qüestió. La crisi no és religiosa, sinó que s'esfondra una manera d'entendre la religió i la societat fonamentada en esquemes del passat. Les Corts de Cadis aprovaren la Llei de Senyorius i les successives legislacions liberals facilitaren la fragmentació de les propietats nobiliàries, un cop desvinculades. Això no obstant, un component significatiu de famílies nobiliàries resistí sòlidament durant el vuit-cents i algunes d'aquestes donaren suport a les causes contrarevolucionàries i antiliberals.

2. El carlisme com a proposta política, que associava aristocràcia, religió i un model social arcaic, se sumà al descontent de les classes populars, la pagesia i els col·lectius religiosos absolutistes que consideraven, en la seva particular interpretació social, que s'estava traint la religió. Les desamortitzacions i l'exclaustració dels religiosos, sobretot del decenni de 1830, van derivar de la incapacitat d'arribar a acords i una conseqüència més de la radicalització del

carlisme mateix que volgué apropiar-se en exclusiva del model polític de la religió. La motivació comuna de tots aquests grups, afirma Isabel Peñarrubia, seria la defensa d'estructures bàsiques –jerarquia familiar, codis sexuals, etc., que cimentaren la forma de vida tradicional i que se sentien amenaçats pel règim constitucional.

3. La radicalització liberal de 1835 i 1840, específicament, reobrí ferides que incidiren profundament en l'avversió al liberalisme per part d'un conjunt significatiu de l'Església. El contrast el trobam en els bisbes González Vallejo exiliat el 1824 i Pérez de Hirias forçat a viure un exili intern i interior, a partir de 1835. Tot i aquests entrebancs i sensacions de navegar a mercè del pèndul institucional polític, valdria la pena cercar els referents d'estabilitat i no tant els de la confrontació. Algunes trajectòries i biografies associades a la gestió i la política religiosa per ventura ens ajudarien a entendre millor aquesta època, ens referim a la trajectòria de Joan Muntaner Garcia, responsable de la Diòcesi durant gairebé cinquanta anys, el qual, tot i el seu tarannà liberal, sembla que era respectat pels diferents estols ideològics.

4. Tot i el clima dominant, el liberalisme també arribà a acords amb l'Església, primer a partir de 1845 i poc després amb el Concordat de 1851. Aquest ordenament jurídic, malgrat tots els intents de ruptura, serví de marc de relacions i es mantingué vigent fins a la Segona República. Per altra banda, el liberalisme apostà per una reforma en profunditat de l'ensenyament mitjà i universitari, un debat que posà en evidència que a Mallorca hi havia algunes qüestions atàviques innegociables o que arrossegaven prou dificultats per arribar a acords amb la mirada posada en el futur. Les conseqüències del tancament de la Universitat Literària de Mallorca (1835) van ser diverses, la suma de les quals es manifestà amb la incapacitat de formular un model

universitari liberal i modern. Vinculada al tancament s'ha de contemplar la creació del primer institut d'ensenyament secundari liberal –l'Institut Balear (1835)– i la crisi paral·lela del Seminari Conciliar de Sant Pere, que no reeixí fins el 1845, amb la pau isabelina, i es reforçà amb els acords del Concordat de 1851. Mentrestant, es fundà l'Escola Normal de Mestres, el 1842; mentre les dones que es preparaven per exercir el magisteri es formaven a redós del Reial Col·legi de la Puresa, llavors dirigit i gestionat per una comunitat de “miotetes” –nom amb el qual eren conegudes les dones consagrades, però que no havien professat públicament en un orde o congregació femenina canònicament constituïda. Vist des de la perspectiva de Joaquim Rosselló allò que es constata és que tots aquests succeïts des del punt de vista religiós, social i polític tingueren una incidència ben directa sobre la seva cosmovisió personal:

1. L'aristocràcia ciutadana i els col·lectius més vinculats ideològicament amb el model social de l'Antic Règim esdevingueren els grans protectors dels exclaustrats i els mecenes dels seus projectes, almenys durant alguns anys mentre es mantenien fora del claustre. Sabien que aquests religiosos i el seu entorn podien ser l'exèrcit de combat d'una mentalitat i d'una causa. Els Gual de Torrella, els Olesa i tantes altres famílies esdevingueren els paraigües d'aquest personal, considerat víctima del liberalisme i de la seva pròpia història.

2. En el cas que ens ocupa, la biografia de Joaquim Rosselló no està associada a l'Antic Règim, sinó més aviat al clergat jove, renovador i desvinculat de la política que emergeix a l'Europa de la Restauració. El model i el marc personal està condicionat indirectament per la política, entenent que la seva vocació era prioritàriament pastoral i, precisament per això, sense adonar-se'n, la seva generació engendrà un model nou

de prevere i de religió, lliure de les marques i els bàndols dels passats. La generació que els precedia, en el Seminari i en el clergat, encara havia sofert les inclemències de la política. Molts s'havien exiliat i havien estat protegits per les famílies carlistes a l'exili o s'havien format en convictoris sufragats per la contrarevolució espanyola o europea. Alguns clergues mallorquins de mitjan XIX havien lluitat a la Primera Guerra Carlista, altres formaven part de l'entorn carlista i mantenien una certa sociabilitat i complicitat entre ells mateixos. Aquest conflicte mateix es posà de manifest en la fundació de les Germanes Franciscanes Filles de la Misericòrdia, atès que el fundador Gabriel Marià Ribas de Pina provenia d'aquest ambient, igual que monsenyor Cabrera, Rafel Caldentey, i Josep Fortuny, entre d'altres.

3. En aquella Església, també hi havia indicis de modernitat i de canvi, les biografies d'alguns clergues de primera línia com Jeroni Bibiloni, Rafel Oliver, i el mateix Gabriel Marià Ribas de Pina posen de manifest que mantenien una relació directa amb la modernitat. Ribas manifesta que vol veure màquines en passar per Barcelona camí de Roma; Rafel Oliver forma part del gremi d'inventors i innovadors de mitjans vuit-cents; i Jeroni Bibiloni, autor de *Cristianos-socialistas* (1848), interpreta críticament el liberalisme, tot optant per un compromís social i republicà. Certament són casos aïllats, però val la pena insistir que es tracta de clergues mallorquins populars, coneguts en els ambients en el qual Joaquim Rosselló iniciava els estudis eclesiàstics i la seva trajectòria en la Diòcesi de Mallorca.

4. Hem vist com el 1845 es reobrí el Seminari Conciliar de Sant Pere, ara amb un projecte nou i amb vocació a no deixar-se arrossegar pels problemes del passat. Es tracta d'un Seminari nou, perquè està dotat amb càtedres, necessita un pla d'estudis i requereix uns estatuts específics per als

Seminaristes. La formació dels futurs sacerdots ha canviat substancialment respecte del passat. Fins ara hom tenia la sensació d'una certa dispersió en la formació. A partir d'ara, durant l'episcopat de Rafael Manso primer, i de Miquel Salvà, després, aquesta qüestió quedava resolta. Sabem, per altra banda, que el decenni de 1850 va ser decisiu per als seminaris espanyols i per a l'educació en particular. El nou Pla d'Estudis del Seminari, acomodant a les exigències del Ministeri de Gràcia i

Justícia, va ser negociat pel bisbe Rafael Manso durant els primers mesos de 1851, essent rector mossèn Mateu Jaume. En anar-se'n de Mallorca, el març de 1851, Manso deixava un Seminari amb càtedres dotades i havia posat les bases econòmiques del centre, tal com ha estudiat Joan Rosselló Lliteras. El curs 1852-53, entrà en funcionament el nou Pla d'Estudis del Seminari, amb set càtedres, diverses assignatures i algun curs compendiat per a carrera abreviada. S'estudiaven quatre anys de gramàtica i humanitats. Aquell mateix curs, entre els matriculats de 4t curs d'humanitats hi apareix Joaquim Rosselló Ferrà. Els registres anteriors són inexistents o incomplets, però a partir d'aquest any el Seminari assolí una categoria acadèmica, avalada per l'Estat i amb visibilitat social. Rosselló estudià els tres anys de filosofia i els set de teologia, segurament encara com a alumne del pla antic.

2. La reordenació religiosa a partir de 1851: noves oportunitats per a la Diòcesi i restauració d'alguns ordes i congregacions religioses

Joaquim Rosselló estudiava, probablement, tercer d'humanitats el curs 1851-52, en el moment de la signatura del Concordat entre la Santa Seu i l'Estat espanyol. Aquest acord tingué una significació rellevant per a la Diòcesi de Mallorca i marcà l'esdevenidor de l'Església local fins a la

Segona República. Per altra banda, Rosselló llavors ja era un adult en procés de formació, una persona d'origen humil que, gràcies a la seva tenacitat i al suport de Faust Gual de Torrella, pogué accedir a una formació sòlida i digna. Per entendre l'esperit d'aquesta època és menester partir del que significà la figura del bisbe mallorquí Miquel Salvà Munar. La seva arribada al Bisbat coincidí amb una conjuntura de renovació i de rejuveniment de la Diòcesi, amb bones expectatives per al clergat jove i amb l'esperança que algunes de les clàusules del Concordat que afavorien la creació de noves parròquies i d'implementar la vida interna de l'Església es poguessin executar. La convocatòria de concurs a rector generà expectatives als joves sacerdots més brillants i serví per a posar de manifest una certa democratització de l'estructura eclesiàstica, amb igualtat d'oportunitats. Per altra banda, també valdria la pena insistir en tot allò que suposà la construcció de nous temples i la restauració d'edificis religiosos, la creació de la Comissió d'Obres, la reforma de la Seu, etc. La conjuntura dels cinquanta i seixanta se significà per una certa sensació positiva i una clara visibilitat pública de l'Església, després d'uns anys de crisi i de complexos davant el liberalisme i la modernitat. Val a dir, no obstant això, que els sectors populars catòlics i més allunyats dels àmbits de poder no acabaven de sentir-se còmodes ni estables, ni individualment ni col·lectivament, perquè la correntia liberal adesiara manifestava inestabilitats i anunciava tempestes, davant les quals ningú no s'atrevia a fer pronòstics sobre quines en podrien ésser les conseqüències.

Des del punt de vista de la societat mateixa, l'arribada a Mallorca del bisbe Salvà, un eclesiàstic que coneixia els components invisibles del liberalisme a fons, ajudà a crear ponts amb el liberalisme moderat i el seu pontificat se significà per estimular una relació de respecte entre el poder civil i l'eclesiàstic, des d'una certa visió de llibertat, precisament

perquè Salvà tenia una formació liberal i continuava connectat als estaments liberals, dels quals el seu germà Josep en fou diputat a Corts en diverses legislatures.

L'episcopat de Salvà coincidí amb el període isabelí, un temps d'entesa pel que fa a les relacions entre l'Estat amb l'Església, tot i que van ser uns anys de lenta secularització de l'espai públic, de consolidació de la burgesia urbana, del creixement de les mentalitats liberals fins i tot a les zones rurals, amb un percentatge cada cop major de professionals liberals que es movien amb certa llibertat respecte a l'Església.

La incidència més rellevant del liberalisme es donà en els ambients urbans, on la vida era certament més anònima i permetia adoptar aptituds i modes de vida no controlats.

Allò que es constata de forma clara és un canvi dels escenaris socials i pastorals, a partir de 1851, canvis que es manifesten en diferents àmbits de la vida parroquial:

— Primer, augmenten les inquietuds pastorals del clero, en tot allò que afecta la predicació, la pietat, l'ensenyament del catecisme i l'atenció dels més pobres, sobretot. Entre 1851 i 1868, els religiosos i clergues de vida exemplar estan associats a la vida parroquial, a les missions populars, a la predicació o la fundació de congregacions religioses. A la Mallorca d'aquesta època hi conflueixen bàsicament dues generacions de preveres. Una que ha assumit el poder o està en plenitud el 1845. Una generació que havia conegut, i en molts casos patit, les confrontacions des de 1808 fins a 1843, però que ara dóna una passa i opta per la pastoral, l'evangelització i el compromís piados. La majoria d'aquests provenen de l'absolutisme, el carlisme i la contrarevolució, però entenen que cal despolititzar-se i estan disposats a fer-ho si des de l'administració pública es respecta l'Església (Gabriel

Marià Ribas de Pina, Mateu Jaume, etc.). Un segon grup és el constituït per la generació següent, molts dels quals són conscients que regeixen unes noves regles de joc en la societat i es dediquen intensament a influir, formar i enrobustir els més joves. Es tracta de seminaristes i clergues actius, sensibles al nou associacionisme confessional, l'exemple més paradigmàtic del qual és el col·lectiu compromès a la Cort Angèlica (Joan Maura, Miquel Maura, Joaquim Rosselló, etc.).

— Aquesta època és coneguda sobretot com a “feminització de l'Església”, precisament perquè el teixit religiós sembla dominat pel component femení, gràcies a les noves associacions de Filles de la Puríssima. Per altra banda, també és una conjuntura en la qual es consolida la formació, gràcies a la lectura de llibres piadosos i a la divulgació de revistes populars de pietat. Sobre aquestes temàtiques s'ha escrit i publicat considerablement, i entenem que figures com Antoni Maria Claret, primer, i el doctor Sardà i Salvany després marcaren una tendència en aquest sentit.

— La pietat masculina adulta ha tingut un ressò menor en la historiografia religiosa, quan sabem que a la Mallorca de mitjan vuit-cents també es consolidà un teixit rellevant en aquest sentit, tal pel que fa a entitats socials, com ara les Conferències de Sant Vicenç de Paül, com altres entitats més populars i rurals, com ara les Reunions de Jesús, Josep i Maria. Aquest fenomen està relacionat amb la pietat masculina en una Església dominada pel paisatge femení. Aquesta constatació ens obliga a parlar de la pràctica religiosa *versus* la no-pràctica; la pràctica religiosa conscient *versus* la no-pràctica religiosa conscient; la presència més o menys visible d'altres pràctiques religioses i de les contrapràctiques religioses (maçoneria), tres nivells d'anàlisi clarament diferenciats. Durant aquesta època disminueix la pràctica

religiosa masculina en general; augmenta el nombre dels que ho fan per principis; hi ha intents diversos de constituir comunitats evangèliques i la militància en societats secretes també esdevingué una pràctica entre individus que es movien en molts casos en una certa clandestinitat.

— En canvi, ens interessen molt més directament les associacions juvenils (en forma d'oratoris i o de patronats) que arriben a Mallorca durant el decenni de 1850, amb metodologies d'importació (italianes o franceses), com són ara els casos de la Cort Angèlica de Sant Lluís i l'Oratori Parvo. Coincidint amb la difusió dels patronats a França i els oratoris italians, a Espanya sorgiren també, per iniciativa sobretot de joves religiosos, organitzacions diverses, algunes de les quals conegudes suficientment com ara l'Escola de la Virtut (Barcelona 1851), la Cort Angèlica de Sant Lluís Gonzaga i un nombre considerable de congregacions marianes regentades per sacerdots seculars, durant els períodes d'absència dels jesuïtes. El compromís dels religiosos amb l'educació reglada tingué la seva prolongació i el seu complement en l'educació postescolar i en la formació espiritual, catequística i el sentit de pertinença a una Església militant contra el liberalisme i la secularització. En bona mesura, el model associatiu dominant en aquest període va ser la Congregació Mariana de Joves. Amb la restauració, el 1814, la Companyia de Jesús recuperà la seva presència en el terreny escolar, augmentà la seva dedicació pastoral i mantingué un protagonisme inqüestionable en la formació catòlica de les classes urbanes acomodades. Immediatament després de la primera reinstal·lació de les antigues residències recuperaren les congregacions d'alumnes. Entre 1814 i 1875, a l'Estat espanyol es fundaren milers de congregacions marianes de joves, coneguts popularment com lluïsos o *kotskas* i congregacions femenines o Filles de Maria. Promogudes o

no per la Companyia de Jesús, les congregacions mantenien un esquema similar i arrelaren sobretot entre estudiants de centres de segon ensenyament com a complement educatiu d'aquests. Durant el segle XIX, la sociabilitat d'aquests joves tenia un caràcter devocional, fonamentat en una espiritualitat pietista, sentimental i testimonial. Les congregacions mantenien una gran disciplina interna i un sentiment fort de pertinença a una milícia destinada a testimoniar públicament un catolicisme profundament qüestionat per l'educació, la cultura i els nous valors de l'individualisme liberal.

La pietat comunitària, la presència en actes religiosos de masses i l'exercici de la caritat de molts joves potencià, entre altres valors inqüestionables, un catolicisme conscient, sòlid i formal d'un sector dirigent durant la segona meitat del segle XIX; l'augment de les vocacions religioses i sacerdotals, i un major compromís i sensibilitat social durant la Restauració, certament des d'un vessant conservador i, en molts casos, integrista.

— Entre els grans canvis que influïren en el nou escenari pastoral i religiós cal situar-hi també els mitjans de comunicació confessionals. En el cas de Mallorca les principals publicacions confessionals, a mitjan vuit-cents, van ser *La Fe* (1844), *El Monitor Religioso* (1850-52), el Butlletí Oficial del Bisbat de Mallorca (a partir de 1861) i *La Unidad Católica* (1869-73), sobretot.

— Pel que fa als antics ordes religiosos prohibits pel règim liberal s'havien dessagnat lentament, amb un exèrcit d'exclaustrats que a mesura que passaven els dies perdien tota esperança de restaurar les seves comunitats. La història de la tragèdia d'aquest estol de religiosos encara està per fer. Helène Chousat –una francesa nascuda el 1810 i fincada a

Mallorca– en les seves memòries escriu que conegué “el germà Gille, dels caputxins, un home senzill i totalment consagrat al seu deure. Havia vingut de França, quan la primera revolució, estava acostumat a la seva comunitat, que no havia abandonat mai. D’aquí la seva gran desesperació el dia que van tancar els convents!”. Sobrevisqué gràcies al suport de la colònia francesa i ocupava el seu temps fent rosaris i preparant pregàries per a recitar, fins que finalment “es va retirar amb un altre monjo a un petit indret del carrer de San Miquel, on vivien de les almoines que recollien pels matins al mercat i també a casa dels amics”. Només els jesuïtes estaven organitzats per a resistir i tenien un pla preparat per viure en la clandestinitat o en cases particulars, compatible amb l’estil de vida ignasià; la resta d’ordes, en canvi, no se’n sortiren. Com a conseqüència de la permissivitat del Concordat de 1851 es van poder reinstal·lar només dues de les institucions desamortitzades: els missioners de Sant Vicenç de Paül i l’Oratori de Sant Felip Neri. Com a alternativa a la proposta del Concordat, els bisbes s’aferraren al buit que els oferia la llei tot donant suport a congregacions diocesanes. D’aquesta manera, a Mallorca, es feren visibles un seguit de noves congregacions religioses concordatàries, tant femenines com masculines, convertint la Diòcesi de Mallorca en una de les que compten amb un índex congregacional més elevat de tot l’Estat espanyol, juntament amb Vitòria i Girona.

3. El debat i la tensió liberalisme / clericalisme: algunes conjuntures especialment significatives (1854-56, 1868-1874).

Tornant a la Mallorca de mitjan vuit-cents hom no deixa de preguntar-se sobre allò que en restava encara d’aquell paisatge de l’Antic Règim. Més concretament, realment Mallorca encara es podia considerar una societat clerical, dominada per l’estament eclesiàstic? Fins el 1835, els

visitants forans se sorprenen, encara, per l'abundància de clergat i de religiosos que transitaven pels carrers de la ciutat i de les principals poblacions de l'illa; i des del punt de vista de l'arquitectura religiosa sabem que Mallorca comptava amb un nombre certament elevat de monestirs de clausura femenins i de convents, un fenomen que atorgava un caràcter i una identitat al paisatge urbà i que es projectava en la mentalitat dels seus habitants.

Això significa que estam davant una societat, amb una base de caràcter absolutista, carlista o contrarevolucionari, tant des del punt de vista polític com religiós? La religió i la seva defensa és sinònim o equival a formar part dels col·lectius oposats a la modernitat liberal? Allò que sabem és que, tot i els tòpics, a Mallorca no triomfà el carlisme, ni tan sols hi hagué ensurts rellevants en el territori, exceptuant Sa Llorençada de Manacor, de 10 d'agost de 1835, que va ser sufocat ràpidament i els seus instigadors condemnats. Una part significativa de la societat illenca estava implicada en aquests aldarulls i intents de cop d'Estat, sobretot un sector rellevant de l'aristocràcia local i molt probablement un sector radical i nombrós de la vida religiosa masculina.

Veritablement des d'aquí partí el capità general Jaume Ortega, el 1860, cap visible del carlisme. Sabem que hi havia implicats diversos individus de l'estament clerical, però no van ser condemnats per aquell intent frustrat de caràcter contrarevolucionari. Com se suposa, eren diverses les famílies afectades de carlisme, però se'n guardaren tot el que pogueren per no perdre poder. Des del punt de vista de l'Església diocesana, aquest fenomen també era signe de divisió, de tal manera que el 1873, el vicari general / vicari capitular Rafel Amer era la persona de confiança de la Gran Cristiana, la portaveu local del carlisme més abrandat.

Allò que ens interessa constatar és la incidència que tingueren sobre la societat mallorquina les dues conjuntures progressistes, per una part el denominat Bienni Progressista (1854-56), i per altra el Sexenni Democràtic (1868-1874). Durant la primera d'aquestes etapes, el bisbe Salvà actuà amb contundència i claredat: exigí al clergat lleialtat al règim constituït i respecte a les institucions públiques; optà per un model pastoral i social marcat per la moderació des del moment en el qual sacrificà el projecte de monsenyor Cabrera de Monti-sion de Porreres i exigí a Jeroni Bibiloni una retractació pública de la seva obra *Cristianos-socialistas* (1848). En aquell context, el jove Joaquim Rosselló era estudiant del Seminari i beneficiat de Santa Creu, un temps en el qual ja es caracteritzava per la seva pietat i com a referència per a molts joves seminaristes del seu temps. Les dificultats polítiques i la incertesa que ocasionà la desamortització de Pascual Madoz (1855) afectà, aquest cop, l'estructura del clero diocesà i socarrà també aquells projectes de restauració de les congregacions religioses, beneficiades pel Concordat de 1851. El clima polític d'incertesa i de reivindicació dels sectors liberals més radicals i progressistes, sobretot davant el projecte de Constitució de 1855, posaren en guàrdia l'Església i serviren, molt probablement, perquè els més joves se n'adonassin de la necessitat d'estar sempre actius i de cultivar un catolicisme d'acció, fonamentat en la capacitat de socialització de la religió. Un model de sociabilitat confessional que, entre d'altres coses, també incorporava els models associatius burgesos i es beneficiava del seu atractiu. De totes maneres, aquell clima també serví de despertador per al laïcat, atès que van ser els seglars, els intel·lectuals catòlics del corrent neocatòlic, entre els quals Josep Maria Quadrado i Tomàs Aguiló, els que esdevingueren els portaveus de la lluita catòlica contra allò que es considerava un projecte de Constitució laïcista i rupturista, innegociable per a l'Església. Recordem que el component seglar té una

rellevància excepcional per a entendre l'evolució de l'Església i l'acompanyament que el carrer i la societat exerceix al costat dels elements que donen visibilitat a l'Església, com és ara el clergat.

Recordem que el 1865, Joaquim Rosselló es va fer càrrec de l'Oratori Parvo, un grup imprescindible per explicar alguns dels detalls essencials del paisatge eclesiàstic de l'època. Una situació semblant es repetí durant el Sexenni Democràtic (1868-1874). La conjuntura de bonança per a l'Església, de 1856 a 1868, havia fet possible la concreció i el creixement d'un seguit de propostes, algunes de les quals ja han estat consignades per servidor només fa algunes retxes. L'Església s'havia beneficiat, naturalment, d'aquell catolicisme folklòric que havia instal·lat Isabel II a la Cort i que havia contagiats tot el seu entorn. D'aquella bonança i d'aquell favoritisme, en sorgirien un seguit d'acusacions i de factures no sols per a la monarquia, sinó molt especialment per a l'Església, visiblement afectada per la degradació institucional de la monarquia.

Rosselló viu el Sexenni a l'Oratori de Sant Felip Neri, en una conjuntura en la qual tornen les fonts ufanes de la separació Església-Estat, es posen fora de la llei les Conferències de Sant Vicenç de Paül, es fan fora novament els jesuïtes i les congregacions religioses retornen a l'escenari de la incertesa jurídica, sense poder rebre novicis i sense garanties excessives de futur. Tanmateix, l'aprovació de la Constitució de 1869 allò que provocà, sobretot, va ser el pluralisme social i polític, per una banda, i religió per una altra. El Sexenni va ser el moment daurat per a les confessions cristianes reformades i per tots aquells col·lectius que mantenien una actitud hostil amb el clericalisme hispànic, arrelat i indestructible.

Sabem, tanmateix, que el problema social i el debat sobre

la religió no era únicament hispànic. És més, allò que passà a Mallorca és únicament una mínima escenificació d'un problema d'una volada i una profunditat que traspassa l'àmbit territorial d'un Estat. El debat religiós i social a l'Estat espanyol del Sexenni coincidí amb la conjuntura del Concili Vaticà I. La configuració doctrinal que es derivà de l'esmentat Concili no es pot deslligar de la conjuntura històrica i també per això té un component defensiu i ultramontà impulsat per la Cúria Vaticana. Aquesta línia és una conseqüència primer de la unificació italiana –amb la desaparició dels Estats Pontificis–; segon, per l'avenç de la Internacional Obrera i dels moviments ideològics europeus organitzats que tenen com a principal finalitat laminar el poder de les organitzacions religioses i els règims polítics absolutistes. Davant les lligues laïcistes i secularitzadores que proliferen arreu; els sindicats socialistes o anarquistes; la maçoneria i les societats lliurepensadores, sobretot, davant tot plegat l'Església també es mobilitza amb societats invisibles i secretes; amb plataformes socials i polítiques; i amb entitats destinades a implementar l'experiència religiosa, entesa de forma integral, és a dir sumant els components emocional i romàntic a la religiositat.

4. La restauració borbònica: l'Església concretada en una diòcesi (amb congregacions religioses també diocesanes)

Girant novament la mirada al P. Joaquim Rosselló, el 1875 es trobava fent part de l'Oratori de Sant Felip Neri, a Palma. La restauració borbònica, en la figura d'Alfons XII, el 1875, significà, d'entrada, un alè per a l'Església i per als sectors més conservadors de la societat, en gran part perquè escenificava el fracàs del model liberal radical i republicà. Pensem en el fracàs de la Primera República espanyola, el 1873. És més, els afers relacionats amb l'Associació Internacional de Treballadors i la Internacional Obrera encara havia atemorit

més, si cal, la burgesia hispànica, i havia esdevingut el pretext ideal per al carlisme, que novament s'havia aixecat en armes i mantenia un combat duríssim amb l'Estat.

L'Església de Mallorca arribava òrfena a aquest context, atès que el bisbe Miquel Salvà Munar havia mort el 1873 i Simó Alzina tenia cura de la Seu Vacant, tot esperant que es normalitzassin les relacions entre l'Església i l'Estat. Un cop regulada aquesta situació, la Santa Seu nomenà bisbe de Mallorca el llucmajorer Mateu Jaume Garau, antic rector del Seminari Diocesà de Mallorca i bisbe de Menorca des de 1857.

L'episcopat de monsenyor Jaume, recordem, durà deu anys, des de 1876 fins a 1886, coincidint precisament amb aquella conjuntura que Rosselló visqué la plenitud a l'Oratori, dedicat a la predicació i l'exercici del ministeri sacerdotal en profunditat.

Com era, precisament en aquella conjuntura favorable, l'Església de Mallorca? Com se suposa, no és el moment d'enumerar de forma detallada els diferents elements i característiques d'aquella Església, ni tan sols de les problemàtiques més emblemàtiques que s'afrontaren en les relacions amb l'Estat Liberal. Per una qüestió d'espai ens centrarem exclusivament en aquelles temàtiques que afectaren directament la trajectòria del P. Joaquim Rosselló.

Aquest període es caracteritzà pel protagonisme de la paraula i la pedagogia. Ens referim a la paraula escrita (llibres de pietat i publicacions periòdiques) i la paraula proclamada, en els seus diferents vessants, sobretot la predicació (a les festivitats, solemnitats, missions populars) i la catequesi; però també va ser una conjuntura que permeté implementar el prestigi de la formació, tant formal (escolarització) com no

formal (formació d'associacions de pietat, religioses, socials, econòmiques, culturals, etc). L'Església tornava a tenir drets i oportunitats de mostrar la seva força i la seva capacitat de convocatòria social. Recordem el valor simbòlic de les processons, romeries i peregrinacions, i tot allò que significà recuperar l'espai públic secularitzat a través dels rituals simbòlics que havia incorporat el liberalisme a l'univers mental de la ciutadania. A més, l'Església mallorquina mostrà una capacitat extraordinària per reproduir un model social específic a través de l'educació, no debades aquest temps va ser especialment exitós per a totes aquelles congregacions religioses femenines i masculines que tenien aquesta finalitat entre els seus components carismàtics o fundacionals.

Els informes de les visites *Ad limina* del bisbe Mateu Jaume; la premsa periòdica catòlica, com ara el diari *El Ancora*, i altres publicacions que sortien a camí i informaven des del punt de vista confessional, ens ofereixen una fotografia més o menys completa de com era aquella Mallorca i aquella Església. Òbviament es tracta d'una imatge feta amb la retina de la Cúria Eclesiàstica o del seu entorn, una versió elaborada des d'instantànies puntuals que tenen un punt de coincidència i que podríem resumir de la forma següent: la societat mallorquina destaca, globalment, per la seva religiositat i manifesta, majoritàriament, un comportament que es fonamenta en els valors morals de la religió catòlica. A partir dels registres sacramentals i del compliment pasqual no hi ha dubtes sobre aquella afirmació genèrica. Les minories dissidents o anticlericals a penes no afectaven el ritme que imposava l'Església mallorquina a nivell social.

Jacint Maria Cervera va ser preconitzat bisbe de Mallorca el 1886 i el seu episcopat finalitzà amb la mort sobtada, el novembre de 1897, després d'onze anys intensos al capdavant de la Diòcesi. A diferència del seu antecessor, de tarannà

més moderat i més conciliador, Cervera es caracteritzà per posar en funcionament un model pastoral més agressiu i en conseqüència també més irritant. En aquest sentit, val la pena analitzar amb ponderació la situació, atès que hom constata un ambient de crítica explícita a l'episcopat de Cervera, que va ser especial, sobretot perquè provocà actituds i divergències en les files del clergat mateix, en molts casos en desacord amb la gestió de la Cúria Diocesana. Qüestions relacionades amb això van acabar incidint en la trajectòria del P. Joaquim Rosselló i, naturalment, en la fundació de la Congregació de Missioners dels Sagrats Cors de Jesús i de Maria, a Sant Honorat, l'agost de 1890.

L'expropiació dels béns de Lluc, el 1897, molt probablement tingué una relació directa amb la mort de Jacint Maria Cervera, tot i que només sigui a nivell de coincidència, entre les tensions entre el Bisbat i l'Estat, i la mort sobtada del bisbe valencià. Immediatament després, el canonge Pere Joan Campins va ser nomenat vicari capitular Seu Vacant i uns mesos després preconitzat bisbe de Mallorca. El seu pla pastoral i el *modus operandi* d'aquest bisbe palmèsà es pot considerar força diferent i alternatiu al que havia sostingut Cervera fins llavors. El canonge Enric Reig i Casanova, que havia estat el braç dret de Cervera, permutà ben aviat la seva canongia i ningú no podia imaginar que poc temps després seria preconitzat bisbe i fins i tot cardenal. Dels quatre bisbes que conegué Rosselló –Salvà, Jaume, Cervera i Campins– tres foren mallorquins, una estadística certament digna de ser valorada, precisament perquè no devia ser fàcil regir la dita Diòcesi, sobretot si convenim que Joan Maura Gelabert, bisbe d'Oriola, no volgué assumir mai la mitra de Mallorca, tot i les contínues propostes que li feren els seus cosins Antoni i Miquel Maura. El 1897, Gabriel Maura escrivia al seu germà Antoni: “La muerte del obispo no ha conmovido a nadie más que á sus amigos y familiares. Ha pasado por Mallorca como

un torbellino que se lleva muchas cosas y deja, en cambio, el recuerdo de sus violencias contra las monjas y el espectáculo de Lluch.” Com se suposa, és una opinió personal, potser fins i tot podia ser compartida per diferents segments de la classe dirigent mallorquina, però reflecteix sensacions i dificultats laberíntiques, enmig de les quals Déu hi dissenya un camí i hi coneix sortides. La biografia de Joaquim Rosselló i els orígens de la Congregació de Missioners dels Sagrats Cors difícilment no es poden explicar al marge d'aquests succeïts i de les tempestats que afectaren l'Església de Mallorca finisecular.

Com podem resumir, doncs, aquest llarg període de 1875 a 1909, en tot allò que afectà l'Església mallorquina?

1) Des de la perspectiva de l'organització diocesana: val la pena repassar les estadístiques de clero, el nombre de seminaristes, l'estancament de l'estructura parroquial, per a adonar-nos de l'exuberància de l'Església a Mallorca, però també de les seves limitacions, atès que havia crescut demogràficament, s'havien creat nuclis de població nous i s'havien construït temples de nova factura, però no s'havia modernitzat l'estructura diocesana. Estudis diversos que hem publicat, com ara informes de les Visites Ad Limina, ens aporten materials vàlids per interpretar dignament aquest temps. Aquesta visió ha estat completada fins i tot per la publicació d'altres fonts d'un gran interès, com és ara el Diari del Vicari General de 1901 a 1905, publicat en el primer volum de les *Obres Completes* d'Antoni Maria Alcover. Tot plegat ens adonam que l'Església mallorquina de la Restauració té unes característiques que la fan especialment atractiva i vistosa.

Aquesta mateixa visibilitat també generà un grau rellevant de fòbies que, soterradament, van fent el seu camí i no es podem menysprear historiogràficament, sobretot si volem

esser justs amb el nostre passat.

2) Allò que ens interessa, fonamentalment, és caracteritzar l'Església mallorquina d'aquest període, des del punt de vista pastoral i evangelitzador. Des d'aquest punt de vista, val la pena, en primer lloc, destacar el fonament de la religiositat popular mallorquina i del catolicisme arrelat en l'ànima del poble mallorquí, una temàtica sobre la qual valdria la pena insistir-hi i elaborar-ne una anàlisi empírica des del vessant sociològic i històric fins a arribar als nostres dies. En segon lloc, des de la perspectiva del teixit associatiu nou, que s'havia consolidat a Mallorca durant la segona meitat del XIX, hom té la sensació de trobar-se davant una Església amb una gran capacitat de mobilització, tot i que segurament no existia una consciència clara de trobar-se davant els inicis d'una etapa de la història que, tanmateix, acabaria qüestionant les bases estructurals d'aquesta mateixa Església.

3) La vida religiosa tingué un protagonisme que no havia tingut des de 1835. En primer lloc per la consolidació de les congregacions que havien estat tolerades pel Concordat de 1851 i l'estructuració de les femenines fundades durant el segle XVIII i primera meitat del XIX, ens referim a les Franciscanes de Manacor (1740), les Germanes de la Caritat (1798) i les Germanes Trinitàries (1809). En segon, per la fundació d'un allau de congregacions noves a Mallorca postconcordatàries, amb una estructura moderna i emparades per l'estructura diocesana. Entre les femenines, les Franciscanes Filles de la Misericòrdia (1856), les Agustines de l'Empar (1859) i les Germanes de la Puresa, entre d'altres; i entre les masculines, Sant Alfons Maria de Liguori (1866), els Missioners dels Sagrats Cors (1890) i els Franciscans del Tercer Orde Regular (1893), sobretot.

Tercer, per la reinstal·lació a Mallorca d'alguns ordes que

havien sofert profundament la desamortització i que tornaven per recuperar almenys alguns dels espais que havien ocupat físicament i simbòlicament, com ara la Companyia de Jesús, els agustins, els mercedaris, els dominics i els caputxins. Quart, cal destacar també l'arribada a Mallorca de noves congregacions que es dedicaran preferentment a l'ensenyament, com ara els Germans de les Escoles Cristianes, les Dominiques de la Presentació i la Congregació del Sagrat Cor. Cinquè, durant el primer decenni del segle vint s'hagué de plantar cara novament a l'ambient liberal i anticlerical, que apuntava novament la vida religiosa com un dels seus objectius principals. Entre 1851 i 1909, la vida religiosa havia recuperat bona part de la seva presència en la societat illenca, però amb alguns matisos: la nova vida religiosa femenina disposava d'un teixit inqüestionable a Mallorca i la seva labor educativa i assistencial comptava amb el suport majoritari de la ciutadania. En canvi, la vida religiosa masculina, molt menor en nombre i en presència respecte al 1835, provocava urticària entre els sectors més liberals de la societat i de la política, i arrossegava encara fòbies en sectors del clergat que no desitjaven el retorn a escenaris de conflicte del passat, sobretot en allò que afectava els espais compartits.

4) Des del vessant social, aquest període es caracteritzà pel catolicisme social, que s'ha d'entendre de forma polièdrica, perquè l'acció social de l'Església representa un ventall ample i dispers. Primer, l'Església continuava gestionant gairebé de forma exclusiva les institucions públiques i privades de beneficència.

Recordem que les Filles de la Caritat regentaven la Casa de la Misericòrdia, l'Hospital General i la Inclusa; les Vermelletes es fundaren per tenir cura de les nines asilades en el Temple; i a aquesta presència s'ha de sumar l'activitat en el món rural de les Germanes Filles de la Misericòrdia, les Germanes de

la Caritat i les Germanes de l'Empar, sobretot. Aquesta acció assistencial s'ha de complementar amb el compromís i la presència dels laics en organitzacions com les Conferències de Sant Vicenç de Paül i d'altres. Segon, les noves institucions socials que emergeixen a l'ombra de les parròquies i del Bisbat, entre les quals cal destacar els Cercles d'Obrers Catòlics, mutualitats, caixes d'estalvis confessionals, sindicats, fins a arribar a l'aposta clara de Pere Joan Campins amb la *Gaceta de Mallorca*, el 1907, representen una novetat clara respecte del passat i una sensibilitat nova legitimada amb *Rerum Novarum* (1891), de Lleó XIII.

També hauríem d'incloure aquí el compromís d'alguns ordes i congregacions religiosos, però la seva visualització s'estrevingué un poc més tard, com ara el Patronat Obrer (1907) o l'apostolat social del franciscà Pere Joan Cerdà, promotor de les caixes rurals en diverses localitats mallorquines, etc. Tercer, també hem de contemplar tot allò que afectava l'educació popular i l'escolarització informal dels més pobres, com ara les Escoles de Sant Josep i les Obreres de Sant Josep. En alguns casos aquesta aposta tingué manifestacions diverses que van des de la labor del Patronat Obrer a la fundació de les Cases Bressol, promogudes per Margalida Caimari. Un teixit d'escoles nocturnes i diürnes gratuïtes dirigides a les classes populars urbanes o a la pagesia rural i promogudes des de diferents institucions eclesiàstiques posava en relleu la sensibilitat i les urgències d'un temps i d'una societat, en la qual l'Església hi tenia un crèdit altament valorat, en línies generals.

5) La divisió i el debat polític tingué novament un protagonisme a l'interior de la Diòcesi. Un debat configurat al voltant del liberalisme, en general, i que prengué forma amb ideologies i propostes polítiques específiques que ocupen l'arc conservador, com són ara l'integrisme, el carlisme, l'unionisme i el Partit

Liberal Conservador. Durant el darrer terç del XIX, difícilment un prevere o un religiós a Mallorca podia mantenir-se al marge d'aquest context i s'havia de prendre part, per força, a favor o en contra de determinats posicionaments polítics, perquè l'Església se sentia amenaçada de forma permanent, per una part per un model de societat liberal que no acabava d'encaixar en allò que entenia que era l'ordre social perfecte i, per l'altra, alguns sectors ideològics tenien una vocació especial a liderar una Església que, com se suposa, mantenia un teixit sociològic i ideològic plural. Una part substancial del debat integrista era patrimonialitzat pel clergat, sens que això afectàs excessivament les eleccions locals o generals.

Un cop aprovat el sufragi universal, es pogué comprovar que l'integrisme afectava només una part de l'elit eclesiàstica, el discurs de la qual no havia estat ni era interioritzat per la resta de la massa catòlica practicant, i també votant.

6) A banda de la qüestió social i de la política, la brúixola de l'Església assenyalava altres perills i marcava una ruta clara en relació amb allò que considerava els seus principals enemics socials. Ens referim als liberals, republicans, socialistes i anarquistes des del vessant polític; als anticlericals des del vessant socioreligiós; als protestants des del vessant de la unitat catòlica; als maçons des de la perspectiva de la conspiració. Aquest enemic visible en el món urbà sobretot, a penes no alterava la vida quotidiana en la Mallorca rural, l'àmbit on l'Església mantenia el seu principal prestigi i control, i on actuava amb més comoditat.

A manera de resum final

1. La formació en un context convuls i de metamorfosi de les institucions de formació tradicionals. Joaquim Rosselló rebé una formació postconcordatària, per tant, s'instruí i educà

amb uns plans d'estudis moderns i pensats pels nous temps de l'Església.

2. La seva joventut coincidí amb una conjuntura especialment atractiva per a l'Església que es recuperava de les ferides, conseqüència de les seves topades amb el liberalisme.

3. La vida religiosa apareix com una vocació i com una meta per a molts creients que entenen l'Església a partir de l'harmonia en la diversitat. La restauració de les Congregacions religioses durant la segona meitat del XIX no fou fàcil ni simple, però tenia uns components moderns i novells, en gran part perquè les congregacions oferien oportunitats i aglutinaven un contingent format per joves provinents de la pagesia, sobretot.

4. Els camps d'acció pastoral i d'acció religiosa per a la vida religiosa mallorquina: la segona meitat del XIX el clero secular assumeix rols que tradicionalment havien estat dels religiosos, com ara les missions populars, la predicació, les accions conjunturals, al marge de la gestió quotidiana de la parròquia, generalment constreta a la rutina del dia a dia. La nova vida religiosa diocesana aportà alguns avantatges, però també tingué dificultats, tant pel que fa a la Diòcesi mateixa, com en relació amb l'administració pública. Quina concepció de la vida religiosa tenien els bisbes de la Restauració? Era fàcil fundar una Congregació? La legislació estatal, quina influència tenia en tot aquest procés?

5. No obstant totes les problemàtiques i els conflictes, hi ha un cert consens en la historiografia religiosa espanyola que Mallorca es pot considerar un petit oasi en tot el que suposà de conflictiu i de tensional el segle de la modernitat, és a dir el segle que li tocà viure al P. Joaquim Rosselló.

“SENYOR BLANQUERNA, ON VOS N’ANAU?” L’INFLUX DE RAMON LLULL EN EL CARISMA DELS MSSCC

Jaume Reynés Matas MSSCC

Els versos primerencs d’un admirador de *Ramon, lo foll*, m’inspiraren el tema d’aquest article. Ell havia escrit l’any 1936, d’infausta memòria, un poema intítulat “Entre la vinya i el fenollar”: “Senyor Blanquerna, on vos n’anau, / ja magre i vell que tant frissau?” Tornada que contestaven algunes estrofes inspirades en el Llibre d’Amic i Amat.¹ Una espira que donà sentit a l’itinerari –contemplatiu i missioner– del P. Joaquim Rosselló, retirat a la muntanya de Randa, i a l’obra que hem prosseguit. Jo vaig afegir, pel meu compte, dues estrofes més: “P. Joaquim, on vos n’anau, / ja magre i vell, que tant frissau...? Homes i dones, què cercau, / magres i vells que aquí pujau?”

Enguany que coincidiran el VII Centenari de la mort del Beat (Any Llull) i el 125è Aniversari de la Fundació de la nostra Congregació, pugem de nou a la muntanya que és Sinai i Tabor dels mallorquins,² i talaiem l’ample horitzó que s’estén més enllà de l’illa. Des d’aquest privilegiat mirador, em permetreu que escrigui alguns apunts sobre la influència del Doctor Il·luminat en el projecte del fundador i en el model

1 El poeta era el P. Francesc Bonafè i Barceló, MSSCC, i podeu llegir el poema (que després musicà Baltasar Bibiloni i va registrar el P. Llorenç Caldentey) al seu recull *Vol d’orenetes*. Ciutat de Mallorca, 1981, pàg. 18-19. El CD es diu *O Cor Jesu, o Cor Mariae* (Antologia Musical MSSCC, 1. PM, 2005).

2 La *Vida coetània* parla de “certa il·luminació divina” rebuda pel Beat en aquest puig, i, en el nostre cas, tant el P. Joaquim Rosselló com el bisbe de la diòcesi Jacint Maria Cervera, empraven aquests topònims bíblics per anomenar Sant Honorat, “galeria del cel, don, com els benaventurats, podem veure sense que ens vegin” cfr. Epistolari, 101.

que representa per a nosaltres, els missioners dels Sagrats Cors, avui.

1. L'atracció de Ramon Llull

“Ramon Llull ha passat a la posteritat com un dels grans pensadors europeus, malgrat que encara segueix essent un gran desconegut a la terra on va néixer. Tanmateix, les múltiples facetes de l'anomenat pels admiradors Doctor il·luminat (filòsof, teòleg, missioner, poeta, novel·lista) han estat estudiades arreu del món. Llull és un referent de la cultura europea, com ho pugui ser Goethe o Shakespeare, Dante o Cervantes. De cada cop són més els investigadors que estudien la seva obra i el context històric, social i, en definitiva, cultural, on es va forjar el seu pensament.”³

El nom del Beat reviscola actualment en boca de la jerarquia civil i eclesiàstica, que recull la premsa. Es fa una nova edició de les seves obres a PAM,⁴ i constata un cert moviment que prové de la Causa de Postulació, dels Franciscans TOR,⁵ de l'Aplec d'entitats culturals de l'Espai Comunicacional Ramon Llull,⁶ i, sobretot, d'un grupet d'estudiosos interessats i d'artistes de diversos camps. Un oretjol que engronsa les fulles dels arbres en les branques de la ciència, de la investigació, de l'astronomia, de la literatura, de la música, de la pintura...⁷ Això tendrà el perill, com ironitzava G.

3 M^a. Isabel Ripoll, “Els estudis lul·lístics a l'inici del s. XXI o la pervivència de Ramon Llull en la cultura europea” a Revista *LLUC* 841(2004)41-45; també J. Muntaner González, “La iconografia de Ramon Llull i la seva pervivència fins al segle XXI” a *LLUC* 867(2009)37-44.

4 La Comissió Editora de la NEORL, nomenada pel Patronat Ramon Llull, té cura dels criteris científics d'una empresa nascuda a la penúltima dècada del segle XX per tal de completar i actualitzar els 21 volums de les *Obres Originals de Ramon Llull*, publicats a Palma de Mallorca entre 1906 i 1950.

5 Encara no hem pogut llegir la conferència de P. Fullana, “Els franciscans del TOR i Ramon Llull” al Santuari de Cura (25.1.2015) commemorant la conversió del Beat).

6 Un prometededor Espai Comunicacional que ha aplegat 17 entitats interessades pel Mestre Ramon.

7 Ens sorprengué, per exemple, per no parlar d'altres artistes, l'esforç creatiu del bon amic algaidí J. Falconer per a copsar i reinterpretar el cosmos lu·lià, tan lligat a la muntanya de Randa. Podeu veure el catàleg de la seva exposició *El camí (els camins) de Ramon Llull*. Inca, 2008. Li agraïm la seva deferència de regalar quatre dels seus

Frontera, de pontificar sense preparació sobre un món tan complex i hermètic. Però prova que “la nostra més gran icona cultural dels països catalans” no és un astre apagat; segueix girant al firmament, tal com l’asteroide “9900LLULL”.

2. Un home mogut per la seva mateixa follia

El P. J. Amengual i Batle, que ha estudiat aquest tema a la biografia del Fundador, d’una manera gairebé exhaustiva,⁸ opina que, probablement, “era més bon coneixedor de la vida que de les obres del Beat Ramon Llull”. Al seu ministeri de missioner popular, l’havia proposat com a model de conversió radical:

“Llevamos el nombre de cristianos, es verdad, pero no acompañan las obras de tales... ¡Oh sí, nos hemos olvidado hasta de nuestra profesión! de que somos discípulos de un Dios crucificado...”

Se lee en la historia de Mallorca, que en el siglo trece reconoció estas verdades un joven disoluto llamado Raymundo Lulio. Vivía éste, encenegado en los vicios; y llegó a tal grado su corrupción que hasta llegó un día a no respetar el sagrado de uno de los principales templos de la ciudad de Palma. Noble, experto y de talento, empleaba desgraciadamente su pluma en componer versos amatorios y provocativos, para leerlos después en ciertas bacanales reuniones, a que asistía y de las cuales venía a ser el alma.

Hallábase cabalmente en tiempo, en que por muchos han comenzado ya las fiestas del carnaval, día veinte y cinco de Enero, festividad de la conversión de San Pablo. Cuando

collages a la nostra comunitat de Sant Honorat.

⁸ El P. Joaquim Rosselló, “columna i torxa” de l’Església a Mallorca. PAM, 2011, pàg. 139-140.

Jesús Crucificado se le aparece una y otra vez y le habla y le dice: Raymundo, Raymundo, ¿hasta cuándo... hasta cuándo? Y Raymundo que no había entendido ni en la primera, ni en la segunda vez el significado de estas palabras, y que más bien le pareció todo una ilusión, un sueño; despierta como de profundo letargo, comprende lo que el Corazón de su amado exige de él; y soltando de su mano la pluma, postrado a los pies de un Crucifijo rompe en acerbo llanto, preparase para una confesión general, que hace, convertidos sus ojos en ríos de lágrimas, aborrece todo cuanto hasta con delirio amaba, hermosuras terrenas, placeres, bailes, teatros... huye a la soledad de Randa y da allí principio a la eminente santidad, que todos admiramos y que fue coronada con el martirio.”⁹

M’interessa recollir aquí l’interès que despertava el nostre Beat entre el clergat de Mallorca a finals del segle XIX. M’estic referint a un canonge penitencier de la Seu, a un bisbe valencià, als sacerdots que preferien l’ermita de Sant Honorat com a lloc de recés i a un filipenc ben conegut, “perseguit per tot arreu pel pensament d’una vida més solitària”¹⁰. El canonge s’anomenava Mn. Magí Vidal i Verdera, antic company de curs del P. Joaquim Rosselló. Com a bon llucmajorer, era un enamorat de Sant Honorat, lloc privilegiat per a retirar-se, esplèndida balconada sobre el mateix centre de l’illa, i amarat de la mística necessària per a promoure una renovació –des de les arrels– del clergat de la diòcesi. “Mn. Magi és al corrent dels vehements desitjos de solitud del P. Rosselló, i compta amb el seu prestigi entre el clergat i amb les seves aptituds com a predicador d’Exercicis, per la qual cosa pensa que és l’home tallat de lluna per fundar una comunitat religiosa a Sant Honorat.”¹¹

⁹ *Piadosos Ejercicios en honor de los SS. Corazones para el mes de Junio*, día 15. 3º.

¹⁰ Cfr. *Columna i torxa*, 119-127.

¹¹ Id. 138.

La correspondència d’aquells dies fa patent una forta sintonia amb l’esperit contemplatiu de l’autor del “Llibre de l’Amic e Amat”. El P. Joaquim comunicava al bisbe que ja s’havia decidit a retirar-se a la muntanya de Randa, santificada per “el de tots els mallorquins tan venerat Beat Ramon Llull, el qual per a molt de temps, com se llegeix en la seva història va viure i santificar amb la seva presència aquell escollidíssim lloc”.¹²

I el bisbe valencià comunicava a la diòcesi 9 dies més tard el seu plà restaurador: “Des de la primera vegada que visitarem els cims del Puig de Randa, acariciam la idea de l’establiment d’una comunitat religiosa, en algun dels seus emitoris, sota l’especial protecció del que va donar celebritat i renom a aquelles solituds, el Beat Ramon Llull.”¹³

El P. Joaquim ho comenta a l’abadessa de les Caputxines: “Per ara, convé que m’ompli més de Déu, retirat en aquest desert de Randa santificat pel nostre il·lustre germà i compatrici Beat Ramon Llull i per les moltes aparicions que tengué de N.S.J. C. i de nostra Mare Puríssima.”¹⁴

La crònica de la fundació del nou Institut de MSSCC publicada en el Butlletí Oficial del Bisbat, recordarà el pes de la tradició lul·liana i de la preferència de molts de capellans per la “Muntanya dels tres santuaris”:

“De temps ençà el nostre zelosíssim Bisbe acariciava la idea de convertir l’ermita de Sant Honorat, situada a l’històric puig de Randa, en un centre poderós de vida religiosa per a l’illa. Les recordances, que mai no s’esborraran, que va deixar en

12 Carta al bisbe Cervera dia 17 d’abril de 1890.

13 Circular 26.04.1890.

14 Carta del 12/06/1890.

aquelles solituds l'inclit màrtir i savi mallorquí, Beat Ramon Llull; la predilecció que per aquell indret demostraven molts sacerdots, que hi acudien en vàries tandes, tots els anys a practicar els Sants Exercicis..."¹⁵

El P. Miquel Rosselló, secretari de la Congregació, descriurà amb una prosa castellana molt florida que val la pena conservar, com al P. Joaquim també l'acusaren d'haver pedut el seny. Deien

“que se le carcomían los sesos; que se le vaciaban los aposentos de la cabeza, en ella encajándose el disparate de más tomo que se imaginó jamás; que tales arrestos de vida solitaria paniaguados iban de locura más que de discreción, como flores de cantueso vendrían a parar en nada, sino en volver atrás confundido”.¹⁶

Ell contestava sense perdre la pau interior: “Aquesta determinació meva, entre la gent del món, s'haurà considerat una bogeria, i entre els que no ho són, sinó que són de Déu, una cosa molt estranya, però ¿qui és que no sap que el que s'acostuma a considerar boig a la vista dels homes, es tengut, en la major part dels casos, per cosa molt assenyada als ulls de Déu?”¹⁷

3. El Beat Ramon Llull i la Congregació de MSSCC

Les Regles que redactà el P. Rosselló, per encàrrec del bisbe, conserven l'“etapa randina del Beat Ramon Llull” com un *model contemplatiu* a preservar:

“Los clérigos de esta Congregación, fundándose en el *Quærite primum regnum Dei* del Santo Evangelio, deben tener por

¹⁵ Butlletí del 30(1890), 224-226, reproduïda a *El Àncora* del 23.08.1890.

¹⁶ M. Rosselló i Llull, *Annals de la Congregació de MSSCC* III, 81.

¹⁷ A l'Abadessa de les Caputxines, 12/06/1890.

fin primario de su Instituto la vida contemplativa; y por secundario, atendiendo a aquel otro texto *Elegi vos; ut eatis et fructum afferatis*, el de procurar por todos los medios posibles la salvación de las almas.

“Para el exacto cumplimiento de estos dos fines, que deben considerar como principales, procurarán, en cualquier parte donde se establecieren, tener una casa situada en algún monte o soledad, libre de toda distracción, y donde sea difícil el trato y comunicación con las personas del mundo, (como sucede en Mallorca en el monte de Randa, Cuna de nuestra Congregación), y lugar muy apto para la contemplación de las cosas divinas, juzgándolo así ya su antiguo morador el Beato Ramón Llull que estableció en él su morada.”¹⁸

A les Regles actuals, renovades després del Concili, mantenim el paradigma d’una Història de Salvació, que s’ha d’actualitzar a cada generació: “Perquè Déu ens estima, ens atreu, ens du al desert i ens parla dins el cor... Conforme a l’experiència d’Israel, de Jesús i de sant Pau a la Bíblia, del beat Ramon Llull i del nostre Fundador a la muntanya de Randa, també nosaltres som convocats en el desert per l’Esperit.”¹⁹

Ho explica el nostre Directori: “Com el Gran Profeta Jesús, com Sant Pau, el Beat Ramon Llull i el nostre Fundador, prenim la iniciativa de retirar-nos a Sant Honorat o a altres llocs semblants a cada Delegació, per tal que anunciem aquella Aliança que té el seu origen en el Cor del Déu viu, els secrets del qual contemplam en el Cor Traspassat de Jesús, acompanyats de Maria, la dona que ‘contemplà el que traspassaren.’”²⁰

¹⁸ *Regles MSSCC*. Palma, 1896, art. 1-2.

¹⁹ *Regles* 1983, 54-56.

²⁰ *Directorium*, 184.

I, després del *model contemplatiu*, es destacà també el *model missioner* del Beat, parlant de les noves fronteres:

“Afavorim tot allò que fomenti el diàleg per la pau, sigui entre grups diversos, sigui entre les confessions cristianes o amb altres religions. Els grans missioners que admirava el P. Fundador, com el Beat Ramon Llull i Sant Francesc Xavier, foren bons exemples d’aquest estil inclusiu.”²¹

Així hem recollit aquell nou estil de contemplació que en el post-Vaticà i post-Medellín es començà a anomenar “contemplació de Déu en la història”. El XVI Capítol General de 1999 se celebrà amb el lema: “Cap a un nou estil de vida congregacional missionera: Una “Congregació per a la Missió: Competent socors”. “Una Contemplació per a la Missió: Contemplar el Traspassat en els traspassats”. “Una Comunitat per a la Missió: Sacerdots en comunitat”. Encara ara ens alimentam d’aquest diagnòstic i de les perspectives assenyalades.

Es va menyscabar el primer model contemplatiu a favor del model missioner? El mateix Capítol General, fonamentat en una enquesta prèvia, constatà: “Hem parlat més del servei als traspassats que de contemplar el Traspassat, essent així que la contemplació del Traspassat és la font del nostre servei als traspassats.”²²

I mirau per on el superior general, que era aleshores el P. Josep Amengual i Batle, tornava a proposar-nos el model lul·lià, com una sàvia unió de contemplació i missió, mística i política:

²¹ *Directori*, 195

²² Document 1 “Hacia un nuevo estilo”, 2.2.

“La contemplació en la història, és la contemplació dels missioners a Randa. Que una Congregació, nascuda en el lloc més estimat pel Beat Ramon Llull i pel P. Joaquim com ambient propici per a la contemplació, faci una opció decidida per a la missió no és altra cosa que reproduir en els nous temps l’experiència bíblica dels profetes i l’antiga d’aquells dos grans missioners”.²³

Podem afirmar, doncs, que la nostra Congregació s’ha inspirat sempre en el model del nostre Beat i no el deixa de tenir present ara que la major part de vocacions són extraeuropees.²⁴

Acabarem citant una carta oficial enviada al papa Francesc, el passat 03 de desembre de 2014, demanant la prompta canonització del Beat i la seva proclamació com a Doctor de l’Església. La firma el mateix P. Josep Amengual en nom de tota la Delegació de Mallorca.

Explica com les cinc comunitats de la Delegació de Mallorca, tenen una empremta ben lul·liana. El nostre Fundador es retirà a la muntanya mística de Randa mogut per l’influx del Beat, i sempre va pensar que no faria falta seguir la via ordinària per a la seva canonització. Dues de les nostres cases són llocs eminentment lul·lians, Sant Honorat i el monestir de la Real.

El P. Gaspar Munar i Oliver, que fou 24 anys superior general, erigí la Biblioteca Balear de la Real (anys 1930) com un monument vivent al monestir on visqué el Beat i on deixà el llegat d’un cofre de llibres (1313). Per això la biblioteca

²³ Presentació del XVI Cap. Gen. 1999.

²⁴ Procuram que les noves generacions coneguin la figura d’aquest referent, l’estudien en els Cursos de Profundització del Carisma des dels llocs fundacionals (a Sant Honorat, a l’Escola d’Espiritualitat P. Joaquim Rosselló de la Real i a l’Institut Superior de Ciències Religioses...).

sempre ha tengut cura especial del fons lul·lià.²⁵

Són nombrosos els MSSCC que han llegit i estudiat el Mestre Ramon amb vertadera passió. Mencionarem el P. Gabriel Seguí i Vidal, doctor en Història Eclesiàstica, i estudiós de l'ambient cistercenc i lul·lià de la Real.²⁶ Al P. Josep Verd i Palou, que, en els anys 1970, s'afanyà per a recuperar la solemnitat de la festa litúrgica. El P. Francesc Bonafè i Barceló, reconegut botànic i poeta, que es definia vell amic de Ramon Barbaflorida!²⁷ El llicenciat en Filosofia P. Miquel Pascual recollí proves de la devoció popular al beat i publicà una edició de la *Vida Coetànea*.²⁸ P. Pere Riutort Mestre MSSCC ha publicat una biografia divulgativa: *Ramon Llull, el foll de Crist*.²⁹ A la revista *LLUC*, capçalera de la Congregació, hi trobareu molts articles sobre el tema, escrits dels missioners o d'altres estudiosos.³⁰ També comptam amb un bon aplec de

25 "Bien quisiéramos lograr que nuestro entusiasmo se pareciera al gran abad de este monasterio, Antoni Ramon Pasqual, el cual en sus *Vindiciae Lullianae*, I-IV, (Lion 1778), mostró la coherencia del sistema luliano, su actualidad en el campo de la ciencia –en nuestros días se habla de él, en diversos países, como patrono de la informática–, y recogió los documentos principales sobre su causa de canonización".- Citam almanco un article "El Beat Ramon Llull i el Monestir de La Real" a *LLUC* 498-499(1962)229-235.

26 Cfr. «El Cenáculo del Beato Ramon Llull», dins *Analecta Sacra Tarraconensia*, 15 (1942) 75-92; id. «La influencia cisterciense en el beato Ramón Llull», dins *Estudios Lulianos*, 1 (1957), 351-370; 2 (1958) 245-272; id. »Relaciones del Cister y de San Bernardo con el Bto. Ramón», dins *Estudios Lulianos*, 7 (1964). 171-189.

27 A la seva antologia *Vols d'oronetes* (Ciutat de Mallorca, 1981) recull el comentari al *Llibre d'Amic e Amat* publicat a la revista *LLUC* (1943-1950), 233-267, on podem llegir: "¡Cuántas horas he pasado en consorcio con ese viejo amigo de tosco sayal y florecida barba! ¡Cuántas veces ha pasado a mi vera, pensativo y callado, por las solitarias veredas del monte de Randa! ¡Cuántas veces nos hemos embriagado juntos en las viñas y en la eremítica celda vinaria, de la Trinidad de Miramar! Los arcos del vetusto monasterio cisterciense de la Real nos han asombrado largamente. ¡Dios mío, cuántos sudores, cuántos afanes, cuántas ilusiones compartidas! ¿Por qué no celebré mi primera misa en la ermita de la Trinidad, si fue el gran anhelo de mi juventud? ¿Por qué no he vertido al castellano alguna obra tuya si aún me punzas el corazón con tu mirada interrogante? ¡l el teu gran llibre de Contemplació en Déu!" (233-234).

28 P. Miquel fotografia centenars d'imatges i pintures, que guarda la Postulació com a prova del seu culte immemorial. També publicà la traducció al castellà de *Vida Coetànea seguida del Testamento de Ramón Llull*, a La Foradada J. J. de Olañeta Ed. Palma, 1996, amb pròleg de Sebastià Triás Mercant.

29 CPL. Barcelona, 2008

30 La revista *LLUC*, tant a la seva primera època (duita pels missioners), com a les posteriors (duites per diverses institucions) ha estat una palestra on s'han publicat moltes pàgines de presentació, d'exaltació i d'estudis lul·lians: De MSSCC: R. L., "¿Visitó Lluc el B. Ramon Llull?" A *LLUC* 019(1922)97-98; Benjamín (P. Miquel Rosselló Llull), "Supremos honores al Bto. Ramon Llull" 055(1925)101-102; Anònim (P. G. Munar?), "El Beat Ramon Llull" 102(1929)125; Pío (P. Antoni Thomàs), "Oda al Beato Ramon Llull" 103(1929)141.- De otros autores: Llorenç Ribet, "Himne al Beat Ramon Llull" 215(1938)135; Miquel Arbona Pizà, "El Beat Ramon Llull contemplador"

peces de músiques compostes per congregants i personal del Santuari de Lluc.³¹

El P. Josep Amengual i Batle, teòleg i historiador de l’Església a Mallorca, és segurament el que ha emprès estudis més seriosos sobre el tema³² i s’ha compromès com a secretari

498-499(1962)242-244; Antoni Oliver, “VIIè Centenari de la Conversió del Beat Ramon Llull” 498-499(1962)227-229; Pring-Mill, R. D. F., “La lectura del ‘Libre d’Amic e Amat” 498-499(1962)235-237; Bartomeu Guasp, “Quatre pilars de l’eremitisme balear: Llull, Desbrull, Castanyeda, Mir” I-II 512(1963) 312-314 i 514(1963)354-356; Pere Llabrés Martorell, “L’Església nostra i la santedat del seu fill major (Ramon Llull)” 700(1981)30-31; Miquel Deyà Palerm, “Actualitat de la pedagogia de Ramon Llull” 723(1985)9-14; Antoni Bonner, “Ramon Llull, propagandista” 726(1986)7-8; Jordi Gayà, “Què podem cercar encara a l’Obra de Ramon Llull?” 726(1986)4-5; Pere Rosselló Bover, “El Llull de Lluís Racionero” 726(1986)5-6; Aurora Díaz Plaja, “Testimoni. De Ramon Llull a Gabriel Janer Manila” 770(1992)36-37; Editorial, “Ramon Llull, símbol de la mallorquinitat” 812(1999)2; Josep M. Buades i Juan, “Entrevista a Esteve Jaulent, de l’Institut del Brasil de Filosofia i Ciència ‘Ramon Llull’. Lul·lisme al tròpic de Capricorn” 827(2002)38-40; Maria Isabel Ripoll Perelló, “Els estudis lul·lístics a l’inici del s. XXI o la pervivència de Ramon Llull en la cultura europea” 841(2004)41-45; id., “La desmitificació del mite: la recreació ficcional de Ramon Llull” 846(2005)38-40; id., “De Ramon Llull a Violeta Parra: semblança de Robert Ping-Mill” 850(2006)42-44; id., “Ramon Llull sota la mirada imperial: la fascinació de Lluís Salvador d’Àustria” 852(2006)51-54; id., El pregó Festes de Lluc 2012 “Pinzellades Lul·lianes per a una nit d’Estiu a Lluc” 880(2012)40-44; id., “A la ciutat dels llibres. Hillgart, J. N. Diplomataris lul·lià: documents relatius a Ramon Llull i a la seva família” 824-825(2001)61-62; Antoni Bordoï, “Ramon Llull i les fonts antigues. El cas de la quadratura del cercle” 867(2009)24-27; Jaume Muntaner González, “La iconografia de Ramon Llull i la seva pervivència fins al segle XXI” 867(2009)37-44; Joan Avellaneda, “Ramon Llull 2015-2016: Quelcom es mou” 880(2012)38-39.- A la revista *VINCULUM*, interna de la Congregació dels MSSCC, citam almanco un article de Guillem Celià Colom, “El ideal misionero en la mente de Ramon Llull” 081(998)36-39.

31 P. Rafel Juan Mestre: “L’Amic e l’Amat” (1933). Per a Solo i Cor uníson; “Sospirs de Ramon, lo foll” (1981). Acompanyament de P. Joan Melià Mestre; “Plor de Ramon I” (1983). Harmonització de Mn. Vicenç Juan Rubí, per a Cor a quatre veus mixtes i Orgue; “Plor de Ramon II” (1985). Harmonització de P. Jaume Palou Sabater, per a Triple i cor a quatre veus blanques.- Citarem també “La mort de Ramon” (1981) per a Cor a tres veus blanques i Orgue de Bartomeu Oliver Martín, el qual la dedicà al P. Rafel en les seves noces d’or de sacerdoti.- Mn. Vicenç Juan Rubí (antic MSSCC): “Lul·liana” (1984) per a Cor a quatre veus mixtes i Orgue. Adaptació del text de P. Rafel Juan Mestre; “La Gonella de nostra Dona de Lluc” (2008). Per a Cor a cinc veus mixtes, Orgue i Orquestra. Lletra de Ramon Llull adaptada per P. Jaume Reynés Matas.- Baltasar Bibiloni (mestre de capella de l’escolania de Lluc): “Senyor Blanquerna”. Lletra de P. Francesc Bonafè adaptada per P. Jaume Reynés Matas; “La Gonella de la Mare de Déu de Lluc” (Himne del 125è Aniv. de la Coronació, 2008). Per a tres veus blanques i orgue. Lletra de Ramon Llull - P. Jaume Reynés.. Dia 1 d’abril s’estrenà la seva obra més ambiciosa “Canticum Novum. Oratori Lul·lià”, amb textos seleccionats i actualitzats per P. Gabriel Seguí i interpretat per més de 200 cantaires.

32 “L’herència lul·liana i la missió mallorquina a Canàries: la missió sense espasa” (Miscel·lània Gabriel Llompart/1) a *Randa* 61(2008)73-91; id., “Llull, mestre de la nació”, dins *Historica.cat*, núm. 1 (22 de desembre de 2009 – 8 de gener de 2010), 1-11; id., «Interpretant Ramon Llull», dins *Interpretant Ramon Llull. L’Amic i amat*, (Catàleg Expositiu), (Govern de les Illes Balears). Palma de Mallorca 2010], pp. 12-13; id., *El bisbe ermità de Miramar Jaume Badia, exponent del lul·lisme mallorquí del segle XIV*. CETEM. Palma, 2011; id., La celebració del setè centenari de Ramon Llull (2015-2016) a *LLUC* 879(2012)38-39.- A la seva darrera publicació: *Ramon Llull, Sanctus Martyr mallorquí. La reivindicació de Benet XIV*. Binissalem, 2014, va rescatar del fons de la Biblioteca Balear un exemplar del *Summarium documentorum* i de la corresponent *Informatio*, elaborades sobre els processos mallorquins de canonització del Beat pels més alts responsables de la Congregació de Ritus, que recullen el vot positiu de l’ortodòxia i santedat del Beat amb l’autoritat apostòlica del llunyà 1419. Sabem que té altres treballs sense publicar.

de la Comissió que en prepara el VII Centenari. P. Jaume Reynés Matas ha fet alguns assaigs en el camp de la pregària lul·liana.³³ P. Gabriel Seguí i Trobat ha col·laborat en la tria de textos, en l'actualització del català medieval a diverses publicacions i representacions.³⁴

Acabarem amb dos textos del P. J. Amengual, testimonis de la fe que tenim en el futur: “Amb l’esperança ferma que el Beat Ramon Llull seguirà essent un model d’amor a l’Amat, i que la seva imitació reforçarà el nostre esperit missioner, en aquesta època de pluralisme religiós, d’esperit ecumènic, i de progrés cultural, a tots els àmbits, inclòs el conreu de la llengua pròpia.”³⁵ “Atesa la gran vàlua doctrinal de l’obra lul·liana, en vistes a la missió, al diàleg interreligiós, al diàleg ecumènic i a la promoció de la pau universal, ben bé diríem que hom espera la declaració d’aquest heroi cristià com a doctor de l’Església.”³⁶

33 He escrit una breu presentació “Bona contemplació en Déu!” a J. Falconer i N. Bernat, *LLULL paraula – LLUC imatge. Apunts per a (re)fer la memòria*. PM, 2003.- Però el que he cultivat ha estat el camp de la pregària lul·liana: Promoció d’unes jornades sobre “Ramon Llull, mestre de contemplació” dirigides pel Dr. Carles Llinàs (Universitat de Barcelona) a Sant Honorat, 18-19.9.2000; Exercicis Espirituals de “Pregar amb el beat Ramon Llull” (Lluc, 7-13.8.2011) amb tres blocs: BLOC 1: Preguar sobre la Vida del beat: “La passió feta pregària” (acompanyant: mossèn Teodor Suau i Puig); BLOC 2: Preguar sobre La primera i segona intenció i sobre els personatges femenins de l’obra lul·liana (acompanyant: Maribel Ripoll, de la Càtedra Ramon Llull (UIB)); BLOC 3: Preguar amb el Beat Ramon Llull en temps de desconhort: Plant de la Verge, Lo Desconhort, Llibre d’Amic e Amat (acompanyant: Jaume Reynés Matas, msscc). D’aquesta experiència he publicat “Pregar amb el beat Ramon Llull en temps de desconhort” a *Comunicació* del CETEM 125-126(2011)119-130.- Juntament amb P. G. Seguí, hem preparat la publicació d’*El Plant de la Verge*, que es representa tradicionalment a Lluc per la setmana santa. Encara tenc inèdit “Pregar amb el Llibre d’Ave Maria”.

34 Col·laborà activament en l’exposició del Santuari de Lluc i publicació de l’obra de J. Falconer i N. Bernat, *LLULL paraula – LLUC imatge. Apunts per a (re)fer la memòria*. N’ha escrit la introducció “Mestre Ramon Barbaflorida”, I-IX: “El lector esdevindrà un nou Fèlix de meravelles lul·lià, que passa pel món de Lluc contemplant-ne la bellesa i els detalls significatius. El llibre és una ‘obra oberta’, que permet múltiples lectures i interpretacions. Cada lector haurà de (re)fer la seva memòria, en un apassionant viatge interior”. Publicació *El Plant de la Verge* citat a la nota anterior.

35 Carta de la Delegació al papa.

36 *Ramon Llull, Sanctus Martyr mallorquí*, 10.

LA LITÚRGIA VISTA DES DEL P. JOAQUIM ROSSELLÓ I DES D'AVUI DIA UN ASSAIG D'INTERPRETACIÓ I D'ACTUALITZACIÓ

Gabriel Seguí i Trobat, MSSCC

Introducció. Una concepció dialèctica de la història de la litúrgia: la litúrgia del concili Vaticà II, ¿una simple etapa de la història de la litúrgia o un salt qualitatiu? El mite de l'evolució pacífica de la tradició litúrgica: una falsa idea de progrés

Abans d'entrar en l'anàlisi de la teologia i de la praxi de la litúrgia en el P. Joaquim Rosselló i Ferrà, és necessari tenir presents les següents observacions:

a) L'estudi positiu d'aquesta qüestió ja l'ha fet, amb prou extensió i exhaustivitat, el P. Josep Amengual i Batle, a la *Positio super virtutibus* de la causa de beatificació i canonització del P. Fundador;¹ per tant, em basaré sobretot en les dades sistematitzades a la secció de virtuts de la *Informatio*.² Endemés, el P. Bartomeu Pericàs i Alemany també va fer un treball sobre el tema amb motiu del centenari del naixement del P. Joaquim, encara que no l'he pogut aprofitar per ara. Aleshores, la meua aportació serà la interpretació dels resultats de la investigació feta fins ara des de la perspectiva de la

1 MAIORICEN. *Beatificationis et canonizationis Servi Dei Ioachim Rosselló i Ferrà, fundatoris Congregationis a SS. Cordibus Iesu et Mariae (1833-1909). Positio super virtutibus et fama sanctitatis*. [Madrid 1996]. 2 vols. A partir d'ara, *Positio*.

2 *Positio. Informatio*. Vol. I, pàg. 23-105.

història, de la teologia i de la pastoral de la litúrgia.

b) Voldria també que, aquesta aproximació meva, fos despassionada i desinteressada, i per això mateix, crítica. Perquè, en efecte, no és històricament exacta la tesi que postula una evolució pacífica i rectilínia dins la tradició litúrgica romana, a pesar que està avalada per algunes declaracions magisterials recents.³ En realitat, la reforma litúrgica del concili Vaticà II va ésser una vertadera inflexió, un trencament amb els usos litúrgics i amb la concepció de la litúrgia de l'època posttridentina. No cal espantar-se per això, perquè hi ha hagut altres ruptures d'aquesta casta a la història de la litúrgia. Per exemple, quan en els ss. IX i XI s'imposa la litúrgia romana, d'una manera arbitrària i violenta, primer a l'imperi franc i després a la resta de la Cristiandat. Tampoc no va ésser gens fàcil la implantació de la litúrgia reformada segons els decrets del concili de Trento; i això que, tant el missal de 1570 com el breviari de 1568 eren plenament medievals, com els que substituïren obligatòriament. Estan ben documentades les resistències que hi va haver a moltes de diòcesis. De tota manera, la historiografia oficial ha embellit, menysvalorat i fet païbles totes aquestes dificultats.

En aquest sentit, la manera d'entendre la litúrgia per part del P. Joaquim és, ras i curt, la pròpia d'una altra època, d'una altra teologia i d'una altra concepció de l'Església. Ens caldrà vèncer la temptació del concordisme, en concret d'imaginar que el P. Joaquim va tenir intuïcions en el camp de la litúrgia que després foren confirmades i assumides pel concili

³ BENET XVI, *Motu Proprio Summorum Pontificum*, 7 de juliol de 2007 [AAS, vol. 99, n. 9 (2007), pàg. 777-781]; Carta als Bisbes que acompanya el *Motu Proprio Summorum Pontificum*, 7 de juliol de 2007 (AAS, vol. 99, n. 9 (2007), pàg. 795-798]. Al meu parer, el Sant Pare fa una lectura ahistòrica, típica d'un teòleg sistemàtic, del complexíssim procés de formació, de redacció i de recepció del Missal romà, sobretot quan afirma a l'esmentada carta que, "a la història de la Litúrgia, hi ha creixement i progrés, però cap ruptura. Allò que, per a les generacions anteriors, era sagrat, també per a nosaltres resta sagrat i gran, i no pot ésser improvisadament totalment prohibit o fins i tot perjudicial".

Vaticà II. Des del punt de vista litúrgic, és ben problemàtic assajar-ho, si bé és cert que el P. Fundador ens pot ajudar a repensar i a millorar la nostra teologia i la nostra acció celebrativa amb les seves actituds interiors i amb el seu zel, com veurem.

c) Efectivament, en el P. Joaquim, allò valuós i que encara ens pot inspirar un impuls missioner des de la litúrgia és la seva praxi litúrgica; la seva experiència pastoral i espiritual li va fer valorar certs aspectes i temes de la realitat celebrativa del seu temps, bastant decadent, i influïda pel Barroc i pel Romanticisme.⁴

Per altra banda, en parlar de la intel·ligència litúrgica del P. Fundador, s'ha de partir, inevitablement, de la seva forta experiència del Déu cristià, la Trinitat, que és un fet evident i demostrat.⁵ Estam davant un místic, un “amic de Déu”, i això es manifesta en la seva manera de celebrar.⁶

d) Ens interessa molt identificar les fonts del pensament i de la praxi litúrgica del P. Joaquim, per bé que tenim escasses notícies sobre aquest tema, particularment pel que fa a l'etapa de la seva formació seminarística i a la bibliografia que tenia a l'abast a la seva biblioteca particular. Aquestes fonts ens donaran les claus de comprensió del seu pensament i de la seva actuació en matèria litúrgica.

4 cfr. L. BOUYER, *La piedad litúrgica*. Cuernavaca 1957, pàg. 9-32.

5 *Positio. Informatio*, pàg. 25-28.

6 És la unitat de vida de què parla la *Positio*; cfr. *Positio. Informatio*, pàg. 21.

1. Fonts del pensament litúrgic del P. Joaquim Rosselló

1.1 La formació seminarística (1853-1862)

En el pla d'estudis seminarístics que va seguir el P. Fundador, la litúrgia no hi apareix com a matèria específica. Sense que puguem entrar en més detalls per falta de més informació, segurament era estudiada dins l'àmbit de la disciplina eclesiàstica, juntament amb el dret canònic o en connexió amb aquest.⁷

No tenim coneixement del manual de rubriques que va estudiar el P. Joaquim en el Seminari. En canvi, sabem que el llibre de text de teologia dogmàtica era el del professor de l'escola teològica romana, el P. Giovanni Perrone, *Praelectiones theologicae*,⁸ el segon volum del qual conté la teologia sacramentària.⁹ El tractat de Perrone, escrit alguns decennis abans de l'encíclica *Aeterni Patris* del papa Lleó XIII (1879), impulsadora del neotomisme, té les característiques de la generalitat dels posttridentins: seguint l'esquema de la tercera part de la *Summa teològica* de sant Tomàs d'Aquino, comença per les qüestions generals dels sagraments i després en dóna la doctrina particular. S'hi tracten amb més deteniment les qüestions més discutides amb els Reformadors,¹⁰ amb al·lusions sovintejudes a les seves obres més impor-

7 M. BAUZÀ, "Els plans d'estudi del Seminari de Mallorca en el s. XIXè", a *Comunicació* 17 (novembre-desembre 1981), pàg. 15-24; vegeu especialment les pàg. 19-22, on trobareu el pla d'estudis implantat arreu de l'Estat en temps del bisbe Miquel Salvà (1851-1873), per orde del Ministeri de Gràcia i Justícia (28 de setembre de 1852), que és el que va seguir el P. Joaquim.

8 *Positio. Biografia*, pàg. 48.

9 *Praelectiones theologicae*, quas in Collegio Romano Societatis Jesu habebat J. Perrone e Societate Jesu, in eodem Collegio theologiae professore. Editio, post secundam romanam, diligentius emendata, novis accessionibus ab ipso auctore locupletata, et omnium in tota Europa hucusque excusarum duodecima. Accurante J.-P. Migne, Bibliothecae Cleri Universae. Tomus posterior. Lutetia parisiiorum 1852.

10 "Contra vero novatores, qui gratiam sanctificantem a justificatione separarunt"; cfr. J. PERRONE, o.c., vol. II, col. 6. Aquests "novatores" són, certament, els teòlegs protestants.

tants¹¹ i al concili de Trento: la justificació del septenari sacramental;¹² l'eficàcia i els efectes dels sacraments;¹³ els ministres dels sacraments;¹⁴ la presència real i permanent de Crist a les espècies eucarístiques, gairebé la més extensa de les qüestions,¹⁵ mitjançant la transsubstanciació;¹⁶ la naturalesa sacrificial de l'eucaristia;¹⁷ la justificació de la missa privada;¹⁸ l'idioma en què s'ha de fer la celebració;¹⁹ i la institució divina del sacrament de l'orde.²⁰ La presentació interna dels continguts està també inspirada en la *Summa*.²¹

Hem de destacar les abundoses referències a l'Esclatúra i als Pares de l'Esclatúra, adduïdes com a proves per sostenir la doctrina presentada i no com a fonts d'inspiració de la teologia. Malgrat tot, a Perrone, almenys el P. Joaquim va tenir l'ocasió d'escoltar algunes de les veus significatives de la tradició de l'Esclatúra quant a la doctrina sacramentària, fins i tot de les dissidents.

Per tant, de bon començament, el P. Joaquim es va trobar amb una litúrgia que era estudiada autònomament de la reflexió teològica sobre els sacraments, que són el nucli de la litúrgia.²² Aquesta dissociació te l'origen a l'Escolàstica i, dis-

11 Per exemple, entre altres, se cita una de les obres més virulentes de Luter contra la teologia sacramental catòlica, *De captivitate babilonicae*; cfr. J. PERRONE, o.c., vol. II, col. 9, nota 1.

12 cfr. J. PERRONE, o.c., vol. II, cols. 8-19.

13 cfr. J. PERRONE, o.c., vol. II, cols. 19-35.

14 cfr. J. PERRONE, o.c., vol. II, cols. 35-53.

15 cfr. J. PERRONE, o.c., vol. II, cols. 155-208.

16 cfr. J. PERRONE, o.c., vol. II, cols. 208-216.

17 cfr. J. PERRONE, o.c., vol. II, cols. 243-266.

18 cfr. J. PERRONE, o.c., vol. II, cols. 266-276.

19 cfr. J. PERRONE, o.c., vol. II, cols. 298-301.

20 cfr. J. PERRONE, o.c., vol. II, cols. 442-444.

21 L'obra de Perrone és un clar exponent del mètode escolàstic ben primifilat, consolidat a les facultats catòliques de teologia abans dels moviments de renovació litúrgica, bíblica, ecumènica i teològica que desembocaren en el concili Vaticà II.

22 Concili Vaticà II, constitució *Sacrosanctum Concilium* sobre la litúrgia, n. 6: "Talment com Crist fou enviat pel Pare, així mateix Ells va enviar els Apòstols, plens de l'Esperit Sant [...], perquè exercissin, pel Sacrifici i els Sacraments, entorn dels quals gira tota la vida litúrgica, tota l'obra de salvació que anunciaven."

sortadament, encara perdura als nostres temps en nombrosos centres d'estudis eclesiàstics. La conseqüència és una litúrgia desconnectada de la teologia i de l'espiritualitat, i una reflexió teològica sobre els sagraments desvinculada de la seva celebració. Aleshores, les devocions omplen el buit existent entre la praxi celebrativa i la reflexió teològica.

Tot això és ben clar al treball del P. Joan Perelló sobre l'esperit del P. Fundador,²³ quan parla a capítols distints de la vivència de la litúrgia, del ministeri de la confessió i de l'eucaristia en el P. Joaquim.²⁴ Així, doncs, tampoc és gens estrany que el P. Perelló afirmi que “una de las devociones que practicó el Siervo de Dios con más asiduidad y fervor, durante toda su vida, fue la de Jesús Sacramentado”;²⁵ i que parli de la devoció a l'eucaristia només després d'haver ponderat la devoció del P. Joaquim a la Mare de Déu.

1.2 Les lectures posteriors

El P. Joan Perelló ens informa que, en temps del P. Joaquim, es llegien en comunitat l'*Año cristiano*,²⁶ del jesuïta P. Jean Croisset²⁷ i “el Solans”,²⁸ és a dir, el *Manual litúrgico*²⁹ del cerimonier de la Seu d'Urgell Mn. Joaquim Solans. Es tracta de dues obres clàssiques d'iniciació a la litúrgia d'abans de la florida del Moviment litúrgic i les úniques lectures litúrgi-

23 J. PERELLÓ, *Espíritu del Padre Fundador y modo de ser y prácticas de la Congregación de los S.S. C.C.* Palma de Mallorca 1940. D'ara endavant, *Espíritu*.

24 J. PERELLÓ, *Espíritu*, pàg. 33-39 (ministeri de la confessió), pàg. 42-43 (litúrgia) i pàg. 81-85 (eucaristia).

25 J. PERELLÓ, *Espíritu*, pàg. 80.

26 Vegeu-ne una de les edicions: *Año cristiano ó ejercicios devotos para todos los días del año*. 16 vols. Barcelona 1853-1855.

27 J. PERELLÓ, *Espíritu*, pàg. 28.

28 J. PERELLÓ, *Espíritu*, pàg. 42.

29 Una de les seves nombroses edicions és aquesta: *Manual litúrgico ó sea breve exposición de las sagradas ceremonias que han de observarse en el santo sacrificio de la misa, así privada como solemne, en la exposición del SS. Sacramento, en las funciones más principales de entre año, en la administración de los SS. Sacramentos, Bendiciones, etc. del Ritual Romano y en la visita pastoral*. 2 vols. 6a edició. Barcelona 1893.

ques del P. Joaquim de les quals tenim una absoluta certesa documental.

El P. Croisset era un bolandista francès (1656-1738) i, per tant, la seva obra representa un clar avanç de l'hagiografia, des del punt de vista de la crítica històrica, respecte, per exemple, del clàssic recull medieval, la *Llegenda àuria* de Jaume de la Voràgine. En aquest sentit, el seu *Año cristiano* està molt més esporgat de llegendes hagiogràfiques, sobretot per l'efecte de la crítica dels Reformadors. Està organitzat segons els mesos de l'any natural, de gener a desembre, dia per dia segons el *Martirologi* romà. Cada entrada conté, en primer lloc, els sants del dia segons l'esmentat *Martirologi*, amb la biografia dels sants corresponents, on es destaquen les seves principals virtuts. Segueix l'oració col·lecta de la missa del dia, en llatí i castellà, l'epístola i l'evangeli, també en aquestes dues llengües, il·lustrats amb unes reflexions, i llavors uns punts de meditació seguits d'uns propòsits. Aleshores, aquesta obra servia per a l'oració mental, tan estesa en aquella època per influència jesuítica, i molt valorada pel P. Joaquim segons el P. Perelló.³⁰ Però no afavoria pròpiament una reflexió sobre i des de la litúrgia, sinó que la litúrgia era l'ocasió per al cultiu de l'espiritualitat.

El *Manual* de Solans³¹ fou el llibre d'iniciació a la litúrgia usat arreu dels Seminaris i centres d'estudis d'Espanya i de Sud-amèrica des de finals del s. XIX fins gairebé al llindar del concili Vaticà II. És una detallada guia per organitzar la litúrgia, d'una gran claredat, precisió, practicitat i ponderació en la interpretació de les prescripcions, tenint en compte que, segons la mentalitat de l'època, la litúrgia consistia en

30 J. PERELLÓ, *Espiritu*, pàg. 64-70.

31 F.-X. PARÉS, "El P. Joaquín Solans (1836-1908). Un pedagogo de las ceremonias litúrgicas", a *Phase* 290 (marzo-abril 2009), pàg. 157-168.

un compliment escrupolós i exacte de les rúbriques. Com és lògic, s'hi esmenten extensament els successius decrets i les interpretacions de les rúbriques de la Sagrada Congregació de Ritus, l'organisme de la Cúria romana encarregat de vetllar per la correcta celebració de la litúrgia, creat després del concili de Trento (1588). El rubricisme posttridentí s'explica per l'anarquia de la litúrgia medieval, per la necessitat de combatre les supersticions i els abusos que s'havien infiltrat a les celebracions i com una reacció contra l'injustificable desmuntament ritual duit a terme per les Esglésies reformades. S'han de tenir en compte tots aquests factors, entre altres, per valorar degudament l'obra de Solans i d'altres de semblants, i la mentalitat que els donava suport.

Igualment, aquest *Manual* contenia també nombroses i interessants notes històriques explicatives dels ritus, i d'espiritualitat i de teologia litúrgica, acompanyades d'abundoses cites bibliogràfiques. Per això, cal reconèixer, com diu el Dr. Parés, que “fue capaz de que la mayoría de sacerdotes y seminaristas, y muchos fieles, adquiriesen una extensa cultura litúrgica, siendo conocedores de prescripciones y doctrina, textos y ceremonias, de su historia, significación y simbolismo, y con gran provecho espiritual”.³² Així, doncs, el Solans era un exponent eminent i un fruit madur de la pastoral litúrgica anterior al Moviment litúrgic, i hi visqué perfectament fins a la reforma conciliar.

Si comparem aquestes dues obres amb les principals del benedictí Pròsper Guéranger (1805-1875), un dels protagonistes del Moviment litúrgic europeu, el contrast és notable quant a la concepció de la litúrgia. En efecte, s'hi dona un enfocament prevalentment teològic i històric, no jurídic ni devocional. Les *Institutions liturgiques* (1840-1851), a pesar

32 F.-X. PARÉS, o.c., pàg. 162.

dels seus aspectes discutibles i d'afirmacions una mica peregrines, són una sòlida introducció a la litúrgia romana des del punt de vista documental i aprofiten els resultats de la investigació litúrgica realitzada després del concili de Trento per respondre a les crítiques dels Reformadors a la litúrgia romana.

Ara bé, la seva obra més popular i estesa és *L'année liturgique* (1841-1866). A diferència de l'*Año cristiano* de Croisset, Guéranger el planteja seguint els cicles de l'any litúrgic i no segons el *Martirologi*; és una diferència notable d'enfocament i d'organització dels materials. Així, per exemple, a l'Advent, que obre lògicament l'estudi, comença per la seva història, segueix un comentari sobre la mística de l'Advent i acaba amb la pràctica del temps litúrgic a la vida cristiana. A continuació, repassa els diumenges de l'Advent, amb un mateix esquema: una introducció general al dia i el comentari al formulari complet de la missa. A les fèries, simplement es posa i es comenta el formulari corresponent. Cal destacar que sempre es posen les lectures completes traduïdes.

D'altra banda, Guéranger inclou un ampli florilegi de textos de les distintes litúrgies o de procedència diversa, que enriqueixen la visió de l'any litúrgic.

Així, doncs, l'eix d'aquesta obra és el diumenge, i per tant, la Pasqua setmanal, inserit en el decurs de l'any litúrgic i amb els matisos que li dóna cada temps: és el mateix que dir que els misteris de Crist són el fonament de la litúrgia. És un canvi de perspectiva molt important respecte de Croisset, que es basa en el santoral, seguint la tendència medieval.

El P. Joaquim no va poder conèixer *L'année liturgique*, perquè no sabia francès; la primera traducció castellana és

de mitjans s. XX, feta pels monjos benedictins del monestir de Silos.³³ Sí que la llegiren en l'edició original el bisbe Pere Joan Campins i Antoni Gaudí; d'aquesta manera, influí decisivament en la reforma de la Seu de Mallorca segons els criteris del Moviment litúrgic.

Una altra font del pensament litúrgic del P. Joaquim és la *Revista popular* (1871-1916), editada per l'integrista Dr. Fèlix Sardà i Salvany (1841-1916). Sabem que el P. Joaquim hi estava subscript, que la rebia cada dissabte i que la llegia,³⁴ com molts de capellans mallorquins d'aleshores;³⁵ a les cases de Mallorca en podem trobar encara exemplars, i fins i tot col·leccions completes.

A cada número setmanal hi havia una *sección piadosa*, que tenia aquests apartats: a) El santoral de la setmana, anomenat *indicador cristiano*; b) Una nota sobre el sant més destacat, feta pel Dr. Sardà i Salvany i extreta del seu *Año sacro*, que sempre acabava amb la consideració sobre la situació dels catòlics en el present, seguint els exemples del sant; c) Un article divulgatiu de temes litúrgics. Per exemple, en el número de 15 de gener de 1876 (tom 10, any 6, núm. 263), després del santoral de la setmana (pàg. 36), hi havia la biografia del màrtir sant Sebastià (pàg. 36-37), amb aquest comentari conclusiu del Dr. Sardà: "Cuanto es más distinguida la posición que ocupa el católico en el mundo, tanto debe ser más clara y más pública la profesión y práctica de su fe, aunque por esto se vea condenado a las saetas del ridículo o a perder la gracia de la veleidosa opinión popular, de la cual tantos son esclavos. ¡Cuán pocos imitan hoy en nues-

33 DOM PRÓSPERO GUÉRANGER, ABAD DE SOLESMES, *El año litúrgico. Primera edición española traducida y adaptada para los países hispano-americanos por los monjes de Santo Domingo de Silos*. 5 vols. Burgos 1954-1956.

34 J. PERELLÓ, *Espíritu*, pàg. 28.

35 J. MASSOT I MUNTANER, *Feliu Sardà i Salvany a Mallorca (1871-1916)*, a AA.VV., *L'Església mallorquina durant la Restauració*. Barcelona 1992, pàg. 21-88.

tras cortes la entereza e independencia de Sebastián” (pàg. 37); finalment, hi ha una nota de Ramon M. de Almeda sobre la consagració dels bisbes (pàg. 37-38).

Per tant, respecte de la litúrgia, la *Revista popular* té un to marcat apologètic contra el liberalisme, de vegades molt agressiu, i de divulgació, amb una intenció formativa.

El P. Joaquim devia conèixer també l'obra del Dr. Salvany *Año sacro ó lecturas y ejercicios para las principales festividades del calendario cristiano* (1901),³⁶ una altra obra que també es va llegir durant molt de temps a la Congregació. Té una doble ordenació: per temps litúrgics (d'Advent a la Pentecosta) i per mesos de l'any (lectures i exercicis piadosos per a les principals festes del calendari litúrgic); per tant, segueix només parcialment l'any litúrgic i això el distingeix del santoral de Guéranger. Presenta el to apologètic propi de l'època i dels catòlics integristes, i el seu estil és didàctic i planer, sense el caràcter científic de Guéranger, però sense que hi manqui una certa erudició històrica.

Finalment, sabem que el P. Joaquim llegia sovint la *Imitació de Crist*, de Tomàs de Kempis (1380-1471).³⁷ El llibre quart d'aquesta obra és *l'Exhortació devota a la sagrada comunió del Cos de Crist*. Just el títol, ja s'observa el paral·lelisme amb la incitació del P. Fundador a la comunió freqüent. La paraula clau de tot el llibre, com de l'obra sencera, és la paraula “devoció”: és una invitació a la recepció amorosa i interioritzada de la comunió sacramental.

36 F. SARDÀ I SALVANY, *Año sacro ó lecturas y ejercicios para las principales festividades del calendario cristiano*. Librería y Tipografía Católica. Barcelona 1901.

37 TOMÀS DE KEMPIS, *La imitació de Crist*. Introducció de Josep M. RAMBLA i traducció d'Emili VALLÉS. Edicions Proa. Barcelona 1992.

Tota la reflexió té una forta inspiració bíblica; de fet, el llibre comença amb un florilegi de textos eucarístics neotestamentaris i en sovintegen d'altres després, citats explícitament o implícita.

D'altra banda, se segueix el to intimista, de tendresa i d'afecte de la resta de l'obra referent a Jesucrist, aplicat aquí al seu cos eucarístic. En aquest sentit, s'insisteix en la pròpia indignitat davant la liberalitat i la misericòrdia del Senyor.

En conjunt, podem destacar els següents accents:

- a) La necessitat de la fe, d'una deguda preparació per combregar i d'una actitud d'alabança;
- b) La presència real de Crist en l'eucaristia com a Déu i home, i la seva eficàcia redemptora; en aquest sentit, es ressalta també el valor medicinal de l'eucaristia;
- c) La grandiositat del misteri eucarístic i la confiança en Déu, que manifesta la seva bondat i el seu amor en l'eucaristia;
- d) La dignitat d'aquest sagrament i la de l'estament sacerdotal;
- e) La relació entre l'entrega de Jesús a la creu i la pròpia en sentit oblatiu (virtuts passives).

Tots aquests són aspectes que podem trobar, entre d'altres, a l'espiritualitat eucarística del P. Fundador.

Com a conclusió sobre les fonts de la concepció de la litúrgia en el P. Joaquim, podríem dir que, en el Seminari de Mallor-

ca, va rebre una formació al marge del Moviment litúrgic que ja feia camí a la resta d'Europa i, des d'un punt de vista de la teologia sacramentària, d'encuny apologetic antiprotestant. Per altre costat, des del punt de vista celebratiu, la seva formació es basava més en les rúbriques que en la teologia de la celebració, i patia encara de l'herència medieval, amb el resultat d'una celebració a la pràctica molt mediatitzada pel santoral més que pel temps litúrgic.

Des d'aquesta perspectiva, el P. Joaquim no és un precedent de la reforma litúrgica del concili Vaticà II, perquè no ens consta l'assimilació de les grans línies del Moviment litúrgic del s. XIX ni va tenir accés a les seves publicacions, que estaven sobretot en alemany i en francès.

2. Característiques de la concepció litúrgica del P. Joaquim: llums i ombres d'un celebrant posttridentí

2.1 La virtut de l'obediència: rubricisme i romanitat (¿Hay decreto?; Mi vida por una rúbrica)

a) En el context de la reacció catòlica contra la ruptura amb la litúrgia romana medieval obrada pels Reformadors i per mantenir la puresa del culte davant les desviacions doctrinals i les supersticions.

b) Una estreta relació entre compliment de les rúbriques i sentiment de romanitat per efecte de la centralització litúrgica de l'època posttridentina (*Positio. Informatio*, pàg. 86);³⁸ també és un efecte més de la "devoció al Papa"³⁹ impulsada

38 J. PERELLÓ, *Espiritu*, pàg. 42.

39 Aquesta és exactament l'expressió que usa el P. Perelló quan es refereix a la veneració que sentia el P. Joaquim pel Sant Pare; cfr. J. PERELLÓ, *Espiritu*, pàg. 45.

per Pius IX abans i després de la conquesta dels Estats Pontificis per l'exèrcit italià (1870).

c) *Hay decreto*: es refereix a si hi havia algun decret de la SC de Ritus sobre el detall celebratiu que es discutia;⁴⁰ *Mi vida por una rúbrica* es una frase de santa Teresa de Jesús, que vol manifestar l'obediència a les disposicions de l'Església també en el context de la Reforma catòlica.

d) La lectura del Solans en comunitat per informar-se de tots els detalls de la celebració i executar-los rectament.

2.2 L'exemplaritat del prevere: la dignitat del culte, i celebrar assíduament i amb pietat

a) Dignitat del culte: A Sant Felip tenia cura de tots els detalls de la celebració (*Positio. Informatio*, pàg. 28); preparava abans l'altar i els llibres litúrgics (*Positio. Informatio*, pàg. 30)

b) Celebrar assíduament: la importància de la celebració dominical (*Positio. Informatio*, pàg. 30), més enllà del compliment del precepte;

c) Celebrar amb pietat: celebra el Tríduum pasqual plorant (*Positio. Informatio*, pàg. 27); celebra el Corpus amb sentiment (*Positio. Informatio*, pàg. 27); entonació emocionada del prefaci de Pentecostés (*Positio. Informatio*, pàg. 27) i de la Trinitat (*Positio. Informatio*, pàg. 28); vessa llàgrimes durant la celebració eucarística i els fidels s'entusiasmen de com celebra: no és pesat (*Positio. Informatio*, pàg. 29). El sentiment i les seves mostracions són una herència del romanticisme, però també un signe d'unitat de vida: *mens concordet voci* (sant Benet). Aleshores, la celebració es mostra com una "ac-

40 J. PERELLÓ, *Espiritu*, pàg. 42.

tió” i no com una simple execució mecànica i freda de les rúbriques.

2.3 Una litúrgia autosuficient i aïllada: separació entre litúrgia i predicació

a) El P. Joaquim és un “oient de la Paraula” (Rahner): des de jove llegeix la Bíblia i s’inspira en l’Escriptura per a la predicació (*Positio. Informatio*, pàg. 24). Això no significa que predicàs a partir dels textos del dia; en aquella època les predicacions eren normalment temàtiques i no inspirades en els textos bíblics o eucològics de la festa.

b) La freqüència de la predicació, sovint itinerant en equip, com un distintiu de zel pastoral en una època en què només els bisbes i els rectors tenien obligació de predicar segons els decrets del concili de Trento (*Positio. Informatio*, pàg. 72). Cal tenir en compte que la predicació tenia dos objectius: la formació del poble juntament amb la reforma dels costums, i la reforma del clergat, que es completava amb els exercicis espirituals i la direcció espiritual.

2.4 Una litúrgia cerimonial i individualista

a) Conseqüència de la separació entre litúrgia, espiritualitat i teologia, però compensada per la insistència en la celebració fervorosa;

b) L’esplendor del culte com a objectiu prioritari, de **caràcter apològic** antiprotestant; també de **caràcter eclesiològic**, perquè era la manifestació d’una Església triomfant sobre el món; i finalment de **caràcter didàctic**, per causa d’una assemblea que hi assistia passivament i havia d’esser atreta a la celebració. Tot això explica la preocupació del P. Joaquim

pel decòrum del culte (*Positio. Informatio*, pàg. 83), mentre destacava per la seva austeritat personal.

c) Inexistència de la concelebració i dèficit de sentit eclesial de l'eucaristia, que el Moviment litúrgic subratllarà posteriorment.

Conclusió: una litúrgia jurídicista i clerical, molt centrada ens els aspectes externs i que basava la seva eficàcia evangelitzadora en la força dels signes i en l'exemple dels celebrants.

3. L'espiritualitat i la praxi litúrgica del P. fundador

3.1 L'any litúrgic: festes i devocions

a) Relació entre festes litúrgiques i devocions annexes;

- Un exemple clar en són les devocions marianes, lligades amb les festes de la Mare de Déu. Això es reflectia en la predicació i en l'elecció dels formularis de la missa, com per exemple, la celebració a Lluc de la missa de santa Maria (*Positio. Informatio*, pàg. 40). Aquesta relació que estableix el P. Joaquim és més aviat fruit de la seva intuïció espiritual que d'un plantejament teòric.

b) Es percep una mentalitat de fons segons la qual les principals festes litúrgiques necessiten un complement devocional, com si els textos litúrgics no bastassin per satisfer la fam espiritual dels creients: és una conseqüència evident de la separació entre litúrgia i espiritualitat, perquè les celebracions es feien en una llengua estranya al poble, els seus protagonistes eren gairebé exclusivament els clergues mentre la resta de l'assemblea n'era espectadora, i amb un desplegament

impressionant i brillant de signes i gestos, però d'un significat desconegut i hermètic. Encara més, també la teologia escolàstica estava deslligada de la celebració i de l'espiritualitat i això provocava com una mena d'esquizofrènia entre allò que es creia, allò que se celebrava i allò que se resava sense solució de continuïtat.

3.2 L'eucaristia: sacrifici, acció de gràcies, sufragi pels difunts i contemplació

a) Sacrifici:

- S'ha de situar en el marc de la devoció a la passió del Senyor (*Positio. Informatio*, pàg. 27)

- La comunió freqüent com a participació en el sacrifici eucarístic ja des d'infant, per influència del G. Trigueros (*Positio. Informatio*, pàg. 28); és un aspecte d'una gran importància pastoral, perquè combatia el jansenisme, que invitava a allunyar-se de la comunió per causa de la insistència en la pròpia indignitat. Endemés, aquesta freqüència està relacionada amb la freqüència de la confessió i amb la lluita psicològica contra els escrúpols. Per tant, animar a freqüentar els sacraments és un dels aspectes més importants de la pastoral litúrgica del P. Joaquim (*Positio. Informatio*, pàg. 28)

b) Acció de gràcies: la importància d'aquest acte després de la celebració eucarística està en relació amb la concepció de la missa com a sacrifici (*Positio. Informatio*, pàg. 29)

c) Pregària pels difunts:

- La pregària per les ànimes del Purgatori té també un cert caire antiprotestant, amb la pràctica col·lateral de lucrar in-

dulgències (*Positio. Informatio*, pàg. 42). És un tema d'origen medieval, però molt remarcant a la pastoral posttridentina i de grans conseqüències sobretot en la predicació i en l'encàrrec de misses per aquesta causa (els bacins de les ànimes). Per altra banda, tenia també un sentit de solidaritat espiritual amb els difunts, que al P. Fundador li devia agradar.

- La plagueta d'intencions per a la celebració de misses conservada a la Real, començada just després de la seva ordenació.

d) Contemplació: pregària davant el Santíssim Sagrament

- Un caire antiprotestant, perquè aquests defensaven que la presència real de Crist a les espècies eucarístiques només romania durant la celebració eucarística;

- Un senyal d'una vida espiritual cuidada i intensa segons els criteris de l'època (*Positio. Informatio*, pàg. 28-29): visites d'una o dues hores que li semblaven un moment (*Positio. Informatio*, pàg. 48). El fonament eucarístic de l'experiència mística.

- Conseqüència pràctica: la fundació de l'Adoració Nocturna a Lluc (*Positio. Informatio*, pàg. 30), que aleshores tenia conseqüències polítiques, per causa de les persecucions dels governs liberals als moviments eclesials.

3.3 La confessió

a) Celebració setmanal del sagrament (*Positio. Informatio*, pàg. 30) en una època en què la confessió era una de les bases fonamentals de la pastoral litúrgica, molt més que la comunió eucarística, però a la par del compliment del precepte

dominical. La confessió freqüent també era signe d'una robusta vida espiritual. Aquí encara hi ha rastres de la pastoral medieval sobre els novíssims: la confessió tenia una estreta relació amb la preparació per a la mort. En contrast, s'invocava sant Josep com a advocat per no tenir una mort sobtada, que impedisís la deguda preparació que emparàs contra la condemnaió eterna.

b) Un predicador que convida a la conversió a partir de l'anunci de la misericòrdia divina i no de la condemnaió (*Positio. Informatio*, pàg. 26) i un confessor benèvol i tranquil·litzador, sobri en l'interrogatori als penitents (*Positio. Informatio*, pàg. 61); tot això a pesar del cert rigor amb què, segons el P. Perelló, aconsellava tractar les penitents (*Espiritu*, pàg. 33-35). Cal tenir present que el concili de Trento havia defensat l'aspecte judicial del sagrament de la penitència, i per això calia confessar el nombre i l'espècie dels pecats per poder determinar-ne la gravetat i imposar la penitència adequada.⁴¹ En aquest sentit, es descobreix una relació estreta de la pràctica penitencial amb la devoció als SSCC. Es tracta d'un altre exemple de la influència de les devocions a la pràctica sacramental: la devoció als SSCC ajuda a temprar una praxi rigorista de la penitència en lloc d'aconseguir-ho una adequada teologia sacramental d'inspiració bíblica.

c) La relació de la confessió i de les actituds que hi ha de tenir el ministre es tradueixen dins la comunitat en el fàcil perdó de les ofenses, com una manifestació de la unitat entre celebració i vida (*Positio. Informatio*, pàg. 61).

41 cfr. Sessio XIV (25 de novembre de 1551), *Doctrina de sanctissimis pœnitentiæ et extremæ unctionis sacramentis*, cap. V: INSTITUTO PER LE SCIENZE RELIGIOSE, *Conciliorum œcumenicorum decreta*. Bologna 1991, pàg. 706: "Nostre Senyor Jesucrist, a punt d'ascendir al cel des de la terra, va deixar els sacerdots com a vicaris seus, perquè presidissin i jutjassin, confiant-los tots els crims mortals confessats pels cristians, a fi que dictassin sentència sobre ells, en virtut del poder de les claus de remetre o retenir els pecats. Ara bé, és clar que els sacerdots no poden jutjar sobre una cosa inconeguda ni poden conservar l'equanimitat en la imposició de les penes si els fidels només declaren en general el gènere dels pecats, i no ho fan en espècie i un per un."

d) Abnegació en el compliment dels seus deures com a confessor més enllà de les seves obligacions beneficials (*Positio. Informatio*, pàg. 72). El zel, una nota distintiva dels pastors posttridentins en contrast amb la deixadesa de la baixa Edat Mitjana. El concili tridentí converteix els ministres de senyors feudals en pastors arrelats en les esglésies que els han estat encarregades, si bé amb un sentit eminentment cultural.

e) Una relació indubtable entre la pràctica de la confessió i la mortificació del cos i dels sentits amb pràctiques penitencials per evitar les ocasions de pecat i per enfortir-se en la virtut (*Positio. Informatio*, pàg. 78-79). Aquesta mentalitat deriva d'una antropologia dualista que considera el cos com una nosa i que ha recorregut la història de l'espiritualitat cristiana. Té conseqüències a la litúrgia en relació amb el tema del sacrifici i de l'obediència estricta a les rúbriques.

3.4 La Litúrgia de les Hores: fidelitat al manament de l'Església (no tant de Jesús) i marginació de la concepció celebrativa a favor de l'acompanyament espiritual

a) Un fidel recitador del Breviari, però el P. Perelló a penes en parla: era, simplement, una obligació de l'estat clerical.

b) L'oració mental en comunitat substituïa la celebració comunitària de la LH;

c) El Breviari com a aliment de l'espiritualitat i de la direcció espiritual en sentit ampli:

- Posa dins el breviari paperets amb pensaments per enriquir la meditació;

- Comenta amb el P. Perelló les lectures de l'Ofici mentre el resen plegats

d) Introducció de l'Ofici Parvo a Lluc: una manera d'introduir els fidels en l'oració de l'Església a través d'un succedani. L'OP és un ofici devocional, extret resumidament de la LH, que té l'origen en el s. XIV. Fou adoptat per molts d'ordes i congregacions, i també per laics i moviments d'apostolat o per tercers ordes. Sovint el resaven els germans coadjutors o els estudiants que encara no tenien obligació de resar el Breviari.

Conclusions

a) Un ministre fidel a la celebració dels sacraments segons la mentalitat i l'estil de l'època, però que dins aquesta estretor destaca pel seu zel i la seva generositat.

b) Demostra una preocupació pastoral per acostar la celebració als fidels, sobretot per via intuïtiva com a mestre espiritual.

c) La seva manera de celebrar és un reflex de la qualitat de la seva vida espiritual.

EVOLUCIÓ DE L'ESPIRITUALITAT DEL COR DE JESÚS DES DEL P. ROSSELLÓ FINS ALS NOSTRES DIES

Manuel Soler Palà MSSCC

Un nucli ferm

Existeix un nucli invariable del que és l'espiritualitat (millor que la *devoció* al Cor de Jesús?¹ La cristologia del cor no neix directament de la Bíblia, tot i que hi trobem la llavor i nombrosos elements capaços de legitimar-la i nodrir-la.

L'espiritualitat del Cor de Jesús s'ha anat congriant amb dades del Nou Testament, dels Sants Pares, amb les vivències d'autors espirituals i místics, amb els pronunciaments del magisteri i la reflexió dels teòlegs contemporanis.

El conjunt d'aquests elements conforma el *lloc teològic* d'aquesta espiritualitat.

Si pouam i escoltam les dades de la Bíblia i dels Sants Pares, dels místics i teòlegs, apreciarem que l'espiritualitat (en aquest cas *devoció*) del segle XVII i de Sta. Margarita Maria Alacoque no esgota ni molt menys l'espiritualitat del Cor de Jesús.

En tot cas es tracta d'un capítol que no afegeix gran novetat i, en certs punts, estreny el patrimoni que ens ve de més

¹ Per a aquesta qüestió vegeu Manuel Soler, "Perspectivas para una cristología del corazón" a *Contemplar al que traspasaron*, pàg. 14-15. (Sto. Domingo, RD: Amigo del Hogar 1990).

lluny. Bé hi podríem distingir diferents etapes en aquesta història vella de dos mil anys.

Tres etapes i nous enfocaments²

Primera etapa. En els orígens hi trobam les dades bíbliques –en particular les del Nou Testament, és clar– les quals impactaren els Sants Pares. Ells en parlen una i altra vegada concretant-les i desenvolupant-les: el símbol de l'aigua viva, el costat obert, la vida divina, els sagraments, el naixement de l'Església del costat de Jesucrist...

L'interès que movia les seves reflexions era sobretot pastoral i els seus comentaris de caràcter pedagògic. El costat de Crist és fonamental en aquest context, puix en brolla l'aigua de la vida, la sang de l'Eucaristia i l'Esperit de la salvació.

Segona etapa. Aquesta època tendeix vers el misticisme. S'allunya una mica del drama del Calvari desplaçant-se cap al símbol del cor (el qual substitueix l'expressió *costat obert*), que evoca Amor i interioritat.

Pren molt de relleu, en aquest moment, la humanitat de Jesús i les experiències místiques que conviden a fer entrada dins el cor de Crist pel camí de la ferida del costat.

Hom cita com a pioneres d'aquesta tendència Sta. Ludgarda i també les religioses de Hefta (Alemanya): Matilde de Magdeburg, Matilde de Hakeborn i Gertrudis la Gran.

Tercera etapa. Paray-le-Monial és el lloc geogràfic que remet a Sta. Margarita i el seu entorn del segle XVII francès (*le grand siècle*).

² Cf. Ch. A. Bernard, *Le coeur de Christ et ses symboles*, pàg. 49-64 (Paris: Téqui 1981).

El contingut que afegixen els protagonistes de l'època té un marcat sentiment tràgic de la vida. El pecat dels homes i dones que entristeix el cor de Jesús i sembla encolerir Déu mateix.

El missatge corresponent insta a la reparació i tot el contingut adquireix un to una mica planyívol. Les promeses fetes a la Santa juguen un paper preponderant, com també l'Eucaristia.

Les devocions tenen un començament, arriben al seu zenit i després passen per un reflux. Perquè cada generació té les pròpies exigències i necessitats, les seves preferències i sensibilitats.

.....

Aquests canvis afecten també l'espiritualitat del Cor de Jesús? No es pot respondre a priori, però sí que podem demanar-nos si el futur (que ja ha començat) ens depararà nous enfocaments, accents i modalitats.

En línia amb un llenguatge de més sintonia amb la nostra societat, i tenint molt en compte el patrimoni bíblic, la nostra Congregació de Missioners dels Sagrats Cors ha ofert ja algunes aportacions.

Sta. Margarita: biografia i espiritualitat³

Sta. Margarita representa un tipus de santedat meritori, sens dubte, però des d'algun angle poc atractiu. Santedat planyí-

³ Una extensa biografia, *Vie de Sainte Margherite Marie Alacoque*, par le Monastère de Paray-le-Monial. (Paris: librairie Poussielgue de Gigord 1923).

vola, lamentosa, que subratlla l'abisme de maldat en què la persona viu submergida.

Es comprèn un tal enfocament a la llum de la biografia de la santa: una vida teixida d'infortunis i sofriments.

Ja des de molt petita li semblava insuportable qualsevulla mancança. No deixa de sorprendre i de generar perplexitat que des de nina fes vot de castedat i que a l'edat de la primera comunió digués que els plaers del món li desagradaven i que els trobava amargants.

Una malaltia la deixà paralítica durant uns anys. Va quedar orfe de pare. Dues ties s'apoderaren de ca seva i de fet esclavitzaren la vídua i la filla. No se li permetia anar a l'església, era renyada una i altra vegada. Ella es quedava plorant sovint a un racó. Tenia sempre la ment i els ulls fixos en els sofriments que a Jesús li va causar la passió.

Sentia un profund enuig d'haver d'anar a les festes socials a què l'obligaven a l'edat de 18 anys.

Entra al convent de Paray-le-Monial i tampoc allà no s'allibera de dures reprensions i de sofrir mètodes poc humans que la superiora i algunes companyes li apliquen.

Demana permís per visitar el sagrari tots els dijous de nou a dotze tot recordant Getsemaní. És aleshores que Jesús se li fa visible. Sobre el mantell de l'estimat hi apareix el seu cor rodejat d'espines i amb una ferida. A la part superior, una creu. A una d'aquestes aparicions se sent dir: *Vet aquí el cor que tant ha estimat els homes i per canvi només rep ingratitude i oblit. Vols desagradar-me?*

Aviat fa un dibuix del cor juntament amb les seves novícies. Després se'n faran d'altres, més elaborats, tenint en compte aquesta primera referència.

A una altra aparició Margarita suggereix que Jesús elegeixi una persona més digna. Resposta: t'he elegit a tu, que ets un abisme de misèria, per tal que així resplendeixi més la meua força.

Després d'una dolorosa malaltia, Margarita és nomenada mestra de novícies. Els ensenya la devoció tot convidant-les a 1) Imitar Jesús en la seva bondat, 2) Confiar immensament en Ell, 3) Oferir pregàries i sofriments com a desagreuament i 4) Honorar la seva imatge.

La devoció s'estengué molt. Va fer un bon servei a l'hora de lluitar contra la rigidesa moral, contra la duresa dels jansenistes i la inflexibilitat dels racionalistes.

L'espiritualitat de la Santa, una mica planyívola, va deixar la seva empremta sobre la devoció. Hon ho percep en:

Representacions del Cor de Jesús de trets excessivament dolços, colors cridaners i un realisme fora de lloc. Quan realment el que interessa és només evocar i suggerir.

Expressions poc acceptables pel seu mal gust: inflació del vocable cor, expressions planyívoles, interjeccions de contingut místic...

Complicacions psicològiques, ja que Crist viu gloriós i una barrera de dos mil anys barra el pas a l'hort de Getsemaní. És difícil de fer-s'hi present i, a més, aquest tipus d'emocions tenen un caràcter molt intimista.

La part pel tot: si Jesús és Rei de Reis (Ap), si és el Primogènit i el Cap del cos (St. Pau)..., no s'estreny la seva figura tot evocant-la només pel cor? Això potser té el seu lloc en un àmbit amorós i un context de parella. Però en altres àmbits i contextos és apropiat d'emprar massa sovint el terme cor per referir-se a Jesús?

Individualisme i pessimisme. Un cor entès físicament, amb espines que el rodegen, amb sang... Tot això embolicat amb referències al dolor, la fuga del món, i el sacrifici, té com a conclusió que no se'n surti una espiritualitat atraient.

Per altra banda es privilegien les virtuts passives: la humilitat, la resignació i l'obediència, però no les més actives com la creativitat, el sentit comunitari i social... ⁴

El P. Joaquim Rosselló i Ferrà

Aquest enfocament de Sta. Margarita, una mica ombrívol i que s'estengué amb rapidesa, marcà la devoció al Cor de Jesús de les generacions següents.

El P. J. Rosselló no escapà a la seva influència. El llibret que escrigué⁵ expressament sobre la devoció conté 218 citacions bíbliques i 79 d'escriptors cristians, les més nombroses de les quals procedeixen de Sta. Margarita. També el to i el contingut està en línia amb les expressions de la Santa. Criden l'atenció l'exuberància de superlatius: *Amabilísimo* – *Amantísimo* – *Ardentísimo* – *Benditísimo* – *Maravillosísimo* – *Nobilísimo* – *Pacientísimo* – *Preciosísimo* – *Tiernísimo*...

⁴ Manuel Soler, "Perspectivas...", 38-43.

⁵ Joaquim Rosselló, *Piadosos ejercicios en honor de los SS. Corazones para el mes de Junio*. Aquest fulletó, que conté una meditació per a cada dia del mes, va ser escrit entre el 1891-95, però mai publicat. El títol tampoc no és original seu, sinó del P. Gaspar Munar, MSSCC.

Fa referències freqüents a la dolenteria humana, a l'insondable abisme de mals del qual és font qui recita les pregàries... Els propòsits es contraposen a un teixit d'infidelitats. Com que l'exercitant se suposa una persona piadosa, sembla que el conjunt peca de desproporció i excés. Llevat que es tracti, com és probablement, d'un gènere literari.

Reconèixer que alguns aspectes de l'espiritualitat del P. Roselló (interjeccions, superlatius, al·lusions sovintejades a la reparació, etc.), no sintonitzen amb la nostra sensibilitat és del tot normal. Els temps no passen debades. Però alhora és just de reconèixer que va tenir bons encerts i que va vitalitzar l'espiritualitat en el seu moment i el seu entorn. Vegem-ho.

Sens dubte que l'enfocament del P. Joaquim va tenir els seus bons encerts i va fruitar generosament. A l'ambient racionalista del segle XIX ell gira els ulls vers la humanitat de Jesús. Més encara, insisteix que concentra els afectes en el seu Cor (quelcom de present també a Sta. Margarita).

Tot sovint vincula l'espiritualitat del Cor de Jesús a la dimensió apostòlica i missionera –cosa menys evident en Sta. Margarita– i parla d'encendre el foc fins als confins de la terra.

Enfront de l'individualisme típic del clima polític dels temps –els liberals, els il·lustrats– el P. Joaquim no renuncià a una espiritualitat de connotacions comunitàries: amor mutu, pregària en comú, litúrgia celebrada conjuntament...

Enfront de la fredor de molts cristians, inclosos els preveres, va recórrer al foc dels Sagrats Cors per tal de reconduir la situació. Un element que també tengué en compte Sta. Margarita.

Enfront de l'intent polititzat de fer del Cor de Jesús bandera contra ideologies o governs, o de proclamar preferències envers uns o altres països (com Sta. Margarita i el Bt. Hoyos, per exemple), el P. Joaquim no s'endinsà per aquests terrenys.

Enfront de l'afany de cosificar l'espiritualitat en devocions (novenes, tridus, estampes...), el P. Rosselló no desdenyà les pràctiques, però insistí molt més en l'espiritualitat, en el sentiment interior que és capaç de generar pràctiques sense absolutitzar-les.

Evolució per motius interns i externs

La devoció del Cor de Jesús es va anar separant, a poc a poc, dels nuclis més densos de doctrina, com són ara la litúrgia i la teologia. Potser perquè aquests territoris es van tornar àrids i ben poc fecunds per a un gran nombre de cristians. El cert és que la devoció es va llastar amb alguns fenòmens poc nobles i va perdre la categoria que li atorgava el fet d'haver nascut en terreny bíblic i patristic. Vet aquí els fenòmens al·ludits sorgits de l'interior mateix de la devoció.⁶

La quantitat, més que la qualitat. Hi ha inflació d'imatges, no sempre de bon gust. Les pregàries es multipliquen i sovint amb poc sentit teològic. Les pràctiques són suggerides pel ritme del calendari. Resultat final d'aquestes coordenades: inflació i rutina.

Sentimentalisme. Es recorre massa sovint al sentimentalisme, mentre en canvi es detecta un dèficit de sentit comunitari i social.

⁶ Vegeu també Manuel Soler Palà, *Del Jesús consolado al Jesús traspasado* (Barcelona: Claret 2005), pàg. 10-12. Però les pàgines següents també il·lustren la qüestió (Barcelona 2005).

Poc sentit litúrgic. I no sols manca de sentit litúrgic, sinó que fins i tot certes expressions delaten una actitud tendent a la màgia.

Ambigüitat de les pràctiques. La impressió –sense generalitzar– és que el desig d'obtenir beneficis personals és el que les alimenta.

També hi hagué fenòmens externs que incidiren en l'evolució de la devoció. Vegem-ne alguns breument.

Els canvis de tipus tècnic que imposen els nous paradigmes de pensament. El camp va deixant el lloc a la indústria i als serveis. El món s'urbanitza. Evidentment aquests canvis afectaran la devoció nascuda en un ambient i unes coordenades de pensament diferents.

La secularització prospera i avança. Moltes capes de la societat s'emancipen de l'Església. La religió deixa de ser l'element aglutinador de la societat. Economia, tècnica i política caminaran de cada vegada més de manera paral·lela al fet religiós. A poc a poc es deixa sentir l'afany consumista i hedonista, capaç d'ofegar les devocions i fins i tot la mateixa espiritualitat.

Superar els trets menys nobles⁷

La situació dels nostres dies i la sensibilitat dels contemporanis fan que no sigui possible mantenir l'estil de la devoció tradicional. Moltes són les objeccions. El problema rau en les pràctiques, no en el contingut doctrinal o espiritual. Cal, doncs, superar els trets que n'obstaculitzen l'espiritualitat i recórrer a d'altres que l'afavoreixin.

⁷ Manuel Soler, *Del Jesús consolado...*, pàg. 29-31.

Superar el sentit negatiu de la reparació

La reparació s'associa a un tarannà aliè a la dimensió social i de connotacions exageradament sentimentals. Més que a la soledat i abandonament de Jesús (discutible des d'un punt de vista teològic), cal girar els ulls a les marginacions humanes.

Més que a les mortificacions, tal volta infantils, serà bo d'apuntar a la recuperació de la imatge de Déu en el germà, en el pobre. A la solidaritat, amb una paraula. S'ajustaria més a la vertadera reparació la doctrina paulina sobre el cos místic i fins i tot l'expressió de St. Joan Pau II: *construir la civilització de l'amor*.

Purificar la "gran promesa"

La promesa dels primers divendres implicava que el cristià no moriria en pecat i sense sagraments. Ara bé, si se l'aïlla del conjunt de la vida cristiana, es fa reduccionista, infantil i caricaturesca. Fins i tot pot fer pensar en un comerç egoista. Cal interpretar bé, per tant. El significat de l'Eucaristia: consagració a Déu, trobada amb els germans i compromís solidari.

Actualitzar l'"Hora Santa"

L'Hora Santa té unes connotacions del segle XIX: nombroses interjeccions, tendència al sentimentalisme i al plany.

És veritat que l'Hora Santa pretén la comunicació amb Déu, l'aproximació al misteri de la Redempció. Però, per aconseguir-ho, bé es podria recórrer a les oracions sàlmiques, a les cançons participades, als comentaris personals i a mo-

ments de silenci... De fet hi ha llocs i santuaris on es prega d'aquesta manera renovellada.

L'autèntica consagració al Cor de Jesús

Segons Pius XI, el fet més excel·lent de la devoció al Cor de Jesús és la consagració. Ara bé, aquesta es devalua si no es connecta amb la vida de cada dia. Ha de vincular-se al baptisme, que és l'origen de tota dedicació i de la qual s'alimenten les altres.

Consagrar-se equival a viure amb autenticitat cristiana, amb unitat de vida. Implica posar de relleu els aspectes més cordials de l'Evangeli i fixar els ulls en el Regne que es concentra en el Cor de Jesús.

L'Apostolat de l'Oració

Existeix des del 1844 i des d'aleshores s'ha associat a la devoció al Cor de Jesús. Ha connectat amb una gran massa de cristians mitjançant canals diocesans i parroquials.

Tal volta la seva formidable extensió va haver de pagar el preu de veure trivialitzades les seves pràctiques. Al dia d'avui ofereix un perfil empobrit i rutinari.

Bé es podrien rescatar els millors valors del moviment transvasant-los a altres estructures. Manté la mateixa validesa el sentit apostòlic del treball, l'interès pels problemes del món (intencions del papa), així com l'acceptació d'un sofriment fructífer.

La dificultat de les imatges

Les més conegudes i tradicionals no sedueixen els nostres contemporanis. Tendeixen cap al sentimentalisme, mostren un interès excessiu vers els detalls anatòmics del cor i recorren a colors inadequats.

La cultura actual es molt visual, atribueix gran importància a les impressions i figuracions externes. Tendeix a l'estilització i prefereix la sobrietat.

Així és el tarannà del món secularitzat, major d'edat i de mentalitat tècnica. Tampoc no sembla que els pobles menys desenvolupats trobaran en aquestes imatges la solució als seus problemes.

El futur: una reinterpretació

En visió panoràmica hom observa que l'espiritualitat/devoció s'ha diversificat en tres vessants diferenciades.

La majoria dels Instituts i moviments implicats segueixen amb els paradigmes tradicionals. N'hi ha prou de navegar una estona per les webs que toquen el tema a Internet per a verificar-ho.

Però també l'espiritualitat es pot reorientar tenint en compte els criteris del Vaticà II i la sensibilitat actual. És el que ha tractat de fer la Congregació de Missioners dels Sagrats Cors en els escrits que ha produït i les pràctiques que ha afavorit. Vegem les vessants esmentades.⁸

⁸ Aquesta temàtica la desenvolupa J. B. Libânio, "O amor misericordioso do coração e libertação integral do homem" a *Um coração novo para um mundo novo*, pàg. 79-102 (São Paulo: Loyola 1984).

La tendència reparadora

Exhorta a la consolació, a l'Hora Santa amb una actitud més aviat passiva i intimista, tenint davant els ulls el pecat dels homes.

Aquesta tendència ha de ser alliberada dels excessos i complementada amb una anàlisi de la realitat per tal de conscienciar de les injustícies i després lluitar-hi en contra.

Els traspassats del món aixequen el seu clam contra l'ordre vigent a la societat. La creu, més que signe de resignació, ho és de protesta activa.

Més que consolar Jesús a Getsemaní és qüestió de solidaritzar-se amb el Cos místic de Crist, els nostres contemporanis marginats. D'aquesta manera s'obre un horitzó més social.

La tendència intimista

Posa en primer pla el paisatge interior de la persona: el que és subjectiu, emotiu i existencial. Però cal que no giri l'esquena a altres valors més comunitaris i de caire social. Com el bon samarità, no es pot passar de llarg davant el qui ens necessita. Ni s'hi val a viure en un caleidoscopi confortable quan a l'exterior hi ha problemes sagnants.

La tendència milenarista

Pretén que el Regne sigui una realitat ara i aquí. No rebutja la violència mentre serveixi per a assolir l'objectiu volgut. Ha anat acumulant un regust reaccionari. Però el Regne s'alimenta de tot allò que existeix de bo, net i solidari. No és lògic recórrer a la imposició per tal d'aconseguir objectius evangèlics. Seria un procediment contradictori.

S'ha de millorar el món des de baix i respectar la plena llibertat de la persona: si vols... Pel Regne es pot morir, però no matar.

L'evolució dels Missioners dels Sagrats Cors

La font principal de la qual s'alimenten els Missioners dels Sagrats Cors és la que ja bat en la vivència del P. Rosselló, en particular algunes de les seves expressions innovadores. Però també és veritat que han proposat un nou rumb per a una vella espiritualitat. Es distancien d'elements ombrívols o merament devots que la tradició més recent havia incorporat. Alguns aspectes, a causa de l'evolució del clima social i/o eclesial, han quedat a l'ombra. Per exemple, el sentiment místic de l'Edat Mitjana d'introduir-se dins la ferida del costat.

En canvi altres aspectes han evolucionat amb la Bíblia com a marc i la preocupació pels marginats com a agulló.

Déu com l'ésser que atreu la humanitat, desitjós d'estimar i de rebre, a canvi, el mateix afecte. El Traspassat com a expressió màxima de l'amor de Déu que es lliura des de dalt de la creu. Els marginats, els qui sofreixen, demanen tota l'atenció i tota la compassió,⁹ car en ells es reproduïx el drama del Traspassat al Calvari.

Aquests nuclis de l'espiritualitat més actualitzada del Cor de Jesús estan exposat a una sèrie de llibres i fulletons i representen un valuós patrimoni de la Congregació.¹⁰

⁹ El sentit de compassió sovint és una mica negatiu: quan es deriva d'una situació de misèria. Però no és aquest el sentit original. Cf. Olegario González de Cardedal, *La entraña del cristianismo* (Salamanca: Secretariado Trinitario, 2° ed. 1998), pp. 46,47,50.

¹⁰ El més important és, sens dubte, *Contemplar al que traspasaron* dels autors: Manuel Soler, Josep Amengual i Jaume Reynés (Sto. Domingo: Amigo del Hogar 1990). Però cal esmentar també M. Soler, *Del Jesús consolado al Jesús traspasado* (Barcelona: Claret 2005), Reynés Matas, Jaume, *Mons. Óscar Romero y la Espiritualidad*

El millor resum es fixa en el Credo particular –com una aco-
tació de la fe de la gran Església– amb el qual pregunten els
Missioners.

Feim un acte de fe en els Cors de Jesús i de Maria:

Creiem que Déu no ens envia per condemnar ningú.
Creiem en el poder de l'amor que serveix fins a la mort.
Creiem que la salvació ens arriba per la creu i la glorifi-
cació del Senyor.

*Aquesta fe és el principi dinàmic que penetra i orienta la nos-
tra vida, i que li dóna sentit¹¹*

Punt final

Amb facilitat la forma tradicional de la devoció al Cor de Je-
sús s'orna amb elements intranscendents i s'allunya així del
Nou Testament, com també de la sensibilitat contemporània.
Sovint pateix de poc fonament i d'un tarannà planyívol.

Cal recollir tota la riquesa que ens ha llegat la millor Tradi-
ció i tractar de representar-la de manera que sintonitzi amb
l'home i la dona d'avui.

El simbolisme del cor ha entrat en el llenguatge quotidià i re-
cull molt bé els eixos de l'espiritualitat cristiana, alhora que
li atorga un alè entranyable. Més encara, fortes tendències
de la cultura actual –sobretot la que es vincula amb la post-
modernitat– posa molt de relleu el sentiment contraposant-lo
a la raó. El cor per sobre del cap. Un motiu que afavoreix la
vàlua de l'espiritualitat del cor als nostres temps.

del Traspasado (Sto. Domingo. Amigo del Hogar 1999). Tota una col·lecció (Muraho) està dedicada en gran part al tema, per bé que no publicada a impremta: <http://www.msscc.org/PAGINA-5/PAGINA-5-1-4.htm>. Nombrosíssims articles de Missioners SS. Cors es poden trobar a la web: <http://www.msscc.org/PAGINA-5/PAGINA-5-1-2.htm>. El P. Jaume Reynés té un blog titulat: *Las heridas del corazón* a <http://heridascor.blogspot.com/> i l'autor un altre amb aquest títol: *Las razones del corazón*: <http://lasrazonesdelcorazon.blogspot.com/>
11 Regles dels Missioners SS. Cors, art. 15.

TRETS DE L'ESPIRITUALITAT DELS SAGRATS CORS

Pere Riera i Cànaves, MSSCC (+)

Introducció

Tota espiritualitat que tengui un abast tan ample com la que s'inspira en el Cor de Jesús o en el de Maria, així como la que rep el vigor de tots dos, en la pràctica admet diversos matisos i interpretacions. En efecte, quan parlam del Cor de Jesús, per exemple, en darrer terme ens referim a la seva Persona considerant-la des de l'angle de l'amor.

Ara bé, en aquest amor podem subratllar la misericòrdia, la gratuïtat, la universalitat, etc. Però també podem contemplar-lo com a amor no correspost i d'aquí vingué la reparació, tan característica d'algunes expressions de la devoció al Sagrat Cor. Hi haurà qui s'estima més recalcar el caràcter diví d'aquest amor, l'expressió del qual més palpable rau en la presència real de Jesús en l'Eucaristia. També aquesta forma ha tingut i té la seva expressió en l'adoració, etc. Una altra manifestació és la consagració, personal i col·lectiva, àdhuc la dels Estats. El P. Joaquim Rosselló i Ferrà aspirà a la consagració del món sencer als Sagrats Cors.

No dubtam que el P. Joaquim Rosselló conegué d'una o altra manera quelcom d'aquestes formes, sobretot a través de la línia predominant, representada per la mística Santa Margarita Maria d'Alacoque (1647-1690), monja de la Visitació de Paray-le-Monial (Borgonya). Una de les seves aportacions fou promoure la festa litúrgica del Cor de Jesús, tasca gens fàcil

per raons de tipus teològic que no podem exposar aquí. Diguem que a Mallorca s'aconseguí l'ofici litúrgic a finals del segle XVIII i, amb el papa Pius IX, l'any 1856 la festa s'estengué a tota l'Església Catòlica.

Diguem que al segle XIX aquesta devoció es popularitzà. I hi contribuí notablement a Mallorca la generació de preveres contemporània del P. Joaquim Rosselló, com direm.

Al mateix segle sorgiren in comptables instituts religiosos que, d'una forma o altra, es remetien als Sagrats Cors. En destaquen els instituts amb finalitat missionera o de beneficència. Tinguem present que els hospitals i fins i tot les escoles són originàriament creacions del cristianisme. En concret, ni tan sols l'Estat liberal del segle XIX tingué recursos per a respondre al que suposava crear aquestes institucions que avui consideram imprescindibles. Per això, unes lleis de vegades prohibien o coartaven aquests instituts, i per altra banda les afavorien i promovien.

Nosaltres descriurem breument com rebé aquesta devoció el P. Joaquim Rosselló i Ferrà i, d'altra banda, observarem que alguns dels desenvolupaments actuals li confereixen un caràcter més missioner i més compromès amb la sort de la majoria de la humanitat, és a dir, amb aquells que en la Congregació anomenam traspassats, com a presència del Traspassat, que té el cor obert.

1. La primera experiència: el foc dels Sagrats Cors

El primer que coneixem, a través de les Notes autobiogràfiques del P. Joaquim, ens remet a l'"amor foc" que brosta dels Sagrats Cors. Aquí rau la primera experiència del nin i adolescent Joaquim, que li transmeté el jesuïta madrileny Gmà.

Gregorio Trigueros. N'arranca la dimensió apostòlica i missionera de la forma d'entendre la devoció als Sagrats Cors. En tal orientació s'aprofita un text de l'evangeli, Lc 12,49: "He vingut a calar foc a la terra, i què vull sinó que cremi?" El text no diu literalment allò que n'entengué el P. Joaquim i abans d'ell altres missioners. Però fou un recurs extraordinàriament fecund per a desenvolupar el caràcter missioner del presbiterat, per exemple.

2. Eclesialitat de la devoció al Cor de Jesús

El vessant eclesial i providencialista deriva de l'experiència de Sta. Margarita Maria d'Alacoque. Ella captà que la devoció al Cor de Jesús era un do de Déu per als temps moderns. Visqué durant el Barroc, època en què a França començaren a manifestar-se costums més lliures, mentre tímidament s'obria pas el lliure pensament i els reis absoluts, en concret Lluís XIV, anaven retallant la influència del papa.

Ens trobam en els inicis del gal·licanisme francès, del regalisme espanyol i del josefinisme austrohongarès. Tots coincideixen que, dins un món organitzat sota el signe cristià, és a dir, dins l'anomenada cristiandat, el rei es declara com l'últim responsable dels seus ciutadans, cosa que inclou molt especialment la religió cristiana. Aquelles manifestacions del poder real no podien donar-se en una societat liberal. Tot i amb això, es preparava l'ambient perquè aquella s'obris pas. En aquest ambient, la interpretació que ve de Paray-le-Monial destaca, per una part, un sentiment d'acorrallament de l'Església i, per tant, de Jesús. Però, com a contrapartida, l'amor que calarà en els cors dels devots del Sagrat Cor el repararà de l'arraconament a què es veu socialment sotmès. L'Església guanyarà en un sentit més profund de la fidelitat, que arrelarà en els seus membres.

3. El segle XIX, segle de les revolucions

Amb les revolucions del segle XIX s'imposà el paradigma liberal, encara que la monarquia borbònica pretengué frenar-lo. Els filòsofs de finals del segle XVII i del segle XVIII s'imposaren a través de l'estil social que es coneix com a liberalisme. La religió passa a ser qüestió individual. No oblidem que, a la Monarquia hispànica, fou més important el que passà a les Corts de Cadis i en l'experimentació truncada del règim constitucional que la mateixa invasió de Napoleó, el 1808.

És en aquest sentit que el P. Fundador visqué una experiència que declarava en fallida la cristiandat. El poder papal i eclesiàstic en general havia de desaparèixer de l'orde públic. Ni tan sols era acceptat el poder decisiu de l'Església com a religió única. S'obria pas una època en la qual s'introduïa el pluralisme religiós. La constitució de 1876 obrí la porta a una certa tolerància religiosa, aplicada a petits grups de protestants, la majoria estrangers, promotors de grans obres públiques. Ferrocarrils, l'albufera de Mallorca, etc.

Les crítiques dels il·lustrats influïren en la promoció d'una religiositat menys extravertida i de tendències individualistes. Per la qual cosa, en aquests temps, molts de catòlics no mostrarien les formes del fervor anterior del catolicisme del Barroc, massiu, extravertit, espectacular, amb expressions socials que vinculaven les autoritats públiques. Segons la teoria liberal, l'Estat no havia d'entrar en aquestes manifestacions. Observem que aquest estil, a partir del concili Vaticà II (1962-1965), no és ja pedra d'ensopec per a l'Església, encara que darrerament hi ha intents de restaurar el poder eclesiàstic sobre la societat civil.

Durant el segle XIX havien desaparegut molts d'elements que havien vertebrat l'Església, tals com els ordes religiosos, amb les seves escoles, la seva beneficència, els seus ordes tercers, etc., de manera que els catòlics estaven desarticulats.

Aquesta és la fredor que detectà el P. Fundador i, per sortir-ne, lluità tota la vida des de fronts diversos. Aquí ens fixam sols en un d'aquests aspectes: la síntesi pròpia per a entendre la devoció al Cor de Jesús.

4. Elements de la mística medieval centreeuropea

L'esperit contemplatiu del P. Joaquim el dugué a entrar en contacte amb la mística medieval, possiblement a través de les lectures del Breviari, que eren més nombroses i llargues que ara. La mística germànica el marcà, així com certes línies de sant Bonaventura, etc., de manera que en l'epistolari i sobretot en els *Piadosos Ejercicios* té expressions agosarades per mostrar l'anhel d'identificar-se amb els Sagrats Cors, d'entrar en la nafra del Costat de Crist, etc.

5. La popularització d'una devoció elitista i conventual

L'experiència missionera, heretada del Gmà. Trigueros, el féu apòstol d'aquesta espiritualitat, de manera que en el seu temps, àdhuc als primers números d'*El Mensajero del Corazón de Jesús*, en una crònica, que possiblement va ser escrita per Josep Maria Quadrado,¹ militant de la Unidad Católica i periodista a Madrid i Mallorca, es deia que el grup de preveres joves havia tret aquesta devoció del que podríem dir aristocràcies de l'espiritualitat, és a dir, dels monestirs, per a donar-li una dimensió popular. Pertanyen a la generació

¹ Considerat com un dels millors historiadors mallorquins, encara que era menorquí de naixement.

d'amics del seminarista Joaquim que, pel seu ardor missioner, era anomenat per ells "el Lluís dels temps moderns".

6. Un presbiteri missioner, enfront del presbiteri de beneficiats

Al servei del poble i de la seva revitalització espiritual hi ha d'estar el presbiteri, renovat en el seu fervor ardent. La manca de ministeri pastoral d'una bona part del clergat, que vivia del seu benefici, casos en què el celibat no es vivia, algun dels preveres que simpatitzava amb les idees liberals, etc., marcaven pel P. Joaquim un grau de fredor espiritual greu. És evident que no podem posar en el mateix pla totes aquelles deficiències. Més encara, la simpatia amb el liberalisme no tenia res de dolent; però sí que era considerat perjudicial pels papes, bisbes, etc., i pels catòlics que rebien tota la formació a través d'ells, com era el cas del P. Joaquim.

Per això, és una nova aportació carismàtica del P. Joaquim a la Vida Religiosa la que vincula no ja una congregació a aquesta espiritualitat, sinó el clergat i el poble. En aquest sentit, un dels bisbes que més se significaren en el concili Vaticà II a promoure l'espiritualitat del clergat secular, escrigué del P. Joaquim Rosselló que havia estat un dels sacerdots que més difongueren la devoció als SS. Cors i que anhelaren la consagració del món a ells.²

Les revelacions de Sta. Margarita M. parlen del lloc especial de França i dels jesuïtes en la devoció al Cor de Jesús. El Bt. Hoyos al·ludeix Espanya. El fundador de l'Apostolat de l'Oració, P. H. Ramière, difongué la idea del regnat social del Cor de Jesús. Tota aquesta pseudopolitització d'aquesta devoció fou coneguda pel P. Joaquim; però ell no hi entrà mai, si

² Cf. André M. CHARUE, *Le clergé diocésain tel qu'un évêque le voit et le souhaite*, Tournai 1960, pàg. 257-258.

bé compartia els mites de Recared, Reis Catòlics, St. Ignasi, Felip II, com a paradigmes de la Unitat Catòlica d'Espanya. A França n'hi havia de paral·lels, ja que hi nasqué aquesta casta de mitologia oratòria.

7. Altres elements carismàtics de la Congregació

D'altra banda, la nostra espiritualitat no prové només dels SS. Cors. Hi ha, de més a més, uns referents eclesials que marcaren els nostres orígens i els condicionaren. El P. Fundador transmeté no sols un tarannà d'amistat, d'acollida amb els preveres, sinó que redescobrí el sentit funcional o ministerial del presbiteri, molt apagat per una visió quasi exclusivament cultural. El P. Joaquim fou creatiu en la projecció ministerial en clau missionera. Per això, anys abans de fundar havia articulat un equip missioner que tingué continuïtat en la Congregació. La fundació consistí realment a donar una dimensió comunitària a ambdós referents espirituals: els SS. Cors i la missió presbiteral.

8. Resposta a l'individualisme i al pluralisme de la societat liberal: una nova espiritualitat

Davant la situació revolucionària del segle XIX, el P. Joaquim hauria pogut caure en el tremendisme, com els catalans St. Antoni M. Claret, missioner de primera fila i publicista inigualable, o el gran integrista Fèlix Sardà i Salvany, tots dos coneguts pel P. Joaquim. Possiblement fou la lectura constant de l'Esriptura que, enlloc d'estirar-lo al tremendisme, el llançà a un projecte més esperançat. "Déu desitja atreure la humanitat per comunicar-li la seva felicitat..."³. Atracció i felicitat són dues realitats que tenen la capacitat de renovar tota aquesta espiritualitat.

³ Cf. *Puntos Básicos de nuestro Instituto*, 13 i Reglas, 7.

Com altres fundadors o fundadores, podria haver establert actes i pràctiques. No les desconegué. Practicà els primers divendres, repartia els “Oficis del Cor de Jesús”, difongué la “Coroneta d’or”, reformulada d’una pràctica italiana pel P. Gabriel Miralles Pocoví, fomentà i animà els Congregants, en l’*Última Exhortación*, que dirigí a les comunitats, a establir l’Associació dels Sagrats Cors, fundada pel mateix Miralles. Aspirà que el món sencer es consagràs als SS. Cors. Però la seva opció clara, encara que no formulada, fou l’espiritualitat. Perquè hi hagi espiritualitat hi ha d’haver praxi. I la vida del P. Joaquim ho mostra. Hi ha expressions clares, però no vinculades necessàriament a pràctiques devocionals obligatòries igualment per a tothom.

Per tot plegat, podem concloure que la resposta del P. Joaquim a la crida a promoure la devoció del Cor de Jesús i del de Maria fou una síntesi dels elements esmentats.

9. La síntesi de la Congregació, de 1969 ençà

La Congregació realitzà la primera síntesi pròpia, en el Capítol General especial de 1969-1970. Es partí d’intuïcions i d’expressions innovadores del P. Fundador. Per exemple: Déu com qui atreu la humanitat, el Traspassat com a expressió màxima de l’amor del Déu que s’entrega. En aquest aspecte, aprenem de contemplar Déu destacant-ne la misericòrdia; ens acostam a Jesús com l’elevat, és a dir, glorificat i victoriós, com a garantia d’esperança definitiva, però alhora fràgil, dèbil, petit, com la majoria de persones de la nostra humanitat. Ressaltam la proximitat de Déu en Jesús i el compromís d’aquest per trastocar els valors humans i les opcions de les persones.

Maria, amb el seu càntic, expressa quins són els sentiments del Déu de la Nova Aliança, i quins són els seus. Així la imitam en la seva fidelitat a Jesús, el seu Fill.

En coherència amb tot això, s'han desenvolupat alguns aspectes del que significa la felicitat que Déu vol comunicar. És clar que aquesta felicitat culmina en el cel. Però el missatge de Jesús, les seves actituds, les seves obres i les seves paraules inclouen irrenunciablement canvis en la humanitat, ja des d'ara. La teologia catòlica ha lluitat decennis per proclamar que el missatge de Jesús no és sols escatològic, és a dir, només per al més enllà. És un missatge per a aquí i avui. Aquesta afirmació té els seus riscos; però no és possible afirmar que Jesús parlà per a avui, en el moment de preparar l'Església, i quan es tracta de treure conseqüències per a establir unes noves relacions humanes prescindir de la força d'aquell missatge, refugiant-se en el fet que això significa entrar en les realitzacions temporals. Seria com dir que Jesús es desentengué dels pobres i que el seu cor no els estimà. La pobresa, la tortura, la malaltia, la ignorància, la marginació, etc., fan malbé ara i en la majoria de les persones les possibilitats de la felicitat mínima que es requereix per a viure amb dignitat.

La crida a la unió íntima amb el Cor de Jesús, fins a ser introduïts per Ell en la nafra del Costat, provinent de la mística germànica, roman com un repte que demana un desenvolupament urgent. No oblidem que el gran teòleg catòlic del s. XX, Karl Rahner, ressaltà la gran urgència dels cristians d'entrar en l'experiència mística. Certament, sense aquesta, el pluralisme que ha d'enriquir el món pot esdevenir amenaça, amb la qual cosa es renuncia al cor, o en ambient en què es perden els valors, i llavors recaiem en la fredor, que segons el P. Joaquim allunya de Déu.

10. Espiritualitat i rutina

És evident que lleva feina, complica menys la vida renunciar als valors carismàtics que configuren aquesta reinterpretació de l'espiritualitat dels SS. Cors. Devocionaris sobre el Cor de Jesús es compren a bon preu; descendir de l'espiritualitat, molt exigent i que compromet, i aferrar-se a una hora santa ja editada és expeditiu; renunciar a l'exemplaritat dels SS.CC. per a la Comunitat, tal com proposava el P. Fundador, no resol els problemes que provenen de l'individualisme de sempre i del postmodern.

11. El nostre repte consisteix a tornar a l'escena del Traspassat

Afliar-nos a la comunitat de qui el mira amb ulls nous. Fer un projecte compartit amb el laïcat d'aquesta mirada mística. Nuclear una comunitat de persones atretes per Aquell que fou elevat (cf. Jo 12,32). Apostar per l'atracció sobre la imposició, per la riquesa de Jesús i del Regne sobre el triomf de les estadístiques i de l'exhibició eclesiàstica. Atrahir-se a deixar-nos posseir per la mística de la unió amb els Sagrats Cors, en la profunditat dels quals coneixerem el nostre interior i el centre de la nostra persona i de tota persona. Optar per aquells per qui va optar Jesús, és a dir, per tots, però sempre començant pels més petits, perquè aquí Jesús establí el criteri d'autenticitat per al seu seguiment. Aquesta és la sempiterna frontera evangèlica per als qui formen l'Església dels atrets pel Traspassat.

12. Documents

Cronològicament, hem d'esmentar en primer lloc, els *Puntos Básicos de nuestro Instituto*, a *DOCE*, pàg. 3-19. Tinguem

present que els documents restants d'aquest capítol solen tenir una introducció que empalma amb aquest gir de la devoció a l'espiritualitat dels SS.CC.

Com a document carismàtic assumit per la Congregació com a norma, esmentam les *Regles* 83. Hauríem d'adduir els *Estatuts dels Laics Missioners dels Sagrats Cors* i el *Directori*, ambdós texts amb elements molt ben aconseguits. Tot amb tot, aquí apuntem les línies següents de força que trobam a les *Regles*:

1. **Dimensió bàsica**, que ens uneix a tot el poble de Déu: la Vida Religiosa com a desenvolupament de la **vocació baptismal**, *art. 34*. Té un sentit inclusiu, que abraça el laïcat en general i en particular els Laics Missioners dels Sagrats Cors.
2. **Dimensió experiencial de la comunicació amb Déu**, també d'arrels baptismals. La filiació de Déu. És a les *R 83*, *Introducció històrica*, pàg. 16-17.
3. **Dimensió comunitària**: el model de la comunitat: els SS.CC. L'estil comunitari: la comunitat apostòlica, *R 83*, 3.
4. **Dimensió missionera**: per a encendre l'amor, *R 2* i 4. Revitalització del presbiterat en dinàmica missionera, 69.
5. **Dimensió escatològica**, a partir d'una esperança transcendent, *R 84*.
6. **Dimensió històrica: per a una nova humanitat**. Un cor nou, estil nou, que brolla del nostre Credo, *R 15*. Un angle nou de la contemplació del cor de Déu en la història, des d'una comunitat nova, perquè hi veu amb ulls nous.

13. Bibliografia

Les publicacions de la Congregació, sobretot a la Delegació del Carib, desenvolupen aquestes línies. Els *Cuadernos Mura* presenten ofertes molt aconseguides en teologia pastoral.

Caldria afegir-hi les relectures que hi ha a la revista *Lluc*, 70 (núm. 756-757, maig agost, 1990) amb ocasió del Centenari de la Congregació i la que tenim a Bartomeu BENNÀSSAR, *Aproximaciones a algunos aspectos de la Vida Religiosa, a Retiro introductorio al XVI Capítulo General de los Misioneros de los Sagrados Corazones de Jesús y María (Mallorca)*, Sant Honorat 5 de juliol de 1999, són instruments prou vàlids per a encarrilar una nova praxi de la nostra espiritualitat.

La presència de la Congregació a Internet s'orienta en aquesta forma nova i original de veure Déu, Crist, Maria i el món. Quant als signes que donam com a Congregació, una part irrenunciable de la resposta depèn del grau d'implicació que tenim en les presències de frontera que assumeix programàticament la nostra comunitat.

PROJECCIÓ ECLESIAL DE L'OBRA DEL P. JOAQUIM ROSSELLÓ I FERRÀ, DES DE LA PERSPECTIVA DE LA RENOVACIÓ DEL MINISTERI PRESBITERAL I DES DE L'ASSOCIACIONISME DECIMONÒNIC¹

Josep Amengual i Batle, MSSCC

Rerefons de la trajectòria del P. Joaquim Rosselló i Ferrà

En complir-se el centenari de la mort del P. Joaquim Rosselló i Ferrà, ens trobam amb un patrimoni d'espiritualitat força abundant. Podríem esmentar com ell va saber difondre l'espiritualitat dels Sagrats Cors en els ambients populars, de manera que deixàs de ser un bé gairebé exclusiu dels convents.² D'aquesta manera, va contribuir a que se difongués una visió de Déu més propera, que disposava recobrar el Déu bíblic, Pare, amic del Poble. Un Déu amor, que atreu, i ens mostra la seva gran manifestació en el Crist Traspassat, que ens atreu.³

1 Aquesta va ser una aportació feta a la XXIV Setmana d'Artajona, (Navarra), dia 4 de juliol de 2009, com a commemoració del centenari de la mort del P. Joaquim Rosselló i Ferrà. Usarem una sola sigla, NC, que equival a l'autobiografia del P. Joaquín ROSSELLÓ Y FERRÀ, *Notas referentes a la Congregación de los Sagrados Corazones de Jesús y de María, escritas por el Rdo. P. Joaquín Rosselló y Ferrà, su primer Superior. Año 1897.* (Imprenta Mn. Alcover), Palma de Mallorca 1940.

2 Miguel DURAN PASTOR, *Repercusiones de la Revolución de 1868 en Mallorca*, Palma de Mallorca 1980, pàg. 21 i 167.

3 JOAQUIM ROSSELLÓ I FERRÀ, *Escritos del P. (1833-1909)*. 3 *Piadosos Ejercicios en honor de los Sagrados Corazones (1891-1901)*, JOSEP AMENGUAL I BATLE (ed.), Mallorca 2009, dia 4, 1., pàg. 201: *De ahí es que, como Dios es amor (cf. 1Ju 4,8), según la Sagrada Escritura, todo desea atraerlo hacia sí, para comunicar sus bienes a todos, su dicha, su felicidad eterna.*

Des de la mateixa espiritualitat del Cor de Jesús se va popularitzar la freqüència de la comunió, que se consumaria, amb el moviment litúrgic, en una celebració de l'eucaristia sencera. D'aquesta manera s'han acabat les misses sense comunió, i, anys més tard, s'extingiren les misses de les comunions generals.

Probablement, uns certs liturgistes mai no valoraran prou la preparació del concili Vaticà II que, sense preveure-ho, varen fer els promotors de la devoció al Cor de Jesús, amb la qual el moviment litúrgic trobàs el camí aplanat, quant a la celebració eucarística. Els motius que addueixen, per no acceptar la festa del Sagrat Cor, són evidents. Efectivament, la festa del Cor de Jesús no celebra un misteri o esdeveniment del Salvador, i certes formes devocionals, com la proliferació de l'exposició de l'eucaristia han seguit fent ombra a la missa. Però, deixant de banda aquests obstacles, la pastoral litúrgica ho ha tingut més fàcil en la implantació de les reformes conciliars.

El P. Joaquim Rosselló i Ferrà va donar una interpretació missionera al presbiterat, de manera que no se va aturar en les obligacions que tenia com a beneficiat, ans va sortir i esdevingué un gran missioner popular i un excel·lent acompanyant espiritual.⁴ Aleshores l'Església havia de refer els seus quadres organitzatius. Havien caigut els Tercers Ordes, o almenys havien perdut els seus directors dels convents, la beneficència conventual havia estat anul·lada, tampoc no funcionaven les escoles regides pels frares. D'altra banda, el règim liberal, per molt que volgués, no

⁴ Josep AMENGUAL BATLE, *El P. Joaquim Rosselló, "Columna i torxa" de l'Església a Mallorca*, (Scripta et documenta, 94), Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2011, pàg. 70-71. Íd., *Joaquim Rosselló, Miquel Maura, Miquel Costa. Mig segle de bisbes mallorquins (1898-1947)*. (Maregassa 21. Lleonard Muntaner), Mallorca 2011, pàg. 42-49; Manuel SOLER PALÀ - Josep AMENGUAL BATLE, *Joaquim Rosselló i Ferrà. Un misionero de corazón*, (BAC popular 132), Madrid 1997, pàg. 60-81, 81-88.

tenia personal preparat, ni diners per pagar-lo, ni edificis per oferir els serveis que abans prestaven els convents. La Societat Mallorquina d'Amics del País havia aconseguit oferir una mínima escolarització i solament a Palma. En aquestes circumstàncies, Mn. Joaquim Rosselló i Ferrà, amb el barber Josep Nadal, va trasplantar a l'església del Socors l'associació fundada a Gràcia (Barcelona) de la "Cort Angèlica de Sant Lluís",⁵ establerta com a substitució de la "Congregació Mariana".

En la restaurada comunitat de l'Oratori de Sant Felip Neri de Palma, el P. Francesc Molina Guardiola,⁶ va donar al nou filipenc P. Joaquim Rosselló i Ferrà, l'oportunitat d'acompanyar els joves que entrarien dins la Renaixença, la indústria, les finances i les comunicacions, amb la restauració de l'"Oratori Parvo o Seglar de Sant Felip Neri".⁷ Un grup d'aquests joves va entrar en el Seminari. El ministeri de la confessió el va acostar a la majoria d'aquestes persones.

El ferrocarril que s'implantava va afavorir els moviments cap a quasi tots els pobles de Mallorca, amb l'equip de jesuïtes, oratorians i preveres diocesans que aprofitaren la tranquil·litat dels anys de la restauració alfonsina per completar una pastoral amb poca predicació, magra catequesi i molt de culte i devoció. Els Pares de la Missió i les novelles congregacions femenines eren els altres puntals de la restauració catòlica mallorquina, a la qual ajudaren els intel·lectuals catòlics de l'època.

5 AMENGUAL BATLE, *El P. Joaquim Rosselló, "Columna i torxa" de l'Església a Mallorca*, pàg. 49-51; SOLER PALÀ-AMENGUAL BATLE, *Joaquim Rosselló i Ferrà. Un misionero de corazón*, pàg. 57-60.

6 Josep AMENGUAL I BATLE, «Relacions entre les Congregacions de l'Oratori de Sant Felip Neri i la de Missioners dels Sagrats Cors de Jesús i Maria (Mallorca)», a *I Centenari de la mort del Pare Francesc Molina i Guardiola, C. O. Restaurador de l'Oratori de Sant Felip Neri a Mallorca, Conferències, 17 i 19 de maig de 2006*, Recull commemoratiu, Maig 2006, (Congregació de l'Oratori de Sant Felip Neri Palma), pàg. 1-16.

7 AMENGUAL BATLE, *El P. Joaquim Rosselló, "Columna i torxa" de l'Església a Mallorca*, pàg. 75-78; SOLER PALÀ-AMENGUAL BATLE, *Joaquim Rosselló i Ferrà. Un misionero de corazón*, pàg. 89-90.

La vivència del ministeri presbiteral del P. Joaquim Rosselló i Ferrà seria incomprendible sense la vida comunitària de l'Oratori de Sant Felip, senzilla i participativa.⁸ El va disposar a mostrar simpatia pels moviments que sorgiren entorn del concili Vaticà I.

Avui ens detindrem en fer l'intent de copsar quina va ser la seva aportació a la renovació del presbiterat diocesà. Observarem com hi hagué una reinterpretació del ministeri quan se va introduir la multiplicació dels que eren ordenats, especialment per finalitat cultural, a causa de les noves formes de culte, mentre deixaven en segon terme la predicació i altres serveis pastorals.

Una de les aportacions del P. Rosselló, com veurem, va ser retornar des del sistema beneficial al ministeri missioner del prevere, i proposar un ideal de comunitat apostòlica, inspirat en l'associacionisme del segle XIX.

Del ministeri al benefici

Dins l'edat mitjana el presbiterat va guanyar espai al diaconat, i amb la implantació rural del cristianisme el prevere esdevingué el president visible de les comunitats de creients que, al cap de segles, foren conegudes com a parròquies.

La transformació del ministeri va passar per altres proves. En primer lloc, de ser servidor de la predicació rural, de la presidència i d'evangelització de la comunitat, se va convertir en un ofici cultural. La pregària i la celebració de l'eucaristia aclapararen l'atenció. La predicació esdevingué repetitiva i perdé el sentit missioner.

⁸ AMENGUAL BATLE, *El P. Joaquim Rosselló, "Columna i torxa" de l'Església a Mallorca*, pàg. 60-63; SOLER PALÀ -AMENGUAL BATLE, *Joaquim Rosselló i Ferrà. Un misionero de corazón*, pàg. 71-75, 89-92.

No cal carregar més del possible els que varen ser protagonistes del conegut “Canvi Constantinià”, però de fet amb aquell esdeveniment l'estatut del cristianisme va ser un altre. Ara bé, les generacions posteriors, inclosa la nostra, no som víctimes d'un determinisme històric. D'aquí que cada època té unes oportunitats i, si ho entenem sense introduir culpes morals, també a cada generació li corresponen unes responsabilitats històriques. Tal vegada és aquest abast històric el que perdem de vista.

A partir del nou estatut del cristianisme, introduït l'any 313, amb l'edicte de tolerància de Licini i Constantí, comença a imposar-se el model sacerdotal de l'Antic Testament i el del món grecoromà. El prevere esdevé quasi exclusivament sacerdot, de manera que molts redueixen el seu servei al culte en un altar, fet que origina l'estol secular dels anomenats “altaristes”. En temps moderns, a Mallorca, hi hagué qualque clergue que, en trenta anys, se va presentar a 40 oposicions per obtenir i millorar els seus beneficis eclesiàstics.

Aquest reduccionisme al culte va originar una distinció entre el ministre ordenat i la resta de creients que no ho eren, d'ordenats. Abans la distinció la marcava el baptisme. Ara s'hi afegia una ruptura nova, que provenia del sagrament de l'orde.

És cert que no és el mateix ser casat o fadrí. Però eclesialment no hi ha diferències. El mateix passava abans entre els ordenats i els qui no ho eren.

Econòmicament se va imposar un canvi. Els que se dedicaven al culte no podien embrutar-se amb les feines dels mercaders ni amb les dels pagesos. Hi havia una nova puresa, que

no venia del Nou Testament, que tendia a diferenciar els ministres de la resta dels batejats. Al prevere ja no li eren permesos certs treballs manuals, com els que feia Sant Pau. No encaixava amb l'apreciació social que proposava el manual de bons costums i d'educació, que s'inspirava en el *De officiis* de Ciceró. Hom podia menjar sense fer més feina que la de donar acompliment a unes hores de pregària coral. A més, l'atenció sacramental als batejats demanava cada cop més temps, per la qual cosa hagueren d'inventar un sistema per a mantenir els clergues. Va ser el benefici. És a dir, se varen constituir uns fons amb terres, cases, o censos, que donaven uns rèdits, amb els quals en part o totalment podien viure els bisbes, els canonges, els rectors, els vicaris, i la resta de beneficiats, que sovint no eren més que tonsurats, i molts vivien casats. Eren els coneguts *clerici coniugati*. Tots fruïen de molts privilegis, d'exempcions fiscals i no podien ser jutjats per l'autoritat civil, etc. Els abusos foren infinits, sobretot quan hom era investigat per la justícia.

Tot l'anterior ens mostra com s'havia imposat un ministeri sense referència a una comunitat a la qual servir. Existia el funcionari sense funció. Era la generalització de les ordenacions absolutes, és a dir, deslligades d'una comunitat. Se va imposar un ministeri sense sentit social. En altres termes, sovint el *presbyter* no presidia cap comunitat.

Aquesta era l'estructura, que podríem qualificar de perversa. Però, cal no entrar pels paranys de moralitzar les condicions històriques. L'ideal cristià era viu, i s'expressava a partir d'un altre model presbiteral de santedat, que no dimanava del ministeri, sinó del culte. La comunitat cristiana se formava segons les possibilitats del temps, i no patia el risc de la informació, ni del pluralisme. Començava la Cristiandat.

Imperava el factor social, l'ambient, que engolien el vigor de l'Evangelí.

Del benefici al ministeri

Hem de donar un salt mil·lenari, per arribar al sistema liberal, dins el qual el sistema beneficional començà a esbucar-se. En aquesta societat hom no concebia una vida dedicada a la pregària, sense que inclogués un servei, és a dir, sense que hi hagués una utilitat social.

Les exigències econòmiques no admetien que hi hagués béns reservats a les mans mortes, és a dir, béns que no se poguessin vendre, transformar, etc. I, així, les diverses desamortitzacions del segle XIX varen esfondrar el sistema beneficional.

Les desamortitzacions se varen imposar amb brutalitat. Varen ser injustes, i discriminatòries, perquè no deixaren els religiosos en una situació humanament digna. Foren discriminatòries, perquè no tocaren altres mans mortes, més parasitàries, com eren les de la noblesa, amb immenses propietats.

A més, foren destructores de comunitats legítimes, que solament en part podien oposar-se a les noves idees.

Varen ser dilapidadores de patrimoni artístic, bibliogràfic, documental i ecològic.

Per afegitó, no arreglaren les finances de l'Estat, per manca de preparació dels seus executors, i pel pillatge que s'hi va introduir. Les propietats passaren de les entitats eclesiàstiques

a les famílies acabalades, amb la qual cosa la distribució de la riquesa i el moviment de capitals no va canviar la situació ni de la hisenda estatal, ni de les masses populars. Foren una mostra més de la inèpcia dels governants. És a dir, la desamortització va ser en gran part inútil. Solament amb el temps les propietats desamortitzades passaren a ser més productives.

Amb tot, consider més important dir que, com en altres èpoques de la història, dins l'Església va mancar una sensibilitat evangèlica que conduís al despreniment voluntari de les riqueses, com veiem en Sant Agustí, en les reformes com la cistercenca, la de Sant Francesc i Sant Domingo, Sant Gaietà i Sant Ignasi de Loiola. Aquesta omissió va ser, a més, un error històric dels més grans, car les desamortitzacions eren necessàries i inevitables. D'aquí que l'omissió dels religiosos, bisbes i papes va donar cau que les reformes se fessin malament i en contra de les institucions eclesiàstiques. Començava una purificació dolorosa. Els patiments foren molts, no tant per les culpes morals, que no eren ni superiors ni inferiors a les d'altres èpoques, sinó perquè la presència de l'Església i dels eclesiàstics giscava per tots els costats amb la nova situació de la societat. Era la mobilitat econòmica i no la conservació de les rendes la que imperava, i els eclesiàstics no se'n temien. Era la llibertat de pensament ja promoguda per Sant Agustí i pels escolàstics que s'estenia per tot arreu. És cert que hi hagué filòsofs i científics que feren afirmacions sobre el cristianisme que anaven més lluny del que permetien les premisses racionals; però si qualche cosa és bíblica és que la fe és un do, fruit de l'amor, i per tant, és una opció totalment gratuïta, que de cap manera se pot imposar. Tinguem present que aquest discurs no és exclusivament teològic, ans deriva de la lectura de les Escriptures que qualsevol pot fer, cregui o no. Aquest fet, en temps moderns, adquireix una

densitat i unes possibilitats mai conegudes, de mode que la fe esdevé diguem-ne socialment més autèntica. També hi ha més possibilitats per oposar-se a la fe. Aleshores, queda la tasca de presentar-la amb humilitat i amb atracció. Qualque cosa d'això va fer el P. Rosselló, quan parlava que Déu vol la felicitat de la persona, i per això l'atreu en Jesús.

La societat liberal va contribuir de fet que les vocacions al ministeri fossin més diverses. S'havia acabat el mecanisme social que els fills segons de les famílies aristocràtiques i benestants poguessin ser col·locats en el Capítol de la Seu o a les rectories més suculentos. Els liberals no havien d'introduir aquest projecte, però el propiciaren. D'altra banda, el nombre de vocacions no va minvar notablement, de manera que l'Església espoliada va imaginar nous mètodes per fer possible que el clergat se mantingués, i perquè sorgissin noves congregacions religioses. Les catàstrofes anunciades pels reaccionaris de principis del segle no s'acompliren.

Des d'un altre angle, després dels trasbalsaments del segle XIX, va entrar en decadència la concepció del prevere simplement beneficiat. L'estat liberal no concebia la possibilitat del benefici sense una utilitat pastoral. Precisament aplicar aquesta visió miop als ordes religiosos va ser una de les causes de la seva supressió. Com a corol·lari de l'esbucament parcial del sistema beneficiat els preveres cada cop més s'independitzaven de llurs famílies, i els bisbes començaren a tenir més llibertat a l'hora de proveir les rectories i les vicaries.

Facem una aturada per descriure sumàriament la trajectòria del beneficiat P. Joaquim Rosselló. Pugué estudiar després de fer un temps de feina a una fusteria i a una xocolateria. Va freqüentar l'escola del franciscà exclaustrat Jaume Rosselló, ensems professor del Seminari. I el Sr. Joaquim Gual

de Torrella el tragué del servei militar i li va proporcionar l'accés al benefici familiar sobre l'altar de Santa Gertrudis de la parròquia de Santa Creu que, a més del culte, poques obligacions més imposava. D'aquí que el degué completar amb altres beneficis menors.

D'aquesta manera pogué ser ordenat. El bisbe el va admetre en aquestes condicions; però no va assumir cap responsabilitat, ni tan sols la de destinar-lo a aquella parròquia. I, tanmateix, teològicament i canònicament el bisbe presideix l'Església local diocesana. Qualsevol que revisi aquesta situació, que era la majoritària, se'n temerà que l'eclesiologia del sistema beneficial era pobra i contradictòria. Ho era, perquè tot el ritual de l'ordenació parlava de compartir un ministeri i d'una obediència que rarament el bisbe podia demanar.

Retornem a les conseqüències que va tenir la implantació del liberalisme, i observem el fet que els ministres començaren a ser-ho de bell nou. No solament servien el culte, sinó que cada cop més exercien com a pastors de la comunitat cristiana. Diguem de seguida que, a diferència d'Alemanya, l'església a Espanya, treta qualque excepció, no va disposar pus de béns immobles productius, com podien ser terres, granges, etc. En realitat, el clergat espanyol ha pagat més per les aliances i per les aparences de poder econòmic que per les riqueses reals. És una mostra més de la vista curta de molts dels que foren els seus dirigents.

Aquesta espoliació ha contribuït que bona part dels eclesiàstics hagin viscut molt prop del poble, la qual cosa ha causat un fort contrast amb aquella altra part clerical, aliada del poder i propensa a les manifestacions fastuoses. No és el moment d'entrar en l'estudi de les sagnants conseqüències que aquest escairament ha tingut sobre molts catòlics i innumbrables

eclesiàstics de poble o barriada, fossin seculars o religiosos.

Vers la despolitització progressiva del clergat i la conversió pastoral

És cert que des del segle XVII l'Església catòlica i molts pensadors catòlics varen començar a establir un distanciament per referència al pensament modern. També és cert que d'aquest pensament sovint hom n'ha fet una religió. Tanmateix els catòlics clarividents no han mancat, tot i que s'han expressat amb decennis de retard, darrere els nòrdics. Enmig de les convulsions del primer liberalisme reformista, el prevere del bisbat de Vic Jaume Balmes va introduir una mica de seny amb un article sobre *La Religión en España*, tot manifestant la urgència d'alliberar-la de tot poder polític, com podia ser la monarquia dels reis que ostentaven el títol de "Catòlics". Referint-se a la religió, observava:

*Creyéronla algunos inseparable de una forma de gobierno, y esta desapareció, y la han sucedido otras varias, y la Religión se conserva [...] Convénzanse de esto los hombres religiosos de España; no identifiquen la causa eterna con ninguna causa temporal; y cuando se presten a alguna alianza política y decorosa, sea siempre conservando aquella independencia que reclaman sus principios inmutables. Repetiremos aquí lo que hemos dicho ya otras veces: no es la política la que ha de salvar a la Religión, la Religión es quien ha de salvar a la política; el porvenir de la Religión no depende del gobierno; el porvenir del gobierno depende de la Religión; la sociedad no ha de regenerar a la Religión, la Religión es quien ha de regenerar a la sociedad.*⁹

⁹ Jaime BALMES, «Religión en España», dins *Obras completas*, VI, (BAC 52), Madrid 1950, pàg. 44-446. Vegeu Manuel REVUELTA GONZÁLEZ, «La Iglesia y el Liberalismo. El Desafío de la Libertad», dins *XX Siglos*, XVI/55 (2005/2) 67-69.

La societat contemporània és encara més complexa, la qual cosa no equival a comprovar que les aliances dels eclesiàstics amb certs grups de poder s'han trencat per tal de proposar a la comunitat creient un estil de llibertat de la fe.

Balmes, que vivia en aquella primera etapa del liberalisme, s'orientava per principis més alts, defugint les nostàlgies dels temps passats, i albirant un futur més independent de l'Església.¹⁰ Com a reacció davant moltes violències, un sector important dels eclesiàstics se va polititzar radicalment, defensant l'antic orde polític, encarnat per la monarquia absoluta, i un alt contingent va ser abrandadament antiliberal. I la història començà a donar raó a Balmes, poc temps després de la seva mort. Les situacions se varen anar aclarint, després del concordat de 1851.¹¹ Molts dels eclesiàstics seguiren essent ferventment monàrquics, i n'hi havia que feien la cort a una devota reina, maritalment dissoluta, la qual mostrava la seva pietat en moltes devocions i arrançant, quan podia, nombroses situacions del clergat mal tractat pel govern.

Aquells catòlics que encara somniaven en l'antic règim oblidaven que Carles IV (III dels castellans) i Carles V (IV) havien procedit sense escrúpols a desamortitzar el que havien cregut necessari. Ara bé, els eclesiàstics donaren moltes proves de ser curts de memòria. Sobretot si havien escalat certs esglaons de color vermell.

Passat el concordat de 1851, en general els clergues, diguem els preveres i també els bisbes, se despolititzaren molt i entraren pels camins més evangèlics de la vida senzilla i austera i d'una incipient dedicació al ministeri.

¹⁰ Vegeu Josep M. FRADERA, *Jaume Balmes. Els fonaments racionals d'una política catòlica*, (Estudis Universitaris de Vic. Eumo), Vic 1996, pàg. 122. Amb tot, és tot el llibre que interessa.

¹¹ William J. CALLAHAN, *La Iglesia Católica en España (1875-2002)*, (Crítica), Barcelona, 2002, pàg. 19-79.

Els rectors i vicaris predicaven els diumenges i festes, i els beneficiats eren més assidus al confessionari. Però la catequesi la feien les dones, o beates, mot que no era despectiu, com ara. I, a mesura que avançava el segle, aquestes tasques foren animades per les noves congregacions femenines. Els capellans s'acostaren progressivament a la gent. Però, just a finals del segle XIX, la seva formació va ser suficient, malgrat no bona ni oberta. Prou se'n queixava Mn. Antoni Maria Alcover, quan ponderava els avanços que va promoure la reforma del bisbe Pere Joan Campins.

Som conscient que amb aquestes observacions provocaré més rebuig que assentiment; però només voldria dir que som més suau que el beat Antoni Rosmini, que el beat Manuel Domingo i Sol, i que l'antic rector del Seminari d'Àvila, Baldomero Jiménez Duque, a la *Historia de la Iglesia en España*, dirigida per Ricardo García-Villoslada,¹² professor de Salamanca i de la Gregoriana de Roma. Voldria dir que topiar-se amb la crua realitat és imprescindible per aprendre a preparar un futur més lluminós. Aquells anys del segle XIX foren de molta generositat i de poques llums. Hi hagué una mostra d'entrega personal, però mancada de sentit històric. El lament del nunci de Viena (17-08-1846) és corprenent. Deia que, per experiència, havia comprovat que la Santa Seu podia comptar sempre amb l'amor de molts d'individus, però no sempre podia fiar-se del seu seny.¹³ Els resultats són de sobra coneguts.

Els seminaris omplien la testa dels seminaristes amb casos de moral complicats i a voltes inversemblables, ometent una

12 Baldomero JIMÉNEZ DUQUE, *Espiritualidad y apostolado*, a Ricardo GARCÍA-VILLOSLADA (dir.), *Historia de la Iglesia en España*, V (BAC Maior 20), Madrid 1979, pàg. 395 - 474.

13 *Ho fatto l'esperienza che la S. Sede può sempre contare sull'amore di tali individui, ma non sempre sul loro giudizio*. Ho cita Giacomo MARTINA, *La Chiesa nell'età dell'assolutismo, del liberalismo, del totalitarismo. Da Lutero ai nostri giorni. Lezioni*. (Morcelliana), Brescia 1970, pàg. 506. Hi ha una traducció castellana a Cristiandad de Madrid, en diversos volums.

elemental introducció a les Escriptures. Les tesis teològiques eren lluny de la realitat, i properes a l'edat mitjana, però orfes dels seus grans mestres.

El procés del canvi

Quan parlem de canvi, és imprescindible conèixer la situació o l'estat anteriors d'allò que canvia. En aquest punt hem de dir que l'estat eclesiàstic i religiós de Mallorca no era comparable, per exemple, amb la situació de l'àmbit en el qual va exercir el seu ministeri un altre gran pastor, com va ser el rector d'Ars, sant Joan Baptista Maria Vianney.

A Mallorca, a força de segles, l'aplicació de la reforma del Concili de Trento (1545-1563) i la manca d'una pressió anticristiana, com la que varen patir moltes regions després de la Revolució Francesa, varen ocasionar que la Diòcesi fos considerada pels bisbes com una de les més religioses, com pens haver-ho mostrat fa uns anys.¹⁴ Així ho repetien des del segle XVIII fins a finals del XIX, els bisbes en les seves relacions per a la visita *ad limina*, a Roma. Podem llegir còmodament el text repetit pel bisbe Jacint Maria Cervera i Cervera.¹⁵ No és superflu anotar que la majoria dels bisbes que insistien en aquestes o altres valoracions semblants eren peninsulars. En conseqüència, el repte pastoral no era semblant al d'Ars, i no consistia que els rectors fossin respectables en el seu ofici, entès com a benefici. El comú de preveres, que conjuntava els

14 AMENGUAL I BATLE, *Història de l'Església a Mallorca. Del Barroc a la Il·lustració (1563-1800)*. Volum II. (Refaubetx/12. Lleonard Muntaner), Palma 2002.

15 P. FULLANA I PUIGSEREVER, «El bisbe Jacint M^a. Cervera i Cervera i la qüestió social (1886 -1897)», a *L'Església Mallorquina durant la Restauració* (Scripta et documenta 43 - Publicacions de l'Abadia de Montserrat), 1992, a l'apèndix, «La visita "ad limina" de la diòcesi de Mallorca de 1888», traduït per Mons. Damià Nicolau i el P. Bartomeu Nicolau, del Tercer Orde de Sant Francesc, cap. VIII, pàg. 132: *El pueblo mallorquín generalmente brilla por sus costumbres cristianas, principalmente en los pueblos. [...] la multitud de gente sencilla conserva fuertemente la fe de sus mayores y quedan en sus almas sentimientos de la auténtica piedad heredada de sus antepasados. De ahí que no hay ninguno que se olvide del precepto de oír misa los domingos y días festivos, o deje de cumplir el precepto pascual*. Encara dóna més detall, mentre remarca les pretensions d'alguns innovadors de desfer aquest patrimoni.

que eren adscrits a una parròquia, se reunia normalment,¹⁶ de manera que ja, a finals del XVIII, el clergat mallorquí era més zelós i amb trets personals reveladors d'una certa ascètica. La llista de preveres notables del s. XIX, que seguidament oferiré, és molt parcial i fàcilment ampliable.¹⁷ El que interessa més ara és que conté el nom de diversos rectors, fet no sempre tingut present.

Amb poques paraules, l'ideal de la parròquia de l'època de Cristiandat havia arribat a un grau d'acompliment satisfactori. També era present l'ideal de santedat del prevere posttridentí, que demanava acompliment de les obligacions culturals, un mínim de predicació dominical i festiva, uns mínims de catequesi, que feren que Mallorca a mitjan segle XVIII fos un dels bisbats amb més cura d'aquesta ensenyament, com fa anys ho va mostrar el P. Gabriel Llompарт, CR.¹⁸ És cert que la catequesi era confiada sobretot a les "beates", dones íntegres, fervents i abnegades. Era el que permetia l'estat cultural i ambiental de l'Antic Règim. Ni els preveres ni els catòlics eren de baixa qualitat. Per això, a l'hora d'apreciar el canvi, cal reflexionar sobre quin era l'ideal general possible als creients i als seus ministres. Aquella època, com les anteriors i la nostra, tenia els seus sants i les seves febleses. D'aquestes, n'acabam de parlar. Hi havia una deficient formació bíblica i teològica.

Ara podem deduir per què sorgiren tantes fundacions dedicades a la doctrina cristiana, a l'ensenyament elemental.

16 AMENGUAL I BATLE, *Història de l'Església a Mallorca*, II, pàg. 111-114.

17 Vegeu més noms a Pere-Joan LLABRÉS I MARTORELL, «Un esplet de santedat sacerdotal en el segle XIXe mallorquí», *Lluc* 70/756-757, maig-agost (1990) 37- 44 (101-108).

18 «Enseñanza de la doctrina cristiana en los pueblos de Mallorca en el año 1747, a La catequesi en Mallorca en 1747», a *Hispania Sacra*, 25 (1972) 437-451; 439; cf. William J. CALLAHAN, *Iglesia, poder y sociedad en España, 1750-1874*, (Nerea), Madrid 1989, pàg. 57. Vegeu Josep AMENGUAL I BATLE, *Llengua i catecisme de Mallorca: entre la pastoral i la política (1572-1962)*, (Institut d'Estudis Balearics), Mallorca ²2002, pàg. 167.

L'Estat no tenia escoles, ni mestres, ni els podia pagar. Els bisbats, tampoc. La nova concepció antropològica era incompatible amb l'existència d'infants, malalts, vells, abandonats. D'aquí el canvi que promogueren les fundacions religioses mallorquines.

Un altre repte era el de la predicació al poble, descurada des de la supressió dels ordes religiosos, de 1835.

Aquells preveres menys polititzats, més religiosos, més pobres, generalment no eren en condicions de dedicar-se a la predicació. Per això hagueren de sorgir grups de missioners, començant pels Pares de la Missió, per Mn. Rafel Caldentey, Mns. Francisco José Cabrera,¹⁹ un carlí deportat per anys a Mallorca, un predicador assidu, Mn. Gabriel Marià Ribas de Pina, i, d'una manera més coordinada i permanent, l'oratorià de Sant Felip Neri de Palma, el P. Joaquim Rosselló i Ferrà. Aquest, el més antic i el més permanent, amb alguns jesuïtes articulà un equip missioner, amb Mn. Miquel Parera i Mn. Miquel Maura, antics membres de l'Oratori Parvo de Sant Felip i diversos preveres de l'Oratori de Sant Felip.

Els reptes per al canvi, des de la visió del P. Joaquim Rosselló i Ferrà

Si enfocam el perquè del canvi, des de l'òptica del P. Joaquim Rosselló i Ferrà podrem apreciar tres eixos principals, que el condicionaren, sense que vulguem dir que ell els percebés exactament com els formularem:

1. Comença el pluralisme ideològic, al qual seguirà una incipient llibertat religiosa. És la fredor espiritual que

19 J. M. C., «Amigos del Corazón de Jesús. El P. Francisco Cabrera y Aguilar», dins *Mensajero del Corazón de Jesús*, 2 (1886) 34-38.

denuncien els eclesiàstics del s. XIX, i ben especialment el P. Rosselló.

2. Els catòlics han quedat desarticulats, precisament quan entren dins una societat democràtica, que frueix d'una incipient llibertat d'associació. Sorgeixen els partits polítics i tota mena d'associacions.

3. La formació del Seminari és obsoleta, arriba a una minoria dels candidats al ministeri, i no preveu la formació orientada a la pastoral, ni tampoc hi ha una formulació clara de l'espiritualitat del prevere. Havia de sorgir un nou model de prevere, amb una nova espiritualitat, o segons un model nou de santetat, que de fet era viscut per una minoria de preveres sants, i com a sants reconeguts.

1. La resposta al pluralisme i a la fredor espiritual de la nova societat

Una mística de la fe. Cap a la popularització de l'espiritualitat dels Sagrats Cors

En el s. XIX es van donar les primeres mostres de pluralisme ideològic, d'una manera formal i pública. També es van permetre certes presències dels protestants. Es va iniciar una convivència més liberal, que considerava la pràctica religiosa com un assumpte individual i no tant social. Dintre la mentalitat tradicional això era una claudicació global. L'Església seguia lluitant per a mantenir els drets de la veritat, contra el pluralisme, els de la religió veritable, contra els protestants, i el de l'obligació de l'Estat a promoure i a defensar la religió única i veritable, contra la independència de l'Estat i de l'Església, o sigui, contra la prova de foc per a l'Església, que consisteix a fer-se valer pel seu missatge,

sense suports externs. En altres termes, les autoritats de l'Església han impedit sempre retornar a la situació originària de l'Església, que és l'anterior a Constantí. Sembla més còmode el model ortopèdic que l'evangèlic. Massa debades hom ha escrit que la història dels concordats és la història de les claudicacions, o dels dolors de l'Església catòlica.²⁰

Tanmateix aquest plantejament no es podia realitzar plenament. D'aquí que els papes i els bisbes, així com els predicadors, lluitassin contra els catòlics liberals, que sovint eren practicants, fins i tot de missa diària, per defensar aquells principis. Ara bé, el jove Antoni Maura i Montaner, i molts altres, no trobaven incompatible la militància en el partit liberal i el sincer i pràctic catolicisme.²¹ Aquella oposició oficial, a llarg termini, acaba en frustració i descrèdit. La racionalitat és indissoluble del cristianisme, mentre que les formes de govern, fins i tot de l'eclesiàstic, són contingents i cap d'elles no interpreta adequadament l'Evangelí. Quelcom d'això ja ho digué Balmes, com hem vist.

Tots aquells factors característics del liberalisme indubtablement van fer disminuir el nombre de catòlics, baixava l'assistència a la missa i la pràctica dels sagraments, etc. Aquesta minva de la pràctica religiosa no depèn de les noves idees, sinó de les decisions personals, que esdevingueren més necessàries perquè mancava el suport polític i social.

És en aquest context que el P. Rosselló podia parlar de la fredor dels temps i de la providencialitat de la devoció dels SS. Cors, destinada a encendre el cor dels preveres i el de tots els catòlics en l'amor de Déu.²² Aquest era el seu objectiu.

²⁰ *Historia concordatorum, historia dolorum Ecclesiae.*

²¹ Vegeu la primera de les cartes publicades, Josep AMENGUAL I BATLE, «Unes peces de l'epistolari de la família Maura», al *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 57 (2001) 385-400.

²² NC, *Última exhortación*, pàg. 98.

Els sermons sobre el Cor de Jesús i l'Última Exhortació, juntament amb la carta a l'abadessa de les Caputxines, prèvia a la fundació, són una invitació que la Congregació sigui una comunitat d'apòstols encesos en el zel de l'amor dels SS. Cors. Sense aquesta espiritualitat, la Congregació deixaria de ser-ho carismàticament. Una cristologia i una mariologia, des de l'amor encès a Déu, pertanyen al nucli fundacional de la Congregació. L'aportació original, per poder ajudar i revifar l'espiritualitat, era l'acostament a Crist i a Maria, mitjançant la contemplació dels seus cors traspassats per amor. Era ja una devoció que s'expandia des de feia uns segles, i que a través del Gmà. Gregorio Trigueros, SI, havia arribat al P. Joaquim des d'infant, i que ell va incorporar al seu projecte de santedat personal i a la seva predicació com a missioner popular i director d'exercicis al clergat.²³

Més encara, el P. Joaquim coneixia una tradició mística, que prové del mateix alexandri Orígenes, del s. III. Recollint aquell moviment, aspirava ardentment a entrar en el costat de Crist i gaudir de la seva intimitat. En aquest sentit, cal dir que la seva síntesi deu molt a les místiques medievals, com Hildegarda de Bingen (1089/1099), Santa Gertrudis (1256-1302), i també, tal vegada menys, a Santa Margarita Maria d'Alacoque, que va ser la gran difusora de la devoció del Cor de Jesús. Diguem que, el més probable, és que les místiques medievals fossin conegudes sobretot per la via de les lectures del Breviari. Cal comprovar-ho.

A Mallorca, com s'ha dit, el P. Joaquim va ser qui la va treure dels convents i dels cercles selectes, la va estendre amb la seva predicació,²⁴ i li va donar noves dimensions, o va

23 AMENGUAL BATLE, *El P. Joaquim Rosselló, "Columna i torxa" de l'Església a Mallorca*, pàg. 42-44, 112-114, 209-211; SOLER PALÀ - AMENGUAL BATLE, *Joaquim Rosselló i Ferrà. Un misionero de corazón*, pàg. 31, 61.

24 Vegeu la nota 2.

desenvolupar les que ja eren conegudes. D'aquesta manera, hem de prendre consciència que la devoció al Cor de Jesús, i més encara la del Cor de Maria, i dels Cors junts, són independents i anteriors a Santa Margarita Maria,²⁵ malgrat que modernament n'ha estat una gran inspiradora. El P. Rosselló conegué l'"Apostolat de l'Oració", que havia introduït a Barcelona el qui en seria bisbe, Josep Morgades, i va publicar *El Mensajero del Corazón de Jesús*, el corresposal del qual va ser diverses vegades Josep Maria Quadrado.²⁶

2. L'articulació i la formació del laïcat actiu

Quant a la vertebració del laïcat enmig de la incipient societat liberal, hem de recordar aquí les dues associacions especialment introduïdes pel P. Rosselló a Mallorca, la "Cort Angèlica de Sant Lluís" i l'"Oratori Parvo de Sant Felip Neri". En ambdues s'hi varen inscriure nombrosos aspirants al ministeri ordenat, la majoria dels quals eren seminaristes externs, i que no rebien una especial atenció en el seu creixement espiritual.²⁷

25 Véase, Fc. Xv. FRANCIOSI, S. I., *La dévotion au Sacré Coeur de Jésus et au Saint Coeur de Marie. Notions doctrinales et pratiques*, Paris 1877. Citam la traducció italiana, *La devozione al Sacro Cuore di Gesù*, (Casterman), Tournai, 1878, pàg. 95. La traducció al castellà és anterior a 1875. Vegin-se dues confraries molt antigues, en les esglésies dels jesuïtes de Palma. La primera dels SS. Cors i la segona del Cor de Jesús, a Nicolaus NILLES, S. I., *De Rationibus festorum Sacratissimi Cordis Jesu et Purissimi Cordis Mariae*, I, Libreria Wagneriana. Oeniponte, 1885., pàg. 267-268, cita una confraria a Mallorca: *Pro Confrat[ernitate] sub Titulo Sacrorum Cordium Jesu et Mariae in Eccles. S. Martini Clericorum Regularium Soc. Jesu, Oppidi Palmae, Majoricensis Dioecesis*, 27, Januarii 1728. Se refereix a l'església de Sant Martí, actualment la dels SS. Cors, de Palma. A la pàg. 291, cita la corresponent confraria de l'altra església dels jesuïtes, la de Monti-sion: *Pro confrat. Virilis sexus tantum sub titulo Sacri Cordis Jesu in Collegiis Clericorum Regularium S. Jesu de Monte Sion nuncupat. Oppidi Civitatis, etiam nuncupat. Palmae. Majoricen. Dioece. 19. Augusti 1744*. Esmenta la primera confraria José NICOLAU BAUZÀ, M. SS. CC., *La devoción a los Sagrados Corazones de Jesus y de Maria en Mallorca*. Primera parte: *Desde los orígenes hasta 1915*, Palma, 1990. Còpia informatitzada pel P. Rafel Carbonell. Podeu llegir-hi moltes i més antigues informacions sobre la devoció als SS.CC., anteriors a Santa Margarita Maria.

26 *El Mensajero del Corazón de Jesús*, 4 (1867) 156-161, a la secció VII, *Historia, frutos y progresos del Apostolado de la Oración*, XIII. España. Islas Baleares, donava una relació sobre el que passava a les tres diòcesis illenques. L'Informe sobre Mallorca se basa en una extensa carta, datada a Palma, el 29 de juliol de 1867. L'autor volgué que se presentés anònima, per més que la redacció donà uns indicis prou clars: *sin embargo creemos bien que nuestros lectores descubrirán en ella la docta y piadosa pluma que honra no sólo a Mallorca sino a la España entera*. Solament Josep M. Quadrado acomplia aquestes qualitats. Les informacions que interessarien són a la pàg. 158.

27 AMENGUAL I BATLE, *Joaquim Rosselló, Miquel Maura, Miquel Costa*, pàg. 50-59.

Aquestes dues associacions no tenien com a objectiu primordial promoure una devoció, sinó que s'ocupaven de formar els joves per a viure en el món. D'aquesta manera s'alliberaven d'una de les febleses del liberalisme, que consisteix a fomentar l'individualisme. En les associacions, en canvi, hom aprenia a treballar en equip, se formaven en grups, sumaven forces. Fins i tot el P. Rosselló va enunciar una mena de teorització de l'esperit associatiu del temps, tot just motivava la fundació de la Congregació de Missioners dels Sagrats Cors:

Como en todos los siglos, mayormente en el que atravesamos, casi todos los hombres se desviven y estimulan mutuamente a contraer y estrechar relaciones con toda clase de personas que, a todo conducen menos al trato y comunicación con Dios. La divina Providencia que, siempre vela sobre la humanidad, y no deja piedra por mover para encaminarla al cumplimiento de su fin: por unos caminos y medios que en manera alguna sabe uno explicar, ha dispuesto en estos azarosos tiempos promover una Congregación de Sacerdotes.

Entre els seglars que tingueren una especial relació amb el P. Rosselló, hem d'esmentar els següents:

Josep Maria Quadrado Nieto (Ciutadella, 1819 - Palma, 1896). Arxiver, historiador i publicista, autor de llibres de devoció i atent a la promoció dels seglars catòlics i, entre altres devocions, fomentava, com acabam de veure, la del Cor de Jesús.²⁸

Ignasi Valentí Fortesa (1836-1924). Escriptor, publicista i un dels pocs laics llicenciats en Teologia.

28 Pere FULLANA, «La Unión Católica a Mallorca. Les controvèrsies entorn a la col·laboració política dels catòlics (1881-1888)», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 47 (1991) 243-262

Guillem Massot Bertran (1842-1900). Músic i polític moderat. Bartomeu Ferrà Perelló (1843-1924). Escriptor, arqueòleg i mestre d'obres, col·laborador del P. Rosselló en la reconstrucció de Lluç i de la Real.

Joan Miquel Sureda Verí (1850-1912), marquès de Vivot, polític tradicionalista, promotor dels Seglars Catòlics, de la Congregació Mariana i de la Joventut Catòlica. Projectà la capella del Seminari i la reforma de la façana de Sta. Eulàlia. Defensor del patrimoni artístic.

Antoni Maura i Montaner (1853-1925), dirigit pel P. Rosselló en la seva joventut. De liberal va transitar vers el partit conservador. Va ser repetidament president del Consell de Ministres.²⁹

Maria Antònia Salvà de la Llapassa (1869-1959). Poetessa.

Basta mirar solament la diversitat professional d'aquestes persones per a copsar com l'acompanyament del P. Rosselló era obert a tota la societat. Ideològicament presenten el ventall de les ideologies més corrents aleshores.

3. Vers un nou model de prevere com a pastor, des de l'associacionisme del clergat

Un bisbat que se regenera

Hem fet uns pocs noms, que convé encastar enmig de molts altres, exclaustrats, preveres, fundadores i laics, que protagonitzaren una renovació inesperada de l'Església. De fet hom ha observat que, en els països on la Revolució no va ser sagnant, molts pastors menaven una existència "tranquil·la

²⁹ Pere FULLANA, *Antoni Maura i el maurisme a Mallorca (1853-1925)*, Mallorca, 1998.

i bucòlica”, a l'estil del que hom havia imaginat en el s. XVIII. Però també a Mallorca n'hi hagué d'altres als quals els movia una espiritualitat ardent, que els va llançar al món, i que varen gastar la seva vida com ho havia anunciat l'any 1801 Johan Michael Sailer:

L'eclésiàstic del s. XIX ha de saber més, actuar més i patir més que un eclésiàstic d'altres temps, que no necessitava saber, actuar o patir.³⁰

Aquests homes emprenedors sorgiren notablement per tot arreu. També a Mallorca, però, abans de fer els seus noms, tracem la vasa més àmplia de la renovació de l'Església dins l'arc mediterrani que va des de València als Pirineus, dins el qual hi hem de veure el monestir de Montserrat, on l'any 1881 varen coronar per primer cop dins Espanya una imatge de la Mare de Déu. El fet tingué immediata repercussió a Mallorca, tant en els protagonistes laics de la Renaixença, com especialment en Mn. Miquel Parera i Mn. Antoni M. Alcover. Basta llegir l'entusiasme que mostra la Corona Poètica. Si volem encara donar més suport a la força de l'esmentat arc mediterrani, podem llegir unes estrofes que compongué Quadrado:

Llums són que'l cel, María, en vostra glòria
Per l'illa encén, y Lluc es la major;
Llums són del cel Eu Puig i la Victòria,
Inca, Bon-any, Gràcia, Sant Salvador.
Llums són del cel corrent de nit a estones
De cim en cim, i Lluc la senya ha dat,
Far resplendent qui atravesant les ones

30 G. DE BERTIER DE SAUVIGNY, «Segunda parte. Cap. VIII. El resurgir de las fuerzas espirituales», dins *Nueva Historia de la Iglesia*, L. J. ROGIER, R. AUBERT y M. D. KNWOLLES (dirs.), IV: L. J. ROGIER, G. DE BERTIER DE SAUVIGNY, Joseph HAJJAR, *De la Ilustración a la Restauración* (Cristiandad), Madrid 1977, pàg. 402.

Crusa sos focs amb los de Montserrat.³¹

Esmentem les figures més interessants, per a nosaltres:

Mn. Jaume Balmes, filòsof, periodista i analista de la societat del seu temps. Fins i tot a l'estranger el presenten com a prevere modèlic,³² i l'únic que mereixia ser esmentat.

Sant Antoni Maria Claret (1807-1870), missioner, fundador i bisbe, el qual vingué a predicar a Mallorca. El va escoltar el P. Rosselló.

Josep Morgades i Gili (1826-1901), antecessor de Torres i Bages en el bisbat de Vic. El 1899 va ser destinat com a bisbe de Barcelona. De 1867 a 1882 va dirigir la revista *El Mensajero del Corazón de Jesús*, que havia trasplantat a Barcelona. S'oposà a l'antiliberalisme de Sardà i Salvany.

Sant Josep Manyanet Vives (1833-1901), fundador de les congregacions de la Sagrada Família.

Beat Manuel Domingo i Sol (1836-1909), fundador dels Operaris Diocesans.

Sant Enric d'Ossó (1840-1896), fundador de la Companyia de Santa Teresa.

Mn. Fèlix Sardà i Salvany (1844-1916), publicista de tendències antiliberals, molt llegit i seguit a Mallorca.

Manuel Polo i Peyrolón (Cañete [Cuenca], 1846 - València, 1918), promotor del laïcat catòlic, i primer parlamentari que

³¹ «En la Coronació de la Mare de Déu de Lluc», dins *Homenatge que dedican a la Verge de Lluch los poetas mallorquins ab motiu de Llur Coronació Pontificia. Any 1884.* (Tipografia Catòlica-Balear), Palma [1884], pàg. 4.
³² G. DE BERTIER DE SAUVIGNY, *Nueva Historia de la Iglesia*, pàg. 393 i 402.

va propugnar el multilingüisme en les Corts espanyoles. Va publicar la crònica de la peregrinació a Palestina, en la qual va participar el P. Joaquim, amb molts altres mallorquins.

El bisbe de Vic, venerable Josep Torres i Bages (1846-1916), home de gran influx ideològic dins Catalunya i dins el catolicisme renovador conservador. Els mallorquins de la Renaixença l'admiraren i el llegiren.

Des d'un presbiteri en creixement:³³

Després d'esmentar notables eclesiàstics que foren coneguts pels protagonistes de la renovació del clergat mallorquí, ara seguirem amb un llistat molt sumari dels protagonistes d'una Església que era en marxa, amb més o menys contactes amb l'exterior, sobretot amb Catalunya; però sovint corrien de manera paral·lela. Basti fer alguns noms, que mostren com els preveres anaven prenent cada cop més consciència de la seva vocació i de la importància del seu ministeri.

Mn. Pere Bonaventura Llull i Poquet (1747-1826), adscrit a la parròquia de Manacor, i actiu en crear institucions per als pobres. Va crear un hospital per als tòxics.³⁴

33 Ultra Pere XAMENA - Francesc RIERA, *Història de l'Església a Mallorca*, (Els Treballs i els dies, 29), Mallorca 1986, vegeu Pere-Joan LLABRÉS i MARTORELL, «Un esplet de santedat sacerdotal en el segle XIXe mallorquí», dins *Lluc*, 70/756-757 maig-agost (1990) pàg. 37-44 (101-108). Pere SALAS VIVES, «Clergat i poder a Mallorca durant la Restauració», dins *Clergat i poder en la Mallorca del canvi de segle: Miquel Maura i Montaner. Ve Simpòsium d'història social de la religió. 12 i 13 de Maig de 2003*. Miquel À. MARÍN GELABERT, (ed.), (Col·lecció *Historia Vitae Magistra*, 4), Postulació de la Causa de Canonització, [Mallorca], 2005, pàg. 91-113. Bartomeu CAIMARI CALAFAT, «Evolució general del clero diocesano de Mallorca (1843-1915)», dins *Clergat i poder*, pàg. 245-267.

34 Miquel FERRER i BAUZÀ, *Vida del Reverendo Pedro Buenaventura Llull y Poquet, Beneficiado en la Parroquia de Manacor y Fundador del hospital de aquella villa*, (Imprenta Villalonga), Palma 1853. Pedro DOMENGE MOREY, *Homenaje al Rdo. D. Pedro Llull Poquet, (Capellà Pere) en el primer centenario de su santa muerte*, (Imp. de José Marqués Arbona), Sóller 1926.

Mn. Antoni Roig i Reixac (Maó, 1750 - Palma, 1808). Fundador de les Germanes de la Caritat (1798), preil·lustrat i patròleg.³⁵

Mn. Joan Muntaner i Garcia (1766-1847), persona de cultura sòlida, expert en llengües clàssiques. Eclesiàstic d'esperit dialogant en les primeres etapes del liberalisme. Vicari general del bisbe Bernat Nadal. Renuncià a ser promogut als bisbats de Caracas i de Mallorca.

Fr. Miquel Ferrer Bauçà (1770-1857) OST. Fundador de les Gnes. de la Trinitat, predicador i publicista, i posteriorment exclaustrat.³⁶

Mn. Josep Amengual Hernández (1784-1852), vicari capitular (1847), per mort de Mn. Joan Muntaner. Passà de col·laborador del bisbe liberal Pedro González Vallejo a pronunciar panegírics de personatges absolutistes i a compondre una vida encomiàstica de Ramon Llull. Sis volums conserven la seva obra.

Mn. Pere Josep Llopart Campins (1807-1893). Rector del Seminari de Sant Pere de Mallorca al començament del redreçament.

Mn. Sebastià Gili Vives (1811-1894), fundador de les Agustines de l'Empar, i promotor de les obres socials amb la infància, especialment amb els expòsits.³⁷

35 Josep AMENGUAL I BATLE, *Mn. Antoni Roig i Rexart, peoner de la caritat i de l'evangelització, Fundador de les Germanes de la Caritat*, i trad. cast.: *D. Antonio Roig i Rexart, pionero de la caridad y de la evangelización. Fundador de las Hermanas de la Caridad*, Palma de Mallorca 1987, «Mn. Antoni Roig i Rexac, un mestre espiritual contemporani de la Revolució Francesa (1750-1808)», dins *Comunicació. Revista del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca*, núm. 115-116 (2006) 185-206. Convé corregir el segon llinatge, de Mn. Roig, en Rexac, segons la més segura documentació.

36 Pere XAMENA FIOL, *Religiosas Trinitarias de Mallorca, (Reseña Histórica)*, Mallorca 1980. Maria Teresa RENOM I FERRER, *Miquel Ferrer i Bauçà protagonista en la societat de Mallorca*, (Congregació Trinitàries de Mallorca - Publicacions de l'Abadia de Montserrat), 1998.

37 Antonio GILI FERRER - Teófilo APARICIO LÓPEZ, *Sebastián Gili Vives. La lealtad con Dios al servicio de los hombres*, Valladolid 1976.

Mn. Joan Molinas i Amengual (1811-1872), el qual, com a rector de Sencelles, acompanyà i inspirà la beata Francinaina Cirer.³⁸

Mn. Gabriel Marià Ribes de Pina (1814-1873). Fundador de les Franciscanes Filles de la Misericòrdia, primera congregació mallorquina amb objectius universals i organització centralitzada.³⁹

Mn. Rafel Caldentey Perelló (1818-1887). Rector de Santa Maria del Camí i fundador de la casa de la Caritat.⁴⁰

P. Francesc Molina Guardiola (1825-1906). Restaurador de la Congregació de l'Oratori de Sant Felip Neri.⁴¹

Mn. Josep Rullan i Mir (1829-1912). Historiador, educador y emprenedor.

Mn. Joan Cifre (1836-1897), rector de Pollença, amb fort esperit apostòlic.

Mn. Magí Vidal i Verdera (1838-1891), professor del Seminari i promotor de la Casa d'Exercicis per al clergat a Sant Honorat, i de la fundació dels Missioners dels SS. CC.⁴² Col·laborà amb

38 Benet COLOMBÀS LLULL, *Francisca Ana Cirer. Una vida evangélica*, Palma de Mallorca 1971, pàg., 175; Id., *El Rector Molinas (Palma 1811 - Sencelles 1872)*, (Postulació de la Causa de Canonització de la Beata Francinaina de la Mare de Déu dels Dolors), Mallorca 2005.

39 Pere FULLANA I PUIGSEREVER - Pere-Joan LLABRÉS I MARTORELL, *Gabriel Marià Ribes de Pina (1814-1873)*, Mallorca 1997; José Roig Ferrer, Pere FULLANA I PUIGSEREVER; Lorenzo ALCINA ROSSELLÓ, Félix CARMONA MORENO, *Sebastián Gili Vives. Cuatro aproximaciones a su vida, obra y pensamiento*, [Palma, 2006].

40 Josep CAPÓ I JUAN, *El rector Caldentey. Biografía de Mn. Rafel Caldentey i Perelló, nascut a Manacor el 1818, rector de Santa Maria del Camí en 1853 on morí en 1887*, Mallorca 1990.

41 Josep CAPÓ I JUAN, "El P. Francisco Frau, del Oratorio de Palma de Mallorca", *Vida Oratoriana* núm. 8-9, Barcelona 1949, pàg. 129-131. Íd., *La Congregació de l'Oratori de Sant Felip Neri a Mallorca* (mecnografiat, sense pàginar). Íd., *El P. Francisco Molina. Restaurador de la Congregación del Oratorio de San Felipe Neri en Mallorca*, (Biblioteca Balear 46), Palma 1962.

42 «Doc. 16: Biografía del M. Iltre Sr. D. Magín Vidal y Verdera. 3/II/1891», Gabriel SEGUÍ VIDAL (ed.), dins *Collectanea Postulationis Missionariorum Sacrorum Cordium Iesu et Mariae*, 7 (Romae 1966), 138-145. El document pertany a l'Arxiu de la família Vidal de Lluçmajor.

els Franciscans de Lluçmajor i a la restauració de l'Orde de Sant Agustí a Palma.

Mn. Miquel Maura i Montaner (1843-1915). Rector del Seminari, publicista, fundador de les Zeladores del Culte Eucarístic.⁴³ També va introduir la Unió Apostòlica a Mallorca. Mn. Miquel Parera (?). Missioner popular amb el P. Rosselló i Mn. Maura; formador del Seminari, i principal promotor de la Coronació de la Mare de Déu de Lluc.⁴⁴

Mn. Gabriel Pujol i Miquel (1849-1924).⁴⁵

Mn. Bartomeu Domenge Fullana, fundador de la Congregació de Religioses Serventes de la Santa Família de Manacor (1907), avui Benedictines.

Mn. Miquel Costa i Llobera, (1854-1922), advocat, poeta i prevere, amb el procés de canonització incoat. Personatge de sobres conegut,⁴⁶ i dirigit pel P. Rosselló.⁴⁷

Mn. Bartomeu Molinas Amengual (1872-1917), admirador i biògraf de la Beata Francinaina Círer i amic del P. Rosselló, i

43 Gaspar MUNAR OLIVER, *D. Miquel Maura y Montaner. Rector del Seminario de Mallorca y Fundador de las Hnas. Celadoras del Culto eucarístico*, Mallorca 1977. Pere-Joan LLABRÉS i MARTORELL, «La fundació de les Germanes Zeladores del Culte Eucarístic de Palma i el seu perfil espiritual», dins *Clergat i poder en la Mallorca del canvi de segle: Miquel Maura i Montaner. Vè Simposium d'història social de la religió. 12 i 13 de Maig de 2003*. Miquel À. MARÍN GELABERT, (Editor), (Col·lecció *Historia Vitae Magistra*, 4), Postulació de la Causa de Canonització, [Mallorca], 2005, pàg. 187-215.

44 Lamic historiador i col·laborador Pere Fullana ha localitzat l'arxiu d'aquesta persona, poc valorada. En darrer terme, la coronació de la Mare de Déu de Lluc va ser fruit de la seva iniciativa. En aquest arxiu hi ha una secció que conté documents sobre la Congregació. Esperam poder conèixer aquests lligalls.

45 Antonio AGUILÓ VALLS, *Semblanza del Rdo. D. Gabriel Pujol y Miquel, Párroco de la Villa de la Puebla*, [Palma de Mallorca, d. l. 1969].

46 Bartomeu TORRES GOST, *Miquel Costa y Llobera (1854-1922). Itinerario espiritual de un poeta* (Biblioteca històrica de la Biblioteca Balmes, serie II, vol. XXVII), Barcelona 1971.

47 Bartomeu TORRES GOST, «Costa i Llobera i Lluc», *Comunicació Lluc*, 21 (1983) 9 - 12; 22 (1983) 5 - 8; 23 (1983) 9 - 10; 24 (1983) 18 - 19; 24 (1984) 16 - 17; 29 (1985) 5. Vegeu la correspondència, Joaquim ROSSELLÓ I FERRÀ, *Escritos del P. Joaquim Rosselló i Ferrà (1833-1909). I Epistolario (1858-1909)*, Josep AMENGUAL I BATLE (ed.), Mallorca 2009, cartes del P. Rosselló, núm. 9-12, entre 1886-1889, pàg. 16-21.

promotor del Cercle d'Obrers.⁴⁸

Mn. Andreu Pont i Llodrà (1861-1938), actiu en el moviment catòlic obrer, i amb actituds no integristes.⁴⁹ Fou molt actiu en la premsa diària.

Mn. Francesc Rayó i Brunet (1868-1943) impulsor de la pastoral entre els obrers.⁵⁰

Mn. Mateu Rotger Capllonch (Pollença, 1862 - Palma 1916). Historiador, professor del Seminari i col·laborador del bisbe Pere Joan Campins.

Aquest llistat, ni complet ni menys el més encertat, potser, hauria d'abastar els noms dels bisbes Bernat Nadal, Mateu Jaume, Pere Joan Campins, Antoni Massanet, Josep Miralles, Gabriel Llompart i Mateu Colom. No menys exemplar i empenedor Antoni M. Alcover.

Un Seminari focus de renovació

El P. Joaquim Rosselló i Ferrà no solament va estudiar en el Seminari de Sant Pere de Mallorca, sinó que, posteriorment, va acompanyar molts seminaristes, membres de l'Oratori Parvo de Sant Felip Neri, i després en fou un dels directors espirituals i, cosa quasi sempre reservada als jesuïtes, en fou predicador d'exercicis espirituals. Quan ell acabà els estudis, Mn. Pere J. Llompart començava a posar les pedres d'una

48 Carta núm. 254, del P. Rosselló a Bartomeu Molinas, Pbro.-00/00/1904, Joaquim ROSSELLÓ I FERRÀ, *Escritos del P. Joaquim Rosselló i Ferrà (1833-1909)*.1 *Epistolario (1858-1909)*, Josep AMENGUAL I BATLE (ed.), Mallorca 2009, pàg. 190.

49 Pere FULLANA PUIGSERVER, *El Moviment catòlic a Mallorca (1875-1912)*, (Biblioteca Abat Oliba 134), Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1994, pàg. 116, 224, i sovint.

50 Joan QUETGLAS PRATS, *El reverendo Don Francisco Rayó Brunet, Arcipreste. Hijo ilustre de Inca*, Inca 1944; Pere FULLANA PUIGSERVER, *El Moviment catòlic a Mallorca (1875-1912)*, (Biblioteca Abat Oliba 134), Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1994, pàg. 312-314, 418.

consolidació d'aquest centre, força malmenat en els anys 1830-1840.

Hem enumerat alguns dels reformadors del Seminari que varen ser dels amics del P. Joaquim. Esmentem Mn. Miquel Maura⁵¹ i Mn. Miquel Parera.

Dins un reviscolament de les congregacions religioses: fundadores

El P. Joaquim va admirar la beata Francinaina Cirer i va ser un assidu predicador de les Franciscanes Filles de la Misericòrdia i de les Cases de la Caritat, encara no reunides en una única Congregació, tant les de Manacor, Binissalem, Santa Maria, etc. Enumerem unes poques fundadores que formen l'estol de promotores de vida evangèlica i de servei catequístic i dels malalts a Mallorca.

Beata Francinaina Cirer Carbonell (1781-1855). Fundadora de la Caritat de Sencelles.⁵²

Sebastiana (Maria Rafela) Lladó Sala (1814-1899), Fundadora de les Gnes. M.SS.CC.⁵³ Predicadora d'exercicis i promotora d'associacions laïcals.

51 Juan ROSSELLÓ LLITERAS, «El seminario de Palma durante el rectorado de Don Miguel Maura», dins *Clergat i poder en la Mallorca del canvi de segle: Miquel Maura i Montaner. Vè Simpòsium d'història social de la religió. 12 i 13 de Maig de 2003*. Miquel À. MARÍN GELABERT, (ed.), (Col·lecció *Historia Vitae Magistra*, 4), Postulació de la Causa de Canonització, [Mallorca], 2005, pàg. 127-186.

52 Pere-Joan LLABRÉS I MARTORELL, *La Beata Francinaina de Sencelles*, Ciutat de Mallorca 1989.

53 Benito COLOMBÁS LLULL, *Una Madre espiritual. Sor Maria Rafaela*. Fundadora de la Congregació de Hermanas Misioneras de los Sagrados Corazones, Palma de Mallorca 1973. Gabriel REUS I MAS, *Sor Maria Rafaela del Sagrado Corazón de Jesús*, Campos, 1996. Josep AMENGUAL I BATLE, «Corrents d'espiritualitat que conflueixen en Sor M^a. Rafela», dins *VIè Simpòsium d'història social de la religió. Aproximació teològica a Sor Maria Rafela del Sagrat Cor. Campos, 13-15 maig 2004*, Miquel À. MARÍN GELABERT, (ed.), (Col·lecció *Historia Vitae Magistra*, 5), Campos 2005, pàg. 21-51.

Josepa M^a. Ribes de Pina (1826-1878). Fundadora de les Gnes. Franciscanes Filles de la Misericòrdia.⁵⁴

Gaietana Alberta Jiménez Adrover (1837-1922). Fundadora de les Gnes. de la Puresa de Ntra. Senyora.⁵⁵

Amb l'obra d'aquestes dones, l'educació femenina va canviar, reculà l'analfabetisme, millorà enormement la higiene domèstica i els infants i vells tingueren unes atencions desconegudes.⁵⁶ El canvi real de la situació no indica necessàriament que aquestes persones fossin obertes ideològicament. Ara, estudis més detallats han mostrat que en certs col·legis l'oferiment educatiu era tan modern com als centres promoguts per institucions conegudes com a innovadores.

La restauració catòlica arriba a la seva plenitud

Fins aquí solament hem pogut donar un tast de la riquesa espiritual, ministerial, cultural i d'abast social dels fruits que va produir l'Església a Mallorca, al llarg del s. XIX.

La història de l'episcopat del bisbe Pere Joan Campins (1898-1915) és relativament coneguda, encara que no s'han teixit els eixos que la vinculen amb els moviments de restauració del s. XIX, que el bisbe va saber articular.

54 Pere FULLANA I PUIGSERVER, *Història de la Congregació de les Filles de la Misericòrdia (1856-1921)*, (Refaubetx, 14.-Leonard Muntaner), Mallorca, 203.

55 Margarita, JUAN [MESTRE], *Una insigne balear. Madre Cayetana Alberta Giménez*, I-II. (Instituciones: Escuela Normal y Congregación), Palma de Mallorca 1986.

56 Josep AMENGUAL I BATLE, «L'Església de Mallorca en el canvi de segle. Un primer apropament a la relació de la visita *ad limina* del bisbe Rigobert Domènech i Valls, de 1917», dins *Clergat i poder en la Mallorca del canvi de segle: Miquel Maura i Montaner. Vè Simposium d'història social de la religió. 12 i 13 de Maig de 2003*. Miquel À. MARÍN GELABERT, (ed.), (Col·lecció *Historia Vitae Magistra*, 4), Postulació de la Causa de Canonització, [Mallorca], 2005, pàg. 11-67. No mancaven l'esport i matèries innovadores en determinats centres confessionals.

La història de les congregacions femenines ha arribat a produir monografies que s'han elaborat segons una metodologia científica, en canvi, les fundacions masculines no han merescut tanta atenció. La llacuna és més fonda per a les congregacions laïcals, sobretot si tenim present que algunes desaparegueren i altres se fusionaren amb instituts de dret pontifici, alguns de clericals. D'aquesta manera, l'origen laïcal s'ha difuminat.

La història del laïcat encara és més desconeguda, malgrat que el vessant social sigui una mica més conegut. Però som encara ben lluny de poder contemplar-ne un panorama cabal, en el sentit que inclogui els arquitectes, enginyers, periodistes, poetes, crítics literaris, autors de devocionaris, compositors musicals, folkloristes, historiadors, etc.

Pel que fa al nostre objectiu, ara volem donar unes pinzellades per descriure com a Mallorca hi hagué dues realitzacions de l'ideal que s'expressava universalment, de renovar espiritualment el presbiterat. Ho farem en tres apartats.

Primerament indicarem com va arribar a Mallorca el coneixement de cert moviment presbiteral. A continuació, encara que no sigui la primera cronològicament, apuntarem com hi hagué una resposta dins el clergat secular. Finalment veurem com aparegué una resposta des de la vida religiosa missionera, amb especial èmfasi de renovar el ministeri presbiteral.

Una resposta pastoral a les urgències universals des de l'associacionisme. Dos estils de vida comunitària

Llegim a les "Notes" que el P. Joaquim, durant les seves reflexions, en temps de les missions populars, somniava en

una Congregació de preveres que visquessin en comunitat per poder així sortir a predicar missions. El somni se va realitzar. Quan els missioners li demanaren que posàs per escrit aquelles experiències seves més fortes, després d'haver resseguit la seva trajectòria, i d'haver descobert com ell s'havia sentit com un instrument de Déu, fa un salt, i redacta un nou capítol, que hauriem de classificar com una peça de teologia de la història, que conforma la seva "Darrera exhortació". La coherència amb els capítols anteriors és palesa, per més que abandona el llenguatge històric narratiu. Mes tost esdevé una mostra de teologia narrativa.

Ara bé, en aquesta reflexió darrera, el P. Joaquim va meditar retrospectivament sobre allò que havia esdevingut realitat. La congregació veritablement omplia un buit, convertint-se en ajut eficaç i plausible en la Diòcesi, tant amb la predicació de missions, que creaven i descobrien oasis d'espiritualitat ardent, com en els exercicis al clergat, al qual animaven en el seu creixement espiritual i pastoral.

Aquestes formes de reformar la vida del clergat eren contemporànies de l'existència de la provisió dels càrrecs parroquials, rectories i vicaries, i certs beneficis, que sovint s'obtenien amb unes oposicions, o per concessió dels fundadors dels beneficis. En aquests casos, els titulars dels càrrecs eren ben enganxats per la residència del lloc.

Per l'experiència en l'associacionisme, que li venia des de la seva joventut, un tret original del projecte del P. Rosselló va ser vincular el presbiterat a la comunitat apostòlica. Com a substrat del projecte que, retrospectivament, va albirar el P. Joaquim Rosselló, hi veiem el record de l'antiga disciplina sobre el prevere, que arrela en les comunitats que varen crear els grans bisbes dels ss. IV-V, entre les quals excel·leix el

model de Sant Agustí, i que més tard fou estès pels canonges regulars, a partir de Sant Norbert de Xanten. Els cànons conciliars tradicionals reconeixien el valor del model de la primera comunitat apostòlica.

Sant Gaietà, sant Joan d'Àvila, sant Joan de Ribera, sant Carles Borromeu, Bartholomäus Holzhauser i, recentment els bisbes d'Alemanya, Itàlia, Bèlgica i França, en les seves propostes al concili Vaticà I (1869-1870), volien recobrar aquella saludable tradició. A França, Lebeurier havia restaurat i difós la "Unió Apostòlica", que passaria a Mallorca l'any 1894. D'altra banda, els models de renovació del clergat, que havien sorgit dins Espanya, havien acabat en congregacions religioses. Una de ben clara era la fundada per sant Antoni Maria Claret o també les promogudes per sant Enric d'Ossó i Cervelló i pel beat Manuel Domingo i Sol, etc.

A Mallorca, la congregació del Cor de Jesús, fundada pel jesuïta Bartomeu Jaume, que recorda el P. Rosselló,⁵⁷ anava pels mateixos camins.

El bisbe Cervera, com hem indicat, l'any 1887 havia restaurat les conferències de litúrgia i moral, que tant havien contribuït quan s'obria pas la il·lustració a actualitzar la cultura del clergat, com ho va observant la historiografia general.⁵⁸

Dins aquesta meditació sobre el sentit eclesial de la Congregació, el P. Joaquim va avançar també en el reconeixement de la importància que tenen les virtuts pròpies d'un ministre ordenat.

⁵⁷ NC, IV, pàg. 23.

⁵⁸ AMENGUAL I BATLE, *Història de l'Església a Mallorca*. II, pàg. 111-114; Joaquim M. PUIGVERT I SOLÀ, «L'Episcopat i la formació del baix clergat al segle XVIII. L'exemple de les conferències eclesiàstiques del bisbat de Girona», dins ÍD., (Ed.), *Bisbes, Il·lustració i jansenisme a la Catalunya del segle XVIII*, (Biblioteca Universitària. Història, 6.- Universitat de Girona, Universitat de Vic.- Eumo), Girona, 2000, pàg. 89-132; ÍD., *Església, territori i sociabilitat (s. XVII-XIX)*, (Referències, 31. Universitat de Vic.- Eumo), Vic, 2001, pàg. 91-94.

Era urgent, d'una manera cridanera, la formació pastoral i l'atenció a la predicació, no prou atesa per les parròquies.

Una certa vida en comú i, sobretot, la predicació missionera, exercicis espirituals inclosos, eren unes exigències noves del prevere que esdevenia cada cop més pastor. Aquestes manifestacions són les que trobam en Mn. Joaquim Rosselló i Ferrà, el qual per trobar resposta al seu anhel de solitud va entrar en la Congregació de l'Oratori de Sant Felip Neri de Palma, des d'on exercí un ministeri de formació de la joventut i del presbiterat, així com una intensa predicació missionera. Tota aquesta tasca queda prou descrita a la biografia del P. Joaquim Rosselló i Ferrà.

Allò que manca és retornar sobre la projecció eclesial que el P. Rosselló va besllumar quan va redactar la seva darrera exhortació, inclosa en les *Notas referentes a la Congregación de los SS. Corazones (1897)*.⁵⁹

D'aquí que ara voldria introduir unes pautes per enquadrar aquesta aportació, per tal de descobrir el dinamisme en el desenvolupament de noves formes del presbiterat que poden estimular una esperança i un nou coratge dins l'Església que ha entrat en el s. XXI. Veurem com l'associacionisme del presbiterat se va bifurcar, dins el darrer decenni del s. XIX. La primera realització va ser la del P. Rosselló, que vingué des de la vida religiosa, i la segona sorgí poc després a partir dels seus companys de l'equip missioner, que tenien les arrels en la Cort Angèlica de Sant Lluís. Eren Mn. Miquel Maura i Mn. Miquel Parera.

⁵⁹ (Imprenta "Mn. Alcover"), Palma de Mallorca, 1940.

La resposta de la implantació de la “Unió Apostòlica”⁶⁰

El P. Gabriel Seguí no va trobar que el projecte de promoure la vida en comú, d'una o altra manera, entràs directament dins el programa de l'esmentat concili, entre altres coses, perquè l'hagueren d'interrompre, a causa del motiu indicat. Però el P. Rosselló havia pogut tenir notícies del que corria per Roma per aquelles saons. No sabem què llegia l'oratorià P. Rosselló. Però a Mallorca hi havia premsa que se feia ressò del que passava en el món i, ben concretament, en l'Església. No mancaven els mallorquins que anaven a Roma. En concret, sabem que Mn. Gabriel Marià Ribas de Pina, fundador de les Franciscanes Filles de la Misericòrdia (1856), el 23 de novembre de 1869 va fer testament, i entre els beneficiats dels seus llegats s'hi comptà la Congregació de l'Oratori de Sant Felip Neri.⁶¹ El motiu d'aquet acte era que havia d'emprendre viatge a Roma, on va romandre fins a la seva tornada a Mallorca, on arribà el 19 de març de 1870.⁶² Eren els temps del concili, inaugurat el 8 de desembre de 1869. Ribas coneixia certs ambients romans, car havia residit uns temps a la Ciutat Eterna.

Pogué ser Mn. Gabriel Marià Ribas de Pina que fes córrer per Mallorca qualque notícia sobre el que hom parlava a Roma? Va ser qualcú altre? No ho sabem. El fet és que el P. Joaquim Rosselló estava correctament informat, malgrat que no puguem verificar tots els detalls del que ell escriví de memòria, al cap d'una trentena d'anys. Ho pogué mostrar l'inquiet P. Seguí, el qual publicà una sèrie de documents, alguns d'ells adreçats al concili Vaticà I, un altre del papa Lleó XIII, i diverses notes que aparegueren al butlletí del

60 AMENGUAL I BATLE, *Joaquim Rosselló, Miquel Maura, Miquel Costa*, pàg. 59-62.

61 Pere FULLANA PUIGSERVER-Pere-Joan LLABRÉS MARTORELL, *Gabriel Mariano Ribas de Pina (1914-1873). Evangelizador y Fundador*, (Congregació de Religioses Franciscanes), Mallorca 1997, pàg. 194.

62 FULLANA PUIGSERVER-LLABRÉS MARTORELL, *Gabriel Mariano Ribas de Pina*, pàg. 196.

bisbat de Mallorca, i en altres escrits, en alguns dels quals hom esmentà el P. Rosselló.

Paga la pena aprofitar la feina que va enllestir el P. Seguí, car fins ara no n'hem tret prou fruit. Esmentarem els documents que va transcriure i traduir, de manera que puguem donar un context entenedor a la visió del P. Joaquim Rosselló i Ferrà i a les seves expressions principals.

En primer lloc prenem nota de la proposició dels bisbes de la regió de Nàpols.⁶³ Demanaven, en primer terme, que el concili recomanàs les congregacions de clergues seculars que vivien junts sota un mateix sostre.⁶⁴ És a dir, que menaven vida comuna sota l'obediència del propi bisbe. Una mostra era l'antiga fraternitat d'Oblats de Sant Carles Borromeu de Milà,⁶⁵ i la d'Alemanya, fundada pel prevere Barthomäus Holzhauser, l'any 1640.

Els bisbes fonamentaven la seva proposta, perquè comprovaven que molts bons preveres se tudaven a causa de la vida amb la pròpia família i sense ajut per a la seva espiritualitat. Per la qual cosa, afegeixen, és molt difícil de dir quins fruits no produïrien, si formassin part de qualque congregació del clergat secular. A més, una raó conjuntural s'hi afegia: si hom remarcava el seu caràcter de clergat secular, podrien evitar els decrets dels governs liberals amb els quals prohibien els ordes religiosos.⁶⁶

63 *Acta Et Decreta Sacrorum Conciliorum Recentiorum. Collectio Lacensis*. VII, Auctoribus Presbyteris S. J. E. Domo B.V. M. Sine Labe Conceptae Ad Lacum, (Maria Laach, Alemanya), Friburgi Brisgoviae, 1892, col. 796.

64 *Ibid.*, *simul uno sub tecto*. Corregiu l'error de transcripció, que diu *texto*. Tant el context com la interpretació que dona Seguí, així com la traducció, mostren que se tracta d'una errada involuntària.

65 SEGUÍ VIDAL, «Fuentes Pontificias de la Última Exhortación del P. Fundador», *CPMSSCC*, 1/2 (1961) 6.

66 Segons SEGUÍ VIDAL, «Fuentes Pontificias de la Última Exhortación del P. Fundador», *Collectanea Postulationis Missionariorum Sacrorum Cordium Iesu et Mariae*, 1/2 (1961) 4; Nicola LA SALANDRA, *Vita comunitaria sacerdotale*, (Ars Grafica Presbyterium), Roma, 1960, 336 pàg., 21 cm., pàg. 146-147, traduí aquest document, que SEGUÍ VIDAL traslladà al castellà a les pàg. 4-5. De moment no podem precisar més, car per

Un segon document prové dels postulats de molts bisbes de França, que se titula “Sobre la promoció de la vida en comú del clergat secular”.⁶⁷ Començaven afirmant que no hi ha res més d’acord amb l’antiga disciplina del clergue que la vida comuna dels preveres, de la qual en brollen molts béns, com són ara, la preservació dels costums, el foment de la pietat i de la ciència, la forma de treballar concordada i fructuosa. Per la qual cosa, s’havia de manar que els preveres menassin una vida en comú en una mateixa casa que reuneixi el rector i els vicaris. Hom ha d’afavorir aquestes comunitats de preveres seculars.

En tercer lloc els bisbes han de posar tots els mitjans perquè els capellans que viuen sols –la qual cosa té molt d’amor propi– visquin en comú, s’associïn, car això fomenta la caritat i afavoreix la unió.⁶⁸

Hi hagué una altra súplica de molts bisbes d’Alemanya, en la qual també recomanen vivament la vida en comú dels capellans.⁶⁹

Com a darrera aportació, el P. Seguí va adduir uns documents que se refereixen a la “Unió Apostòlica”,⁷⁰ que era una refundació de la “Institució de clergues seculars que viuen en comú”,⁷¹ fundada l’any 1640 pel prevere alemany

mitjans electrònics no és possible completar més dades sobre aquest llibre. Caldrà fer més recerques. No he pogut localitzar aquest llibre que, tal vegada, podria ser a la Biblioteca de la nostra comunitat dels SS. Cors de Palma, o a Roma.

67 *Acta et Decreta Sacrorum Conciliorum Recentiorum*, col. 834. Sembla que hi ha errades de transcripció del títol llatí: *De vitae communis in clero saeculari fovenda*.

68 Traducció de LA SALANDRA, *Vita communitaria sacerdotale*, pàg. 147 i de SEGUÍ VIDAL, «Fuentes Pontificias de la Última Exhortación del P. Fundador», *Collectanea Postulationis Missionariorum Sacrorum Cordium Iesu et Mariae*, 1/2 (1961) 6.

69 *Acta Et Decreta Sacrorum Conciliorum Recentiorum*, col. 873. SEGUÍ VIDAL, *Fuentes Pontificias de la Última Exhortación*. pàg. 6, no du el text sencer. Solament l’expressió esmentada.

70 Hubert MOCKENHAUPT, «Unio Apostolica», dins *Lexikon für Theologie und Kirche*, 10 (1193-2001 [2006]), 410.

71 André M. CHARUE, *Le clergé diocésain tel qu’un évêque le voit et le souhaite*, (Desclée), Tournai, 1960, pàg. 37.

Bartholomäus Holzhauser (24-08-1613 - +25,+05 -1658).⁷² A causa de les revolucions dels ss. XVIII-XIX, el clergat havia quedat molt trasbalsat. D'aquí que, a França, el prevere Victor Emmanuel Lebeurier, amb companys seus, l'any 1862⁷³ la va relançar. D'aquesta mena de refundació se va estendre per molts de països.

Retornem al breu de Lleó XIII,⁷⁴ del 31 de maig de 1880, adreçat al prevere Lebeurier, lloant la seva obra, que havia rebut el títol de la “Unió Apostòlica”, document que pogué inspirar també la “Darrera Exhortació” del P. Joaquim Rosselló i Ferrà.

El papa mostrava el seu goig perquè més de trenta bisbats de França i tots els de Bèlgica demanaven que se restauràs la vida en comú dels preveres seculars, antigament establerta pels cànons, que havia caigut en decadència. Fins i tot després que la reactivàs B. Holzhauser. Aquelles pertorbacions havien introduït la dissensió entre el clergat i l'allunyament de la Seu Apostòlica.

La “Unió Apostòlica”, com a resposta, era posada sota el patrocini del Cor de Jesús. Fomentava la pietat, la revisió en la vida dels preveres, les reunions mensuals, en les quals podien confrontar el seu pensament sobre el ministeri i, amb les conferències periòdiques, podien formar-se un criteri

72 Karl Suso Frank, «Holzhauser, Bartholomäus», dins *Lexikon für Theologie und Kirche*, 5 (1193-2001 [2006]), 242.

73 Hubert Mockenhaupt, «Unio Apostolica», dins *Lexikon für Theologie und Kirche*, 10 (1193-2001 [2006]), 410.

74 *Leonis XIII Pontificis Maximi Acta*, II, Romae, 1892, pàg. 82-84; Seguí Vidal, «Fuentes Pontificias de la Última Exhortación del P. Fundador», *Collectanea Postulationis Missionariorum Sacrorum Cordium Iesu et Mariae*, 1/2 (1961) 9-10 i la traducció castellana a les pàg. 10-11, que l'ha presa del *Boletín Oficial del Obispado de Mallorca*, 33 (1893), 193-194. Ja l'any 1888 havia publicat un document sobre aquesta Unió. Vegeu també el text a *L'Unione Apostolica del Clero nei documenti pontifici. Approvazioni, orientamenti, benedizioni, a cura della Direzione Internazionale U. A. C.*, Roma 1973, pàg. 15-16, que remet a *Acta Sanctae Apostolicae Sedis*, 13 (1880) 338-340. El recull inclou documents i fotografies fins a Pau VI.

comú. Fins i tot hom procurava la mútua ajuda. Atesos aquests béns, Lleó XIII estimulava tot el clergat secular a adherir-se a la “Unió Apostòlica”.

Repercussions a Mallorca

En concret a Mallorca qualque cosa se movia. Històricament les grans figures no sorgeixen del no-res. El clergat mallorquí era en procés de renovació. Tinguem present que el bisbat era encastat en l’arc mediterrani esmentat, que va ser una de les zones de més vitalitat del catolicisme de la Restauració.

No oblidem que no va ser just el P. Joaquim el que va cercar suport espiritual fora. Les connexions dels catòlics amb l’exterior eren fecundes. No solament el menorquí, naturalitzat a Mallorca, Josep M. Quadrado havia dirigit, a Madrid, *La unidad católica*,⁷⁵ per contrarestar la força del pluralisme religiós promogut per la revolució de 1868. Contemporàniament se vinculava amb el bisbe Morgades i el *Mensajero del Corazón de Jesús* que publicava a Barcelona. També el bisbe que va ordenar el P. Rosselló, Miquel Salvà Munar, havia treballat molts anys a Madrid, al servei de l’oficina de traducció de la Cort. Els universitaris quasi tots se formaven a Barcelona. Algun prevere, com Ribas de Pina, havia passat per centres d’estudi de Roma i Gènova, especialment amb els framenors.

En segon terme, cal superar l’estereotip que presenta el bisbat de Mallorca com si fos una diòcesi petita, en la qual tothom se coneixia. Mai no ha estat així, si no és modernament, pel que fa a la coneixença dels preveres. La Diòcesi és superior a la mitjana dels bisbats de l’Estat espanyol, sobretot si tenim

⁷⁵ Pere FULLANA, «La Unión Católica a Mallorca. Les controvèrsies entorn a la col·laboració política dels catòlics (1881-1888)», *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 47 (1991) 243-262.

present la població. Antigament, la majoria de preveres no se coneixia ni de vista, i les visites pastorals no donaven perquè els bisbes coneguessin els preveres amb una certa profunditat. Ni tampoc era gaire necessari, perquè els càrrecs principals, com eren els dels rectors i canonges, eren provists per oposicions, no tant a partir d'una valoració que els bisbes fessin de la qualitat de les persones. Ni tan sols quan s'implantà la xarxa ferroviària tothom se'n serví. Molts mallorquins no visitaren mai la majoria dels pobles de l'illa i ni tan sols la ciutat de Palma. Per tant, tot el que direm sobre les relacions del P. Joaquim no depenia de la geografia ni de la demografia de Mallorca, sinó de la seva embranzida apostòlica, com ho he volgut mostrar adesiara.

D'aquí que hem de dir que el P. Rosselló va ser el més agosarat en organitzar l'animació espiritual i missionera del presbiteri mallorquí. De fet, l'any 1887, el bisbe Jacint M. Cervera havia restaurat les conferències teològico-morals, al temps que manava que els capellans fessin els exercicis espirituals de manera periòdica.⁷⁶ L'any 1893 el butlletí del bisbat havia publicat el breu de Lleó XIII de 1880, la qual cosa devia ser intencionada, car devia servir com a preparació per a la prevista fundació a Mallorca, per l'any 1894, per obra dels companys de les missions del P. Joaquim Rosselló, Mn. Miquel Parera i Mn. Miquel Maura, a la qual se van unir 17 preveres, entre els quals un altre de més jove, amic de tots els anteriors, el que seria bisbe de Sogorb, Antoni Massanet.⁷⁷

El record de la fundació d'aquesta unió a Mallorca va unit

76 Jacinto M^a. CERVERA Y CERVERA, «Instrucción Pastoral [...] restableciendo las conferencias litúrgico-morales en la diócesis», 12-10-1887, dins *BOBM*, 27 (1887), 323-357.

77 SEGUFÍ VIDAL, «Fuentes Pontificias de la Última Exhortación del P. Fundador», *CPMSSCC*, 1/2 (1961) 8; Josep AMENGUAL I BATLE, *Columna y Antorcha de la Iglesia de Mallorca. P. Joaquim Rosselló i Ferrà*, Madrid, 1996, pàg. 113

al del P. Joaquim,⁷⁸ malgrat que els dos preveres fundadors, que havien compartit els somnis d'una congregació de preveres que se dedicassin a la predicació de les missions populars, s'havien alarmat quan saberen que el P. Joaquim se traslladava a Sant Honorat. Queda la incògnita sobre quin era el pensament d'ambdós sobre la vida religiosa masculina, car no era ben vista entre el clergat secular d'aleshores per la seva exempció de l'autoritat episcopal.

D'aquest impuls, que venia d'enrere, va sorgir el que podem anomenar "model pià" del prevere, tot recordant les formes de Pius X. Aquest papa provenia d'una família pagesa, i no havia entrat en la via diplomàtica. Per ambdues característiques era ben distint del seu antecessor immediat, Lleó XIII, noble i diplomàtic. D'aquí que la seva experiència parroquial i episcopal l'havia acostat als problemes de la pastoral, de manera que va concentrar els seus esforços a renovar la catequesi, malgrat que fos amb continguts ja aleshores antiquats, però se presentaven amb mètodes més adients, i sobretot, va procurar que hi hagués uns catecismes gradualment disposats i que el seu ensenyament fos garantit per les parròquies.

El presbiterat va ser renovat espiritualment més des de l'angle ascètic i pietós, que no des d'una concepció nova de l'espiritualitat del ministeri com a font de santificació del prevere. La santedat depenia més de les virtuts morals, de les cardinals, que de l'exercici de la predicació, de l'acompanyament del poble, del servei als petits, etc. Massa vegades hom valorava més la modèstia que l'agosament apostòlic. Que amb això no pretenc afavorir l'apostolat del

⁷⁸ *Destellos de un báculo. Ilmo. y Rvdmo. Sr. D. Antonio M^o. Massanet Verd, Obispo de Segorbe*. Por el Centro de U[ni]ón A[postólica] de Mallorca. (Semblanzas sacerdotales), Vitoria, [Imprimatur, 24/12/1946], pàg. 9-10. Gabriel COMAS [MIR], *Breve compendio de la vida del Ilmo. y Rdm. S r. Obispo de Segorbe D. Antonio M^o. Massanet y Verd*, Palma de Mallorca, 1912. Comas és un dels testimonis del procés de canonització del P. Joaquim.

capella taverner, és ben clar. Probablement la manca de seny a vegades ens porta d'un extrem a l'altre, quan la dignitat i la senzillesa ministerial i el zel abrandat no s'oposen gens ni mica.

Se va seguir carregant sobre el prevere la recitació de tot l'ofici diví, nascut dins els monestirs o dins els convents i priorats dels canonges regulars.

Consider que predominava més la inspiració de l'ascètica que se va imposar en la Restauració del s. XIX, molt monacal i dels mendicants, que no la d'encuny apostòlic paulí. És a dir, l'ideal del prevere, plasmat en termes bíblics, havia d'haver dominat sobre el que el renovava segons cànons prevalentment ascètics.

Cosa semblant va fer Pius X amb la litúrgia, alliberant les celebracions de molt de barroquisme i de la invasió en la música de tons poc adequats a l'ambient religiós. Va promocionar el cant gregorià, i aconseguí que amb el temps se creàs un cert patrimoni comú en l'himnari i en el cantoral de l'Església llatina que ha contribuït força al sentit de la unitat en la fe i en la pregària, ben manifestats en les grans concentracions internacionals cada cop més freqüents en els santuaris i a Roma mateix. El cantoral i l'himnari en la llengua del poble quedaren conformats per peces de gran qualitat musical i de profund arrelament popular.

Les formes de Pius X anaven unides a un cert hieratisme en la conducta i presentació del prevere, a l'obligatorietat de l'ús de la sotana. El que s'ha mostrat més negatiu va ser una tendència a l'integrisme, que va cavar un gual perillós entre la teologia catòlica i el pensament modern, que amb prou esforços i amb massa víctimes se va començar a superar amb el concili Vaticà II.

La resposta del P. Joaquim Rosselló i Ferrà, com a fundador dels Missioners dels SS. Cors. De l'associacionisme a la comunitat

La trajectòria del P. Rosselló, que el duu a St. Honorat (21 d'abril de 1890), és a dir, l'etapa prefundacional, va rebre una reinterpretació en les *Notas*. Ara bé, amb els esdeveniments posteriors, particularment des de la pujada a Lluc, pel maig de 1891, la Congregació es va reorientar. Es van multiplicar les ofertes a la renovació del presbiterat. El P. Joaquim va descobrir que la Congregació no s'assemblava a cap dels instituts existents,⁷⁹ si la mirava des de l'òptica de la seva inserció en la Diòcesi. El P. Marià Ripoll,⁸⁰ SI, va contribuir que en les *Regles* de 1895 es redimensionàs el capítol de la penitència per a afavorir la missió.

Les costoses experiències de servei a la Diòcesi, amb l'obertura de les cases als preveres i, sobretot, amb l'oferta de les cases com a centres d'espiritualitat, van contribuir que la meditació que va fer el P. Rosselló en la darrera etapa de la vida, fos un conjunt de trets que havien de servir per a construir una nova imatge de la Congregació.

L'*Última Exhortación* s'orienta a partir del sentit eclesial que va descobrir el P. Joaquim amb posterioritat a la fundació de la Congregació. D'aquí que aquestes meditacions fossin considerades pel P. Gabriel Seguí Vidal com la *charta magna* de la Congregació.⁸¹ El P. Joaquim, quan se refereix a la forma canònica de la Congregació, fortament original, recorda que congregacions semblants havien estat volgudes pel papa

79 AMENGUAL I BATLE, *Joaquim Rosselló, Miquel Maura, Miquel Costa*, pàg. 60-62.

80 Cf., sobre aquest jesuïta, J. MASSOT I MUNTANER, «Feliu Sardà i Salvany a Mallorca (1871-1915)», en *L'Església Mallorquina durant la Restauració*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1992, pàg. 85, promotor de la devoció al Cor de Jesús a Montsió de Palma, segons Sardà i Salvany.

81 GABRIEL SEGUÍ VIDAL, «Fuentes Pontificias de la Última Exhortación del P. Fundador», *Collectanea Postulationis Missionariorum Sacrorum Cordium Iesu et Mariae*, 1/2 (1961) 1.

Pius IX, del que hom havia tractat en el concili Vaticà I (1869-1870).⁸² No apareix en les actes que els conciliars dedicassin la seva atenció a aquest tema, perquè el concili va haver-se de tancar sobtadament per mor de l'entrada a Roma de les tropes de Vittorio Emanuele II, amb el que hom va consumir la unificació d'Itàlia. Però en les actes conciliars hi ha constància de les súpliques dels episcopats d'Alemanya, Bèlgica, França i de Nàpols, com hem vist.

Mentre a les *Regles* queda clar que els missioners dels SS. Cors són uns preveres que descobreixen la solitud i comencen una comunitat religiosa tradicional, ateses les possibilitats canòniques, en l'*Última Exhortación* l'impuls no ve de la solitud, sinó de la missió d'una comunitat amb vocació declaradament presbiteral, encesa en l'amor dels SS. Cors. Des d'aquest amor, compartit en comunitat, la Congregació comença a reinterpretar la vida religiosa. En cap moment el P. Rosselló no va dubtar que la Congregació fos religiosa.

A posta cercava l'aprovació de la Santa Seu. Però tampoc no va dubtar, sinó que en va parlar amb entusiasme, de la novetat a la qual la Providència havia destinat la seva obra. En tal sentit subratlla la diferència que marca el nou Institut en comparació amb els ordes religiosos. En efecte, eren els únics punts de referència existents a Mallorca, on no hi havia cap congregació presbiteral. Els Ligorins, originàriament eren laïcals; els Franciscans, fundats a Lluçmajor, ja s'havien empeltat a una altra branca franciscana exempta. Els Oratorians no eren una congregació unitària, ni tenien vots i els Paüls tampoc no els professaven, encara que la congregació fos centralitzada.

82 NC, *Encomienda* III, pàg. 88-89.

Si escoltam les veus dels costums i fins i tot del dret canònic, aquest estil de congregació podia ser considerat inferior dins l'escalafó dels instituts religiosos, car s'allunyava enormement dels canonges regulars, dels monjos, dels grans ordes medievals. Era una "congregació de simples sacerdots, amb vots i vida comunitària". Així, el P. Joaquim Rosselló ha anat configurant una congregació estesa en diverses diòcesis però centralitzada i dirigida per un sol visitador general.⁸³ Progressivament, el P. Rosselló va seguir completant l'estil de la comunitat que havia fundat, de manera que va aportar tres elements comunitaris ben definits: un, el de la comunicació i de la familiaritat. Possiblement era una herència dels seus anys d'oratorià.

La comunicació caracteritzava la nova comunitat, de manera que quan resava o en altres ocasions, durant el dia, cercava transmetre allò que l'havia commogut més. Convidava a la pràctica de les jaculatòries, a prendre nota de passatges interessants de la Litúrgia de les hores, perquè podien servir per a la predicació. Era costum seu fer-ho. Va establir la pregària en comú. Per raó del ministeri van suprimir la recitació del Breviari o Litúrgia de les hores en comú; però era exigent en l'hora d'oració i en uns moments d'esbarjo, llavors prescrits, en coherència amb l'ideal de ser preveres que viuen en comunitat.

Una nova característica de la comunitat és la corresponsabilitat. Observem que va escriure les *Regles* (estiu 1890) amb el P. Francesc Solivelles.⁸⁴ El P. Miralles va pujar més tard a l'ermita. Quan, al cap de set mesos el bisbe els demana per a anar a Lluc, ho consulta als dos preveres cofundadors. De fet, bastava que ell respongués, com a superior i fundador.

⁸³ NC, *Encomienda IV*, pàg. 89-90.

⁸⁴ NC, pàg. 46.

Quan se sent inspirat pel pressentiment de la mort del bisbe Cervera, redacta la instància per fundar a St. Gaietà de Palma, però abans ho comparteix amb el novell P. Antoni Thomàs.⁸⁵

I, a partir de 1900, introdueix una pràctica, que el va sobreviure, la de les Juntes anuals, amb participació de tots els preveres, els quals, una vegada que havien professat eren de vots perpetus, ja que no s'emetien els vots temporals. El 29 de setembre de 1905 teoritzà sobre aquesta pràctica, quan va dir en la junta que totes les cases de la Congregació formen com una sola comunitat. És l'estil filipenc, aplicat a una Congregació centralitzada. Es tracta d'un fet nou, si no únic en els instituts religiosos semblants. Tanmateix, el reconeixement de la Congregació com a institut de dret pontifici no ha d'anivellar-la amb els instituts existents. La praxi posterior al concili Vaticà II, en l'aprovació de les regles i constitucions, admet expressament normes diverses a les generals.⁸⁶ Tornant a les característiques de la Congregació, escrivia el P. Joaquim:

*No por esto de sacerdotes seculares, en que permanecen siempre, vengan a constituir un orden regular, y no por esto se encuentren exentos en nada de la jurisdicción del obispo propio de la diócesis en la cual se encuentren establecidos.*⁸⁷

Si consideram els vots religiosos,⁸⁸ tan desitjats pel P. Rosselló, car la vida en comú ja la vivia a la Congregació de l'Oratori, observarem que des de la pràctica de la pobresa l'aspecte més remarcant és la comunió de béns: "Tot s'ha de

⁸⁵ NC, pàg. 71.

⁸⁶ En aquesta oportunitat hom va sacrificar vanament la denominació de "ministre", per anomenar l'administrador, no es va aprofitar per a recuperar el títol fundacional de "Visitador General", per mantenir el genèric de Superior General, etc.

⁸⁷ NC, *Última Exhortación*, pàg. 97 i sovint.

⁸⁸ Advertim que, al començament d'aquest capítol sobre els vots, es deixa clar que en la Congregació no hi ha vots solemnes.

considerar de tots”, segons que estableix el capítol V, art. 3 de les *Regles*. El vot de pobresa s'exposa en 5 articles i tot ho pot viure un prevere secular, si exceptuam la comunió de béns. Quant a l'obediència, llegim menys anotacions. En l'*Última Exhortación* remarca com ha de ser un únic superior qui ha de dirigir internament la Congregació, la qual cosa inclou que el seu permís és imprescindible a l'hora d'acceptar càrrecs diocesans; però la resta s'acosta al que ha de viure el prevere secular.

Si passam a la castedat, per molt que hom hagi insistit en la singularitat amb la qual el P. Joaquim la va viure, les cauteles que proposen les *Regles* i altres documents, no es diferencien de les que s'han exigit en els seminaris diocesans, en els exercicis als preveres, etc. Trets els rigorismes, depenen de l'experiència que ensenya una antropologia universal. En les *Regles* solament hi ha un article dedicat a aquest vot i virtut. En conseqüència, podem assegurar que el P. Rosselló va establir la singularitat de la Congregació en l'enriquiment de la vida ministerial presbiteral, mitjançant la vida en comunitat i fent-la més evangèlica amb els elements essencials de la vida religiosa. Aquest enriquiment no admetia assimilar les conseqüències canòniques, tretes durant segles, pel que fa a crear unes comunitats no arrelades en la Diòcesi.

El P. Rosselló assumia l'espiritualitat de la vida religiosa més que les seves evolucions canòniques. Per aquests motius, creiem que el primer refundador va ésser el P. Rosselló quan va reprojectar la Congregació en l'*Última Exhortación*.

A l'impuls del clergat a l'interior del bisbat de Mallorca, i en sintonia amb el que se movia universalment des del concili Vaticà I, el P. Joaquim Rosselló hi va correspondre, des del punt de vista institucional, amb una Congregació centrada

en la plena vida presbiteral i amb la professió dels vots religiosos. Aquesta conjunció no era el que se proposaven els bisbes europeus, ni el que consideraven els papes. És creació seva, del P. Rosselló.

La transmissió de les noves intuïcions del P. Joaquim Rosselló

Per concretar més el programa del P. Rosselló, el primer que hem de fer és demanar-nos si va tenir temps de transmetre amb suficient claredat i espai aquesta nova frontera de la Congregació. Probablement ell va donar per descomptat que la vida ho mostrava suficientment. Creiem que la resposta a aquestes interrogacions és molt complexa.

Comencem per deixar clar que les *Notas referentes* les va escriure a instància dels germans de Congregació, els quals, admirats de la seva virtut, volien saber-ne les motivacions profundes. Tot i això, aquell llibre escrit en secret va quedar més de sis anys custodiat dins la cel·la del P. Rosselló, sense que en comunicàs el contingut, cosa que deixava prevista que se fes després de la seva mort.

El P. Rosselló degué suposar que no era necessari explicitar més les coses, ja que se vivien de la manera que proposa l'*Última Exhortación*. Si hi hagués hagut desviacions en la diocesaneïtat, ell les hauria corregides i ho hauria advertit en les "Encomanes". Com assenyalarem més endavant, creiem que, dins d'aquests complexos factors, va predominar la interpretació en clau ascètica, més claustral que missionera, segons la qual els missioners varen seguir expressant la seva vocació. Amb tot, el zel era manifest i imaginatiu, però des del claustre.

A partir del dia 20 de desembre, data del traspàs del P. Rosselló, la Congregació quedà immersa en unes condicions perilloses per a poder fer cap mena de discerniment. En efecte, el P. Joaquim havia entrat en coma el dia 19, fortament impressionat quan li llegien una proposta, segons la qual s'entenia que era voluntat del papa Pius X que la seva Congregació s'unís a l'Orde teatí, amb els Ligorins, i s'hagués format amb els tres instituts l'Orde dels Teatins del Sagrat Cor. La proposta, en aquests ni en altres termes, no havia sortit mai de Roma. Però les aparences ho eren, i el P. Rosselló mostrà la voluntat de sacrificar la Congregació que havia fundat com a mostra de la seva obediència al papa.

Immediatament, els missioners hagueren de resoldre els problemes de l'immediat futur. Exercia com a superior general en funcions el secretari, P. Miquel Rosselló i Lull. Aquest va despatxar la correspondència sobre aquests assumptes en termes que expressaven que aquella unió no era del gust dels missioners i, sembla, que preveia que el nou superior general seria el timorat P. Joan Perelló i Pou, com efectivament va succeir. Però, en votacions realitzades a les comunitats quedà resolt que no optaven per aquella unió. Un viatge a Roma dels dos esmentats, acompanyant el bisbe Campins, els permeté saber del cardenal caputxí català Josep de Calasanç Vives i Tutó que no havien pensat mai en una proposta com aquella. Encara anys més tard el superior general, en Capítol, tornà a proposar la qüestió de la unió, per si en temps del bisbe Campins hom havia votat sota pressió episcopal. Definitivament la qüestió, proposada en aquells termes, quedà resolta negativament.

Tornem a la interpretació de la darrera visió del P. Joaquim. Creiem que ell creia que la seva intuïció d'acostar-se al màxim al presbiteri diocesà, i com havia succeït al llarg de 19

anys, uns preveres al seu lloc pastoral i els missioners a les seves comunitats conjuntament creixerien en espiritualitat i ministeri.

El que va succeir dins la Congregació missionera va ser el contrari. En efecte, aquells passatges més declaradament propers al clergat diocesà foren eliminats a les biografies de 1914 i 1929.

Simultàniament, amb l'adaptació de les *Regles* al Codi de Dret Canònic de 1917, la Congregació va quedar homogeneïtzada amb qualsevol altra. Per una banda, la norma tendia a planxar tot allò que fes regruixos d'originalitat. Per l'altra banda, els missioners aleshores procedien del clergat secular, de manera que no devien quedar satisfets amb aquella aproximació a la vida que havien menat fins poc abans, com ho proposava el P. Rosselló. Tendien al convent.

Sembla que no es va plantejar mai establir l'*Última Exhortación* com a pauta per a viure d'una manera renovada la vocació presbiteral, sinó que els missioners exclusivament partien amb l'objectiu de consolidar la vida religiosa.

En canvi, la darrera intuïció del P. Joaquim Rosselló havia estat la de promoure un nou estil de vida presbiteral centrat en l'experiència profunda del Déu amor, manifestat en els Cors de Crist i de Maria, que pren en els cors dels creients, i ben especialment en el dels preveres. Així el presbiteri seria més missioner i renovador de la vida del poble de Déu. Els vots religiosos eren irrenunciables, però no s'interpretaven a l'estil dels convents. La comunitat era oberta per compartir l'experiència d'aquell amor.

D'aquesta manera, la Congregació esdevenia més original,

la qual cosa no és un judici de valoració, car això no vol dir que fos millor que cap altra. Però se diferenciava en què no se proposava dur a terme obres, com les assistencials, educatives, devocionals, etc., sinó donar fruit (cf. Jo 15,16), objectiu que s'expressava en el ministeri presbiteral de la Paraula.

El fet va ser que la disponibilitat diocesana se va mantenir, fins i tot després de la promulgació del Codi. Les cases d'espiritualitat i les missions populars se predicaven amb igual o més assiduitat. Però no varen desenvolupar la vocació específicament presbiteral, sinó que explicitaren els trets més claustrals. Poc abans de la publicació de les *Notas referentes* (1940) el P. Gaspar Munar i el P. Gabriel Seguí començaren a llevar la pols a aquell somni del P. Rosselló.

Creiem que, amb ocasió del centenari de la seva mort, que coincideix amb un moment d'expansió de la Congregació en països de cristianisme novell, és un repte cabdal recobrar aquelles intuïcions, de manera que el futur s'inspiri per un cristocentrisme en l'amor abrandat del Pare, en un ministeri presbiteral presidit per l'anunci missioner de la Paraula, des d'unes comunitats d'estil apostòlic, amb una missió eclesialment compartida amb el laïcat, i que volen ser una humil i significativa realització de l'Església local.

Una mena de síntesi

Recollim, en primer terme, com el P. Joaquim Rosselló va protagonitzar al llarg de la vida una renovació del mateix concepte de ministre ordenat, com a servidor de la Paraula que va ser, i com a fundador, que va proposar el servei a la missió com a primer objectiu apostòlic.

Si avançam en el camp institucional, i destriam els antecedents de les intuïcions del P. Rosselló, hi descobrim la inspiració agustiniana, com hem indicat. Els models de vida religiosa són pluriformes, i responen a un sentit providencial, com bé ho va expressar.⁸⁹

El P. Joaquim Rosselló avançava sobre la “Unió Apostòlica” en la consolidació de la comunitat apostòlica i implantava la comunió de vida i de béns, en la més pura tradició agustiniana. Sorgeix, d'aquesta manera, un nou estil de vida presbiteral, amb les seves ineludibles exigències, amb les quals hom garanteix poder fer realitat un ideal evangèlic i apostòlic, el de la comunió de vida històrica.

El P. Joaquim Rosselló posà la seva congregació sota la titularitat dels SS. Cors de Jesús i de Maria. És un altre ingredient de l'espiritualitat que enriqueix la Congregació amb una força teològica que reposa sobre el missatge únic “Déu és amor”, amb un vigor cristològic, “el testimoni suprem de l'amor en el Traspassat”, amb una vena mariològica, Maria com a dona creativa, servidora i fidel fins a l'extrem, que guardava el misteri en la seva interioritat.

La vida en comú seria reforçada per la professió dels vots religiosos. Però, a diferència de les congregacions que sorgien, ell recalcaria que, pastoralment, els missioners no s'havien d'alliberar en res de l'obediència al bisbe diocesà.

89 NC, Última exhortación, pàg. 97-98: *Próvido siempre el Señor en procurar el bien de las almas, ha dispuesto en sus altos consejos que, con el establecimiento de ese Instituto de los Sgdos. Corazones, en varios pueblos fuesen hallados en medio de tanta aridez en la piedad y escaso fervor de espíritu, como se observa en el mundo, ciertos Oasis, cuya frondosidad y verdor alegrase y satisficiese al propio tiempo a las almas hambrientas de virtud y de dirección espiritual, y cuyas cristalinas aguas del buen ejemplo y sana doctrina apagase su ardorosa sed de perfección. ¡Oh, sí, mis amados hijos; así lo pienso, y casi estoy por decir, lo aseguro! Lo ha dispuesto, sí, el Señor. Y que fuese Congregación de simples Sacerdotes seculares, para servir de forma y animar a la vez a emprender la perfección de su estado a sus amados compañeros en el Sacerdocio.*

A vegades hem passat per alt que el P. Joaquim era preocupat per la dignitat cultural del prevere i del missioner dels SS. Cors. Volia que el prevere fos savi i pietós, com ho recalca, quan resumeix la seva gran intuïció en fundar la Congregació.⁹⁰ Amb aquest objectiu, en les *Regles* hi va introduir aquells recursos tradicionals per a la formació presbiteral, com eren les conferències. Comença així la justificació d'aquesta pràctica:

*Como es tan interesante para los sacerdotes la Sagrada Escritura y la Teología moral, tendrán los nuestros dos conferencias cada semana.*⁹¹

També se comentava qualque obra de teologia, com assenyala la prescripció de les *Regles*.

La Congregació, a més d'aquests valors, oferia als preveres que vivien en comunitat una dimensió missionera, que no trobam expressada en el projecte de Holzhauser, ni de Lebeurier, ni en els que albiraven els bisbes en el concili Vaticà I. En canvi, el P. Rosselló va intuir la necessitat d'una

90 NC, *Última exhortación*, pàg. 96-97: *En la actual, que va atravesando, época por cierto fatalísima, época de corrupción en muchos de sus hijos, y, hasta diré, de ateísmo por las innumerables defecciones que se notan en personalidades harto conocidas, por pertenecer a la alta sociedad: época en la que, por el aire inficionado de falsa libertad y vicios, se hace más difícil el que hasta el clero secular, que vive en contacto con el gran mundo, se conserve, al par que sabio, también piadoso; en que los más de los eclesiásticos viven en la tibieza, y no pocos, por desgracia, enfangados en el hediondo barro de la corrupción, ha querido el bondadoso Señor, como en épocas anteriores, obrar en su Iglesia de la misma manera, enviándole el competente socorro, cual el de la fundación de este simpático Instituto de la Congregación de PP. Misioneros de los Sgdos. Corazones de Jesús y de María, cuyos miembros, aunque vivan en comunidad y separados del mundo, no por eso, de sacerdotes seculares, en que siempre se quedan, vengan a constituir ninguna orden regular; y, ni de hallarse por eso, exentos en nada de la jurisdicción del Obispo propio de la Diócesis en que se hallen establecidos.*

91 *Reglas de los Padres Misioneros de los Sagrados Corazones de Jesús y de María establecidos en el monte de Randa*, Palma: Tipografía Católica Balear 1891, c. XIV, pàg. 31: *Reglas de los Padres Misioneros de los Sagrados Corazones de Jesús y de María*, Palma: Tip. Católica Sanjuan, Hermanos 1896, c. XIV, art. pàg. 56. Paradoxalment una cosa semblant s'ha perdut a partir de les *Regles* 82. A les *Constituciones de los Misioneros de los Sagrados Corazones de Jesús y María (Mallorca)*, (Imprenta SS. Corazones), Palma de Mallorca 1949, art. 240, se va afeblir aquesta pràctica, deixant-la a una volta per setmana, i no incidia en l'Esriptura, sinó més tost en les cerimònies de litúrgia i en els casos de la moral. A més, cada dia, després del dinar s'exposaven a la solució dels preveres uns casos de ritus de litúrgia i de moral.

semblant congregació per a omplir un buit pastoral, com era la manca de predicació en les parròquies. La seva congregació havia de servir precisament com a institut missioner per a la predicació itinerant de missions i exercicis espirituals, i oberta també a les missions *ad gentes*.

En aquest vessant, la proposta del P. Rosselló anava més lluny que les anteriors, molt centrades en la vida dels preveres, mentre el P. Rosselló vinculava estretament l'estil de vida al ministeri, a la missió, en sentit ple i universal.

D'aquí que el sentit eclesial de la Congregació dels Missioners dels SS. Cors, segons el seu fundador, sorgia de l'espiritualitat dels SS. Cors, era radicat a l'església local, fomentava la comunitat segons la vida apostòlica, incidia en l'impuls missioner, tant en l'Església local, com vers la missió exterior, i s'organitzava per a la formació bíblico-teològica, a partir de l'ús dels mitjans tradicionals, com eren les conferències comunitàries.

Era una proposta feta des de la més senzilla humilitat, sense cap pretensió d'ensenyar, però sempre amb una actitud de disponibilitat i d'oferiment. És cridanera la seva meditació sobre la gratuïtat de la vocació.

Al llegar a lo que ahora os voy a decir, mis respetables PP. y HH. siento mi rostro cubrirse de confusión; no dudo que al expresarme y fijar vuestra atención a ello, cubriráse de igual confusión el vuestro.

Y, nosotros... oíd... Y, nosotros indignísimos, hemos sido elegidos por Dios para piedras angulares de ese providencial edificio. ¡Oh, sí, no lo dudéis! por una especial predilección, sin que descubriera ningún merecimiento de nuestra parte, ha

ordenado que fuéramos las primeras piedras, el fundamento de donde arrancara esta obra destinada a hacer tanto bien en la Iglesia y en toda la sociedad cristiana.

La dicha que por eso nos ha cabido, es grande, mis venerados PP.; pero advertid, que el peso de nuestros deberes, por semejante elección, aún es mayor; porque, elección tal y para fin tan sublime nos precisa a ser ejemplares en las virtudes; heroicos, casi diría... Ejemplares, viéndonos los fieles descollar en la práctica de las virtudes que predicamos; prestantísimos en divina sabiduría, y en la enseñanza ortodoxa de la Iglesia. Nos precisa elección tal a ser irreprehensibles en las costumbres, irreprehensibles esse oportet, (1Tm 3,2) y que nos vean adornados tanto el pueblo, como los eclesiásticos nuestros compañeros, de aquellas virtudes tan hermosas como atractivas, que exigía S. Pablo, y exhortaba a que las procurasen a sus amados discípulos Tito y Timoteo, que ordenados obispos, cual piedras también fundamentales, acababa de asentar en las Iglesias por él fundadas.⁹²

Som lluny del voluntarisme davant aquesta expressió de confiança en una elecció rebuda. Tampoc no hi ha espai per a la presumpció, car el context i el text reconeixen la feblesa de la persona humana, per més que pertanyi al ministeri ordenat. La humilitat pertany a la vida evangèlica, que és una existència que Déu regala. En aquest sentit, va universalitzar els mètodes de la *devotio moderna*, o més tost ignasians, com eren els exercicis espirituals i el recés anual. Derivació d'aquests mètodes va ser l'acompanyament espiritual, en tres situacions: en el creixement, en el discerniment, en els casos de conflictivitat eclesiàstica.

92 NC, *Última exhortación*, pàg. 98-100. Cita, seguidament, 1Tm 3,2 i Tt 2,8.

Creiem que en la proposta viscuda del P. Joaquim Rosselló i Ferrà hi ha una mostra de la unitat que demana una vida presbiteral desenvolupada dins la vida religiosa.⁹³

Com a fruit d'aquest model de vida presbiteral-missionera, que va congriar el P. Rosselló, ben coherentment, el bisbe André Charue,⁹⁴ en la seva proposta d'un prototipus de prevere secular, compta el P. Joaquim Rosselló entre els models de santedat del s. XX,⁹⁵ home d'alta contemplació,⁹⁶ que va somniar en la consagració del món als SS. Cors.⁹⁷

93 A vegades hom pot filar molt prim, sobre quins preveres són o no diocesans. Això té, en tot cas, derivacions administratives. Teològicament és irrellevant. Encara hi ha vicariats apostòlics en els quals tots els preveres i el bisbe són religiosos, i bisbats que se troben en situació semblant. Aleshores, són o no diocesans? Fins quan ho són i quan deixen de ser-ho? No podem assegurar que una determinada forma ministerial pugui assegurar que realitza el que hi ha en el Nou Testament. Per això, tal vegada, des del dret i des de l'administració eclesiàstiques caldria no treure conclusions generals, sense contemplar el fet general. I el fet del naixement de noves esglésies, sembla que no se dona a un sol lloc, i encara esperam que aquest procés duri segles. Encara que no consideri aquests punts, poden interessar els articles d'Aquilino BOCOS MERINO, «Ministerio ordenado y vida religiosa en sus diversas formas carismáticas», dins *Situación, Carisma, Servicio. II Simposio Instituto Teológico de Vida Religiosa, Ministros ordenados religiosos*. (Publicaciones Claretianas), Madrid 2010, pàg. 19-72; Íd., «El religioso presbítero en la Iglesia particular», en la mateixa obra, pàg. 247-299.

94 Hi ha moltes traduccions. La castellana, *El clero diocesano, tal como lo ve y lo desea un Obispo*, Vitoria 1961, avui és gairebé intrombable. El P. Gabriel Seguí conegué l'obra original del bisbe A. M. Charue i la cita al seu treball sobre la documentació del Vaticà I sobre la vida en comunitat dels preveres seculars. Fruit de les converses amb el P. Seguí, a Roma, durant la tercera sessió del concili Vaticà II, quan el bisbe era ben conegut per la seva animació en el sentit pastoral del concili, li vaig demanar una entrevista, i me va convidar a veure'l al *Pontificio Collegio Belga (1844-1972)*, Via del Quirinale, 26, i me va animar a seguir el P. Fundador, al temps que me regalava el llibre que citaré encara, seguidament. Els que aleshores estudiàvem a Roma no podíem somniar d'adquirir llibres. Les 2.000 lires mensuals havien de bastar per a l'autobús, al qual pujàvem clares vegades, per a quaderns i bolígrafs, no afegim res pus. No és una queixa, perquè érem privilegiats, sinó una explicació de com me va fer feliç aquell bisbe quan m'obsequiava un llibre que just hauria pogut consultar a la Biblioteca de la Gregoriana o en els prestatges de les llibreries.

95 CHARUE, *Le clergé diocésain*, pàg. 243.

96 CHARUE, *Le clergé diocésain*, pàg. 271.

97 CHARUE, *Le clergé diocésain*, pàg. 257-258.

EVOLUCIÓ DE LA CONSCIÈNCIA MISSIONERA DE L'ESGLÉSIA DES DEL SEGLE XIX FINS AVUI

Mn. Jaume Obrador i Adrover

Aquest darrer segle ha vist canvis molt importants en la concepció de la missió i en la manera d'exercir-la. És sobretot el concili Vaticà II que marca aquest canvi en la concepció tant de l'Església com de la seva missió en el món.

En el segle XVIII, l'esforç missioner havia sofert una certa decadència.¹ Entre d'altres raons hi havia factors externs. En primer lloc, l'hostilitat entre l'imperialisme britànic i l'holandès. La pau de París de 1763 posa fi a la guerra dels set anys i dóna a Anglaterra part de les Antilles, Canadà, Louisiana i l'Índia, i a Holanda, el domini de Ceilan i l'arxipèlag de Sonda. Els missioners catòlics són expulsats i es clausuren les missions d'aquests territoris. Unes altres causes són la política regalista dels Borbons i l'obstruccionisme del patronat portuguès a l'Índia i a Orient.

Entre les qüestions internes que alenteixen la missió hi ha la polèmica sobre els ritus xinesos i malabars, que reben la negativa de Benet XIV l'any 1742 i que no es resoldrà fins a 1939. Són freqüents les controvèrsies entre missioners per aquest motiu. Sobretot entre els franciscans i dominics i de l'Institut de Missions Estrangeres de París per una part i els jesuïtes per l'altra. La disminució de les vocacions i la decadència de molts d'ordes. La mentalitat racionalista pròpia de la Il·lustració, la visió restringida del concepte i la

1 Seguesc F. GONZÁLEZ, *Comboni en el corazón de la misión africana*. Madrid 1993, pàg. 153-157.

praxi de salvació promoguda per la mentalitat jansenista. I finalment l'expulsió de la Companyia de Jesús l'any 1773. La Revolució francesa paraitzarà durant més de vint anys l'enviament i la renovació dels missioners. A principis del segle XIX, els missioners no eren més de tres-cents, inclosos els qui treballaven a Nord-amèrica i als països protestants d'Europa, que depenien de *Propaganda fide*. Serà a partir de Gregori XVI quan es tornarà a activar el moviment missioner. Pius VI i Pius VII havien estat captius del Directori i de Napoleó. El 15 març 1798 el ciutadà Haller suprimeix el dicasteri de *Propaganda* i els seus arxius de Roma parteixen cap a París. Pius VII intenta reprendre el dicasteri el 1817, però duu una vida més aviat pobra, com també durant el pontificat de Lleó XII, que és el temps de les independències hispanoamericanes i de les interferències del rei catòlic d'Espanya. De fet, tant la supressió de la Companyia de Jesús com la Revolució francesa varen fortificar la consciència missionera i sorgiren moltes d'iniciatives. Naixeran grans instituts i obres missioneres durant el segle XIX.

El 1817 la causa missionera s'havia convertit en la gran passió de les Esglésies reformades d'Amèrica del Nord, que vivien l'anomenat "segon gran despertar".²

La Il·lustració havia esperonat les Esglésies a la missió. Hi havia un moviment general de renovació cristiana davant la mentalitat de la cultura il·lustrada primer i la liberal-positiva després.

Una consciència creixent de la urgència de l'activitat missionera com a imperatiu de la *caritas Cordis Christi* i no

² Com a signe d'aquest optimisme, el secretari general de la Societat Missionera Noruega, Lars Dahle, després de comparar les estadístiques de l'augment dels cristians a Àsia i Àfrica entre 1800 i 1900, va arribar a la conclusió que el 1990 tota la humanitat hauria estat guanyada per a la fe cristiana. D. J. BOSCH, *Transforming mission*, Orbis Book 1992⁴, pàg. 6.

sols com a expressió de la filantropia il·lustrada i romàntica.

Hi ha moltes d'iniciatives dels cristians d'Europa a favor de les missions. Per exemple la de Pauline Jaricot, fundadora de l'Obra de la Propagació de la Fe de Lió. Neixen associacions o societats missioneres d'obres a favor de les missions. Es funden seminaris i instituts missioners i s'orienten cap a l'exterior altres congregacions ja fundades.

L'espiritualitat del moviment missioner és l'ànima de l'empresa. La Companyia de Jesús i l'escola d'espiritualitat francesa accentuaven la dimensió del misteri de l'encarnació. El moviment missioner estava arrelat en la base, en els seglars que treballaven en les parròquies i les diòcesis animats pels papes i el dicasteri de *Propaganda*.

També ajudaren al renaixement missioner l'emoció religiosa despertada per la literatura romàntica: Les *Lettres édifiantes* amb històries del treball missioner i obres com *Le génie du Christianisme* de Chateaubriand.

Pauline Jaricot organitza la pregària i la recollida de fons per a les missions.

També hi havia relació entre el moviment romàntic de conversions i el pensament missioner. Els convertits com Ratisbonne, Libermann, el Moviment d'Oxford i Newman mostraran simpatia cap a la missió entre els no cristians.

Neixen moltes de revistes i butlletins missioners. A Alemanya, a mitjan segle XIX, se'n publicaven 46.

El pensament humanista que proclamava els drets universals de l'home també influirà, sobretot en la lluita

contra l'esclavatge: Livingstone, Stanley, Comboni, Lavigèrie y Libermann treballaran per abolir l'esclavatge. Les religioses de Sant Josep de Cluny i d'altres comencen la seva activitat amb la voluntat d'abolir l'esclavitud.

Un altre element que influirà són les exploracions geogràfiques, sobretot a l'Àfrica. Les comunicacions es fan més ràpides. Neixen molts d'instituts missioners, fruits d'una profunda espiritualitat. Podem també assenyalar el P. De Foucault, Joseph Cardijn, Antoni Chévrier. Els nous moviments litúrgic i bíblic, l'abbé Pierre, Joan XXIII i la *Pacem in terris* com a signes de la nova manera d'entendre la missió que anava naixent.³

Repassem nou conceptes que són els punts clau de la missionologia. Alguns suposen un canvi important de visió; uns altres eren desconeguts o poc valorats en el segle passat. Entre tots, al final, podem entendre els gran canvis que s'han produït aquests darrers cent anys a l'Església.

1. Concepció d'Església i missió⁴

En el llibre d'Avery Dulles,⁵ es parla de diferents models d'Església, en concret de cinc models d'Església: institució, cos místic de Crist, sacrament, herald i serventa. I cada un implica una visió distinta de la missió. D'acord amb la idea que un té de l'Església, així serà la missió. En el model institucional l'esforç missioner se centrarà a cercar-ne nous membres. La gent se salvarà si entra a la institució. I l'èxit de la missió es mesura estadísticament: quants de baptismes,

3 P. SUESS, «Des missions à la mission», pàg. 90-91. Es troba al número extraordinari de la revista *Spiritus* dedicat a l'*Ad gentes, hors série* 2005.

4 Per elaborar aquesta llista de conceptes relacionats amb la missió, que han evolucionat durant aquests cent anys darrers, m'he servit sobretot del darrer capítol del llibre de D. J. BOSCH, citat anteriorment. Algú ha dit que és una espècie de Summa Missionològica.

5 A. DULLES, *Modelos de la Iglesia. Estudio crítico de la Iglesia en todos sus aspectos*. Santander 1975.

quants assisteixen a missa, quants reben els sagraments.

En canvi si es mira l'Església com a sagrament, la preocupació principal serà ser un signe que parli al món d'avui i transmeti la gràcia de Jesús. I si es considera amb el model de serventa, la missió de l'Església no és aconseguir nous adeptes per als seus arxius, sinó ajudar tots els homes que ho necessitin.

El document *Ad gentes* va ser el darrer que es va aprovar al concili Vaticà II⁶ i ja s'hi incorpora la nova manera d'entendre l'Església que sortia a la *Lumen Gentium*. Es va passar de la missió centrada en l'Església a una Església centrada en la missió. L'Església és sagrament, signe i instrument de comunió amb Déu i d'unitat entre el poble. Es defineix com una comunitat servidora i s'acosten postures amb els protestants. *L'Església pelegrina és missionera per naturalesa*. L'Església existeix per ser enviada. La missió no és una activitat més, una causa pia, no és la feina de l'Església, sinó simplement l'Església en feina. Un deure que pertany a tota l'Església. La qüestió: per què encara la missió? provoca aquesta altra: per què encara l'Església?

L'Església és vista com a poble de Déu que pelegrina pel desert. Necessita ajuda per al camí i una destinació final. No té residència permanent aquí. L'Església és sagrament universal de salvació (LG 48 i EN 59).

I quan es parla de sagrament, signe i instrument, es parla d'unes noves relacions entre l'Església i el món. Durant molt de temps s'ha pensat que el món exterior a l'Església era un poder hostil. A poc a poc, sobretot després de la segona guerra mundial, es veu que no és possible pensar l'Església sense pensar en el món al qual era enviada. La GS afirma:

⁶ Es va aprovar el 7 de desembre de 1965 amb 2.394 vots favorables i 5 *non placet*.

les alegries i esperances, les penes i angoixes de la gent del nostre temps, especialment del pobres i afligits, són també les dels seguidors de Crist. Protestants i catòlics conflueixen aquí, com també en el reconeixement de l'acció de Déu en el món, també fora de l'Església. David Bosch resumeix molt bé la nova visió de l'Església en aquests cinc punts:

— L'Església és provisional; l'objectiu final és la glòria del Pare i del Fill en l'Esperit de llibertat (Moltmann 1977:19).

— L'Església no és el Regne de Déu, sinó la llavor i el començament d'aquest Regne (LG 5, EN 59). L'Església serà creïble per a la humanitat si mostra algun signe de l'imminent Regne de Déu: reconciliació, pau i vida nova.

— El compromís missioner ha de tenir en compte les condicions socials, econòmiques i polítiques de les persones a les quals proclama el Regne de Déu.

— Hem de veure l'Església com a habitada i conduïda per l'Esperit de Déu, el vertader protagonista de la missió (EN 75).

— L'Església no pot viure al marge del món, ha de cercar primer el Regne i la seva justícia.⁷

Un altre punt important és la redescoberta de l'Església local. El subjecte de la missió és primerament l'Església local. Abans del concili, les Esglésies locals no existien; com a molt eren considerades filials de l'Església universal. En el concili Vaticà II, es va començar a parlar de com l'Església universal existeix en l'Església local. L'Església és Església gràcies a allò que succeeix en l'Església local: *martyria*, *leitourgia*, *koinonia* i *diakonia*. Tot el món és terreny de missió i són les Esglésies locals les que envien en missió, sense excloure els organismes dedicats a la qüestió.

⁷ o.c., pàg. 277-378.

La missió està arrelada en la pregària de l'Església que es reuneix entorn de la Paraula i els sagraments. Podem entendre l'Església com un el·lipse amb dos focus, el primer és la pregària i el culte; el segon el compromís amb el món. L'Església només pot ser missionera si el seu *ser-en-el-món* és al mateix temps un *ser-diferent-del-món*. Una Església testimoni i servidora només pot existir si és intensament conduïda per l'Esperit: *Ecclesia semper reformanda est*. Bonhoeffer deia: qui estima el somni d'una comunitat cristiana més que la comunitat ella mateixa, sovint fa un gran mal a aquesta comunitat per molt ben intencionat que pugui estar.⁸

L'Església és una realitat teològica i sociològica, unió del diví i de la terra. Vista amb els ulls del món, pot parèixer desacreditada i gastada, susceptible de totes les debilitats humanes; vista amb els ulls dels creients, és un misteri, el cos de Crist a la terra. I aquesta Església tan ambigua és missionera per naturalesa, el poble de Déu que peregrina, és com un sagrament, signe i instrument, la llavor d'unitat, esperança i salvació per a tota la raça humana.⁹

2. La missio Dei

Un altre concepte que ha entrat a formar part del pensament sobre la missió en aquests darrers cinquanta anys, és el concepte de la missió com una activitat de Déu mateix. Si abans la missió s'entenia com a esforç per salvar ànimes, com a introducció dels pobles del Tercer Món en els avantatges de la tecnologia i la civilització, o com l'expansió de l'Església o l'esforç per fer créixer el Regne de Déu, ara s'entén la missió com a moviment de Déu cap al món, en el qual l'Església

⁸ Citat per D. J. BOSCH, op. cit. pàg. 387.

⁹ *Ibíd.* pàg. 389.

participa. El Pare envia el Fill, el Pare i el Fill envien l'Esperit, i tots tres envien l'Església. La passa consisteix en el fet que es connecta la missió amb la Trinitat: la missió com a participació de l'enviament de Déu i en solidaritat amb el Crist encarnat i crucificat.

Un dels primers teòlegs a articular la missió com una activitat de Déu va ser Karl Barth, el 1932, en una ponència a Brandenburg.¹⁰ Participar de la missió és participar del moviment d'amor de Déu cap al seu poble, ja que Déu és una font d'amor que envia. Allò que feim seran autèntiques activitats missioneres en la mesura que reflectesquin la participació en la missió de Déu; i aquesta missió de Déu no es fa exclusivament per i a través de l'Església. En la GS es parla d'aquesta idea en termes de l'Esperit de Déu que dirigeix la història. En el número 39, es parla de la distinció entre el progrés temporal i el creixement del Regne de Déu i es diu que el progrés, que permet viure en una major dignitat, interessa molt i és vital per al Regne de Déu.

Alguns han objectat que, amb aquesta idea, hauríem de pensar que Déu no ens ha de menester i que no hem de voler programar allò que Déu ha de fer o vol fer. Però té l'avantatge d'impedir a l'Església i a qualsevol altra instància de considerar-se autora o portadora exclusiva de la missió. La missió és primerament i últimament el treball del Déu Tri, creador, redemptor i santificador per al bé del món: hi ha missió perquè Déu estima el món.¹¹

10 Citat a D. J. BOSCH, pàg. 389.

11 Sobre aquest tema, vegeu els articles de la revista *Spiritus* (juny 2007), de J. GADILLE, «L'incessante conversion à la "missio Dei"», pàg. 165; D. MOULINET, «L'évocation de la "missio Dei" au concile Vatican II», pàg. 175; i O. FIRTH, «Une nouvelle approche de l'évangélisation. Impressions d'un théologien asiatique», pàg. 186; també J. A. BARREDA, *Missionologia*, Milano 2003, pàg. 235; H. RZEPKOWSKI, *Missio Dei*, a *Diccionario de misionología*, Estella 1997, pàg. 393.

3. El concepte de salvació

Aquest concepte és clau per entendre la missió de l'Església. Per als cristians la salvació ens ve per Jesucrist, Jesús vol dir salvador. La missió està motivada per aquesta voluntat de mediar per la salvació de les persones i és el vertader cor de la missionologia, atès que és la qüestió més fonamental i profunda de la humanitat.

L'evangeli de Lluc parla de salvació com a salut corporal, superació de la pobresa, de la discriminació, del pecat, de la possessió del dimoni, a més parla d'avui, en el present. Pau parla de la salvació que comença ara, un procés que comença amb la trobada amb el Jesús vivent i després vendrà la salvació completa. Estam salvats en esperança (Rm 8,24), l'Esperit és el primer do i la penyora de la salvació (Rm 8,23). Els Pares grecs parlaven de *paideia*, elevació gradual dels creients a l'estatut diví *theosis*. L'encarnació estava en el centre. Després va ser la *satisfactio vicaria* de Jesús que es va posar al centre de la salvació: Ell ens salvava dels pecats per la seva mort.¹²

Després es va separar la cristologia i la soteriologia. L'Església treballava en el camp de l'educació, de l'agricultura, de la sanitat, de la caritat. Treballava pels pobres, els orfes, però tot això era en vista a predisposar la gent a acollir l'evangeli, la predicació, els sacraments, el culte. El compromís dels creients en el món no tenia gaire importància.

Llavors, amb la Il·lustració, es qüestiona la dependència de Déu i la salvació s'entén com a alliberació de la superstició religiosa, com a atenció al benestar humà i el creixement

¹² D. J. BOSCH, pàg. 394.

moral de la humanitat. Una salvació de la qual els humans eren els responsables amb l'ajuda de la ciència i la tècnica. La pregunta de Luter, *on puc trobar un Déu misericordiós?*, es canvia per *com podem ésser misericordiosos els uns amb els altres?*¹³

El pecat és alienació i, sobretot, ignorància. El futur serà el paradís. La missió de l'Occident, fer de gran educador que mediarà la salvació per als no il·lustrats. Els catòlics també pensaven en la salvació no únicament en termes religiosos o eclesials i sobretot pensarà així la teologia de l'alliberació. En el nostre món, on vivim en un teixit de relacions i som dependents els uns dels altres, és impossible pensar la salvació només en termes individuals i de relació personal amb Déu: odi, injustícia, opressió, guerra i altres són manifestacions del mal. La humanització, vèncer la fam, la malaltia, el sense sentit de la vida, formen part de la salvació que esperam i per la qual treballam.

En els anys 70 del segle XX, les definicions secularistes i alliberacionistes de salvació varen entrar en crisi; hi havia una certa decepció. Les afirmacions de Medellín (1968) que en el futur la injustícia, la pobresa i tota casta de servitud serien cosa del passat, quedaven desmentides. La tecnologia té els seus límits, els recursos no renovables de la terra s'acaben, els rics tornen més rics, les estructures opressores s'aguanten inalterables. La tecnologia pot arruïnar l'ecosistema. El progrés pot ser una catàstrofe. Els somnis del paradís en el futur desapareix en darrere guerres i explosions nuclears. L'eufòria dels anys 60 no és la nostra experiència d'ara.

Si la teologia i la missió queden reduïdes a una ètica social, no queda relativitzat Jesús? La salvació i el benestar són

13 D. J. BOSCH, pàg. 396.

dues qüestions interrelacionades, però distintes. Així i tot, la redempció no és salvació fora d'aquest món, sinó salvació d'aquest món.

Actualment, es comprèn que, davant el mal creixent del món, la missió de l'Església ha de ser una força contra el fatalisme de dir *no hi ha res a fer* i també contra el quietisme d'afirmar *no podem fer res*. La salvació final, però, no està en les nostres mans. No podem identificar cap projecte humà amb el Regne de Déu, però podem construir ponts o caps de pont cap al Regne de Déu. Continuar cridant la gent a la fe en Déu a través de Jesucrist, la salvació no arriba sinó pel camí de la conversió i de la fe personal compromesa. La salvació està en coherència, amplitud i profunditat amb les necessitats i exigències de l'existència humana. De la tensió entre la salvació *indicativa* (la salvació ja és una realitat) i la salvació *subjuntiva* (la salvació plena encara ha d'arribar) emergeix la salvació *imperativa*: pren el teu lloc en el servei de la salvació. Qui creu que Déu eixugarà les llàgrimes, que no hi haurà més dolor..., lluitarà per això ara.¹⁴ El Sínode de Bisbes de 1971, dedicat a l'evangelització i la justícia en el món, afirma que la lluita per la justícia és part integrant de l'evangelització.

4. Missió i evangelització

En aquests darrers anys, s'empra habitualment la paraula *evangelització* en comptes de *missió*. De fet, "evangelització" és un concepte més antic que "missió", però, durant l'Edat Mitjana havia desaparegut de l'ús corrent. L'*Evangelii Nuntiandi* de 1975 la posa de bell nou en circulació, i amb força: 214 vegades; avui parlem de pastoral evangelitzadora. A la *Redemptoris missio*, de 1990, es parla de tres situacions:

¹⁴ D. J. BOSCH, pàg. 400.

la missió *ad gentes* en vista als qui encara no són cristians, d'atenció pastoral als cristians i de nova evangelització o reevangelització envers dels qui no són pus cristians (RM 33).

La missió abraça totes les activitats per alliberar els humans, des de l'economia fins a l'absència de Déu. Missió és l'Església enviada al món a estimar, a servir, a predicar, a ensenyar, a curar, a alliberar. L'evangelització comprèn el testimoni d'allò que Déu ha fet, fa i farà. Així començava la predicació de Jesús: *s'ha complert el temps, el regne de Déu és a prop*. Anuncia que Déu, Creador i Senyor de l'univers, ha intervingut personalment en la història humana d'una manera definitiva en la persona i el servei de Jesús de Natzaret, senyor de la història, salvador i alliberador. En Jesús encarnat, crucificat i ressuscitat, el Regne de Déu s'ha inaugurat. I no s'ha de confondre amb els seus efectes, és a dir, la presència o l'absència de convertits. L'evangelització és mediatra de la bona notícia de l'amor de Déu en Crist que transforma la vida, proclamant de paraula i obra que Crist ens ha fet lliures.

L'evangelització apunta a una resposta: *convertiu-vos i creis en la bona nova*. Convertir-se d'una vida de pecat, allunyada de Déu, sotmesa al mal i al fracàs de la imatge de Déu en la pròpia persona, a una nova vida caracteritzada pel perdó dels pecats, l'obediència i la renovada comunió amb el Déu Trinitat. Evangelitzar és sempre una invitació. Porta un missatge positiu, d'esperança per al món. No s'hauria de deteriorar mai amb la coacció i molt manco amb l'amenaça. El qui evangelitza és un testimoni, no un jutge. Això és important per la manera com avaluem el nostre servei evangelitzador i dividim la gent en salvats i perduts. No hem de creure que el qui rebutja el meu testimoni ha rebutjat Jesús. Encara que hem de ser modestos sobre l'efectivitat del nostre testimoni,

l'evangelització és un ministeri indispensable. No és opcional per a un cristià. *És de veres necessari. És únic. No pot ser reemplaçat* (EN 5).

No es pot donar per suposat que la dimensió evangelitzadora de l'Església està inclosa en tot quant l'Església diu i fa: s'ha de fer explícita. Tota persona té dret a rebre la bona notícia.

L'evangelització només és possible quan la comunitat que evangelitza, l'Església, és una clara manifestació de fe cristiana i mostra un estil de vida atractiu (el medi és el missatge: Marshall McLuhan). Allò que feim és tan important com allò que deim. Si l'Església ha de comunicar un missatge d'esperança i d'amor, de fe, justícia i pau, alguna cosa d'això s'ha de fer visible, audible i tangible en l'Església mateixa (Fets 2,42-47;4,32-35; EN 59-61). La manera de ser de l'Església té una dimensió evangelitzadora, positivament o negativament.

L'evangelització no és el mateix que l'extensió de l'Església. Durant el període en què l'adagi *fora de l'Església no hi ha salvació* va estar al dia, l'evangelització consistia a afegir a l'Església catòlica el major nombre possible de nous batiats, via catecumenat, provació i introducció en la vida litúrgica de l'Església. És la visió de la *Rerum Ecclesiae* del papa Pius XI (1926). L'èxit de l'evangelització es comptava pel nombre de baptismes, confessions i comunions. El centre de l'evangelització no hauria d'estar en l'Església, sinó en la irrupció del Regne de Déu. Distingir entre evangelització i reclutament de membres no és suggerir que vagin desconnectats. De fet la *plantatio ecclesiae* forma part dels objectius de la *missio* de l'Església (AD 6). Ara bé una evangelització autèntica pot fer disminuir els membres més que incrementar-los.

L'autèntica evangelització és sempre contextualitzada. Una evangelització que separa la gent del seu context, veu el món com un obstacle més que com un repte, devalua la història i només veu el vessant espiritual.

L'evangelització no és només una proclamació verbal. En la nostra societat és necessari dir el nom de l'Únic en qui creim i donar raó de l'esperança que hi ha dins nosaltres (1Pe 3,15). La paraula ha d'anar acompanyada pels fets, l'exemple, la presència cristiana, el testimoni de vida. La paraula feta carn és evangeli. Els fets sense la paraula són muts, la paraula sense els fets és buida. Les paraules interpreten els fets i els fets donen validesa a les paraules:

“Un intent de definir l'evangelització: activitat de la missió de l'Església que, de paraula i obra i d'acord amb el context, ofereix a cada persona una oportunitat de sentir-se interpel·lat a una radical reordenació de la pròpia vida, alliberant-se dels poders del món, adherint-se a Crist com a Salvador i Senyor, essent membre viu de la seva comunitat i compromès en el servei de la reconciliació, la pau i la justícia, i posar-ho tot sota el domini del Crist.”¹⁵

5. Contextualització

Des del principi, el missatge missioner de l'Església s'ha encarnat en la vida i el món dels qui l'han rebut. Això, però, no ha estat reconegut explícitament fins fa ben poc. Potser la cultura, la política i diversos factors socials pesaven més que les diferències doctrinals. Així, l'any 1054, les Esglésies de l'Est i de l'Oest es declararen una a l'altra fora de l'ortodòxia catòlica. Al segle XVI es va repetir la història: protestants

15 La reflexió de D. J. Bosch sobre l'evangelització conté de manera ordenada i coherent una sèrie d'intuïcions molt actuals i lúcides. Una lectura recomanable, pàg. 411-420.

i catòlics es negaren el qualificatiu de cristià i potser les diferències entre uns i altres tenien molt a veure amb les diferents cultures, la germànica per una banda i la llatina per l'altra.

La paraula “contextualització” va sorgir els anys 70 del segle XX en els cercles d'estudis teològics i pensant en l'educació i la formació dels agents de pastoral. Aviat va tenir molts de significats. Ukpong (1987:163-168 i altres) n'identifiquen dos tipus principals, el de la indigenització i el model socioeconòmic. El primer també és pot dividir en traducció o inculturació i el socioeconòmic en evolucionari (teologia política, teologia del desenvolupament) i revolucionari (teologia de l'alliberació, teologia negra, teologia feminista, etc.).¹⁶

F. Schleiermacher (1768-1834) va ser un dels primers teòlegs a afirmar que tota teologia està influenciada, si no determinada, pel context en el qual es desenvolupa. El *sitz im Leben*. També els crítics estan influïts pel seu ambient.

G. Gutiérrez diu que la teologia és una reflexió crítica de la praxi cristiana a la llum de la Paraula de Déu (1988:XXIX).¹⁷ Sospita de tota teologia com a justificació del món tal com existeix ara. No hi ha teologia neutral, innocent. El primer acte de la teologia és el compromís i, concretament, amb els pobres i els marginats. El punt de partida no és l'ortodòxia, sinó l'ortopraxi. El teòleg farà teologia si la fa amb els qui sofreixen. Es posa l'accent *fer teologia*. Fer és més important que conèixer o parlar. De l'hermenèutica del llenguatge a l'hermenèutica dels fets. L'experiència i la praxi és el primer moment, la reflexió sobre aquella el segon (no secundari).

¹⁶ D. J. BOSCH, p. 421.

¹⁷ Citat a D. J. BOSCH, pàg. 423.

La contextualització no està absenta d'ambigüitats. Per posar-ne un exemple: l'expressió *llegir els signes dels temps*. Quins són els signes que revelen la voluntat i la presència de Déu? Com identificar els *vestigia* de Déu, les petjades de Déu en el món? Hem de recordar que el colonialisme va ser vist com a providència de Déu. El *Deutsche Wende*, el secularisme, la Revolució cubana, són fets que molts de cristians varen saludar com a positius i ara no es veuen així. Els fets són sempre ambigus. No són els fets que revelen on Déu treballa, sinó els fets il·luminats per la Paraula de Déu (GS 4). Ens podem equivocar, però allà on la gent experimenta i treballa per la justícia, la llibertat, la comunitat, la reconciliació i la unitat, amb esperit d'amor i altruisme, podem atrevir-nos a dir que Déu hi és; i on la gent viu esclavitzada, l'enemistat es fomenta i es viu amb l'esperit d'egoisme, podem identificar-hi les contraforces del Regne en acció.

Els millors models de teologia contextual es donen quan es mantenen unides, en tensió creativa teoria, praxi i poiesi. Aquest darrer terme és la utopia, el somni.

5.1 La teologia de l'alliberació

Dins l'esforç de contextualització hi ha la teologia de l'alliberació. És un fenomen multifacètic: és negre, hispànic, amerindi en els Estats Units. També la teologia feminista. Però és sobretot de Llatinoamèrica. La trobam a Sud-àfrica i hi ha altres moviments anàlegs a Àfrica, Àsia i sud del Pacífic. Totes les teologies de l'alliberació i de la inculturació, excepte les feministes, són del Tercer Món.

Des dels anys 20 del segle XX, es treballava pel desenvolupament, però els resultats no varen ser els esperats. Malgrat (o per mor) dels bilions de dòlars en ajuda

al desenvolupament, la situació en molts de països del Tercer Món és més desesperada avui. La pobresa no és només el resultat de la ignorància, la falta de tècnica o factors morals o culturals, sinó més aviat té a veure amb les relacions estructurals globals.

El papa Pau VI, a l'encíclica *Populorum progressio* (núm. 76), deia que el desenvolupament era el nou nom de la pau. Els països subdesenvolupats senzillament eren en retard en la carrera cap al benestar. Si se'ls ajudava a córrer més aviat i a aprendre les tècniques dels països avançats, el final de la seva misèria estava a voltar cantó. Aviat, sobretot en els països de Llatinoamèrica, el desenvolupament es va canviar en revolució, i la teologia, en teologia de l'alliberació. La pobresa només es podia superar levant les arrels de la injustícia. "Desenvolupament" suposava continuïtat; "alliberació" era ruptura, un nou començament.

A Medellín i a Puebla, es comença a parlar de l'opció preferencial pels pobres. Els pobres es varen convertir en els nous interlocutors de la teologia, el nou lloc hermenèutic. El redescobriment dels pobres en els nostres temps era també la reafirmació d'una antiga tradició com la de Basili el Gran. La teologia occidental tradicional entenia la qüestió dels pobres com una qüestió ètica, no pròpiament de teologia o d'epistemologia. Però l'ètica són les mans, els peus i la cara de la teologia. I sembla que en aquesta qüestió tant els ortodoxos com els catòlics i els reformats hi estan d'acord.

Ben aviat es va acusar els teòlegs de l'alliberació d'haver abandonat l'evangeli cristià per la ideologia marxista. Dom Hélder Câmara deia: quan construesc cases per als pobres em diuen sant. Però quan intent ajudar els pobres posant nom a les injustícies que els han fets pobres, em diuen subversiu,

marxista. És ver que la teologia de l'alliberament ha utilitzat l'anàlisi marxista de la realitat de manera selectiva i crítica. Poden haver adoptat a més de l'anàlisi també la ideologia marxista? La teologia de l'alliberació manté la dimensió transcendental, mentre que el marxisme la nega. I, respecte de la violència, la resposta marxista no és acceptable.

La teologia de l'alliberació ha ajudat l'Església a redescobrir l'antiga fe en Jahvè que intervé en la història i que defensa la causa del dèbil i de l'oprimit. Ha ajudat a descobrir la força de l'Esperit que transforma i dóna vida. Ha revifat la fe en la gran renovació de la història que ha inaugurat la mort, resurrecció i ascensió de Crist i la consciència que les coses poden ser diferents. Els pobres són preferits no perquè siguin millors que els altres, sinó perquè Déu és Déu i, com diu Bartolomé de las Casas: *el Dios del reino del más chiquito tiene la memoria muy viva*.

G. Gutiérrez, a la segona edició del seu llibre, avisa del fàcil entusiasme dels qui han interpretat la teologia de l'alliberació de manera simplista i errònia, ignorant la demanda integral de la fe cristiana viscuda en comunió amb l'Església. Una altra nota de la teologia de l'alliberació, almanco al principi, era l'optimisme: es vivia com un èxode. El model era la sortida d'Egipte del poble d'Israel. Aviat la utopia es va haver acabat, Xile, l'Uruguai, l'Argentina, Bolívia varen patir la repressió de règims brutals inspirats en la seguretat nacional.

Segundo Galilea representa una nova línia dins la teologia de l'alliberació. El cristià pot triomfar encara que les circumstàncies no canviïn, encara que no arribi l'alliberació. Alliberació i salvació coincideixen molt, però no totalment.

La Santa Seu no va entendre el moviment i va publicar les instruccions *Libertatis nuntius* (1984) i *Libertatis conscientiae* (1986) parlant de l'autèntica alliberació. “La TL representa una nova etapa connectada de prop amb la reflexió teològica que comença amb la tradició apostòlica” (Joan Pau II, carta als bisbes brasilers, abril 1986).¹⁸

5.2 La inculturació

La inculturació representa un segon i important model de teologia de la contextualització. El terme el posà en circulació Pierre Charles com a “enculturació” en el camp de l'antropologia cultural. J. Masson va parlar de *Catholicisme inculturé* l'any 1962. El 1977, el P. Arrupe el va introduir al Sínode de Bisbes i l'exhortació apostòlica *Catechesi Tradendae* li va donar un ús universal.

La fe no existeix mai si no és traduïda dins una cultura; és una característica del cristianisme, ja des dels orígens. En les comunitats de Pau, jueus, grecs, bàrbars, tracians, egipcis i romans se sentien a ca seva. També per a l'Església postapostòlica la fe va ser inculturada en una gran varietat de litúrgies i contexts: siríac, grec, romà, copte, armeni, etiop, maronita i altres. I l'èmfasi es posava en l'Església local més que en la universal.

Es va parlar també d'adaptació. Aquesta idea fa pensar en una cosa perifèrica, no essencial, d'una qüestió de forma més que de contingut. El gra i la pellerofa. El *depositum fidei* era el gra; els accessoris culturals del poble al qual els missioners eren enviats, era la pellerofa intercanviable. El gra no podia canviar-se: les cultures havien d'adaptar-se al gra.

¹⁸ Citat per D. J. BOSCH, pàg. 447. El Sínode de Bisbes de 1971 diu: *l'acció a favor de la justícia i la participació en la transformació del món es presenten clarament com una dimensió constitutiva de la predicació de l'evangeli*. Vegeu també l'excel·lent treball de J. BESTARD, *Globalización, tercer mundo y solidaridad*, Madrid 2003.

Sovint, la iniciativa de la indigenització no venia dels novells convertits, sinó dels missioners amb un interès sentimental per les cultures exòtiques. De Nobili i Mateu Ricci havien treballat així a l'Índia i a la Xina. El 1659, la congregació de Propaganda fide redacta unes normes per als missioners: *Què hi ha de més absurd que dur França, Espanya, o Itàlia, o una part d'Europa a la Xina? No és aquesta casta de coses que heu de dur, sinó més aviat la fe, que no rebutja o perjudica cap ritu o costum de la gent, sempre que aquests no siguin depravats*. Malgrat això, que era semblant a unes normes de Gregori el Gran mil anys abans, els jesuïtes varen tenir problemes amb els ritus tant a la Xina com a l'Índia. Les autoritats eclesiàstiques prohibiren la més mínima concessió als costums locals i ordenaren un jurament de submissió a tots els missioners. També prohibiren tota discussió posterior sobre l'assumpte.

Els protestants encara eren més desconfiats de les cultures dels països; així mateix parlaren dels tres *auto*: autogovern, automanteniment i autoextensió, o propagació,¹⁹ com a finalitat de la missió.

L'Església, en la qüestió de donar autonomia a les Esglésies joves, havia passat davant als governs colonials. Benet XV a l'encíclica *Maximum illud* (1919) ja parla de formar un clergat local. *Rerum Ecclesiae* (Pius XI, 1926) i *Evangelii praecones* (Pius XII, 1951) hi varen insistir. Després de la Segona Guerra mundial, els missioners deixaren la Xina i moltes d'altres Esglésies, que varen créixer notablement sense els missioners: de l'ajuda a l'intercanvi. Les veus de les Esglésies del Tercer Món varen començar a fer-se sentir. El

19 H. VENN descriu com les Esglésies joves es fan autònomes per la fórmula de la triple autonomia. Quan les Esglésies poden autodirigir-se, automantenir-se i autopropagar-se, (*self-government, self-support and self-propagation*) la missió s'ha acabat; *Diccionario de misionología*, pàg. 561. També D. J. BOSCH, pàg. 450.

redescobriments de les Esglésies locals hi va influir molt, com també les comunitats de base, que L. Boff (1986) qualifica d'*ecclesiogènesi* o reinventar l'Església. També les Esglésies joves han començat a fer teologia. A l'Àfrica, *Des prêtres noirs s'interrogent* (1956) o Tharcisse Tshibangu, *Théologie positive et théologie speculative* (1965).

Finalment, es va reconèixer que una pluralitat de cultures reclamava una pluralitat de teologies i, per a les Esglésies del Tercer Món, suposava un adéu a l'enfocament eurocèntric. La fe cristiana s'ha de formular, repensar i viure de bell nou en cada cultura (EN 20). Pau VI dubtava, però finalment es va decidir a favor de la inculturació. Joan Pau II usa la paraula inculturació a la CT i va fundar el Pontifici Consell per la Cultura el 1982. Inculturació no significa el mateix per a tothom.

En la inculturació, els agents principals són l'Esperit Sant i la comunitat local, especialment els laics. El missioner és benvingut com un més. El *padre* esdevé un *compadre*.

S'insisteix en el paper de la situació local. L'Església una i universal troba la seva vertadera existència en les Esglésies particulars. Les controvèrsies teològiques poden atribuir-se tant a les diferències culturals com a les genuïnes diferències doctrinals. La Reforma protestant podria ser un cas de falta d'inculturació en els pobles germànics. Les diferències regionals tendeixen a ser més importants que les confessionals.

La inculturació segueix el model de l'encarnació. L'evangeli es fa carn, pren cos en un poble i en la seva cultura en una espècie d'encarnació contínua.

Hi ha un doble moviment: inculturació del cristianisme i cristianització de la cultura. L'evangeli resta com a bona notícia i es fa fenomen cultural. No és gra i pellerofa, sinó una llavor plantada a un lloc i que floreix (AG 22).

La inculturació també té una dimensió crítica. En efecte, la fe i la seva expressió cultural no són completament coincidents. En aquest sentit, hi ha dos principis, el *principi indigenitzador*, que afirma que l'evangeli és a ca seva en cada cultura i que cada cultura és a ca seva en l'evangeli. I el *principi pelegrí*, que avisa que l'evangeli ens posarà en desharmonia amb la societat, ja que cap cultura no pot absorbir sense dificultats la paraula de Crist. La inculturació autèntica veu l'evangeli com l'alliberador de la cultura, però l'evangeli pot convertir-se en el presoner de la cultura.

La inculturació no està mai acabada; és sempre en procés.

6. L'ecumenisme o el testimoni comú

En aquests darrers cent anys, la missió ha influït en el moviment ecumènic. No podien missionar des de la divisió cristiana. Les societats missioneres no sols exportaven el "gloriós evangeli del Sant Déu", sinó també el luteranisme, el presbiterianisme, l'anglicanisme... En els països de missió, això volia dir competència. A la Xina es va fer sentir amb força. I hi va haver acords per dividir-se els territoris d'influència. A poc a poc es varen témer de la unitat de l'Església de Crist.

Abans se cercava la unitat pel camí del consens doctrinal via debat teològic, ignorant el món. Ara era la preocupació pel món allò que motivava l'interès per la unitat. Unitat en la missió i missió en la unitat.

Els protestants fundaren el Consell Missioner Internacional el 1921, seguint les idees de la Conferència Missionera Mundial de 1910 a Edimburg. No es podia divorciar l'obligació de l'Església de dur l'evangeli a tot el món de l'obligació de reunir tota la gent de Crist en la unitat. Per a la fe cristiana, és indissoluble el lligam entre unitat i missió.

En els documents de l'Església catòlica romana es canvia de vocabulari. D'anomenar els no catòlics fills de Satanàs, heretges o cismàtics, se'ls anomena dissidents, germans separats, germans i germanes en Crist. Primer, la paraula missió va tenir un sentit de recuperar els protestants com a moviment de la contrareforma. També la *Propaganda fide* tenia aquesta objectiu principal fins a 1830. El concili Vaticà II va ser com un miracle. Tot va canviar. La mateixa paraula Església de vegades es refereix a la catòlica romana i altres vegades sembla un concepte més ampli. Aquells que estan marcats pel baptisme que els uneix a Crist estan d'alguna manera units a nosaltres en l'Esperit Sant (LG 15). El decret *Unitatis redintegratio* té un altre llenguatge: *La restauració de la unitat entre els cristians és un dels principals objectius del concili ja que la divisió contradiu la voluntat de Crist, escandalitza el món i perjudica la causa més santa, la predicació de l'evangeli a tota criatura* (UR 1). També a l'*Ad gentes* es parla de col·laboració en terres de missió (15).

Sant Joan XXIII el dia de l'inici del concili (11.10.62) deia: allò que ha quedat inalterat durant aquests quasi dos mil anys és que Jesucrist és el centre de la comunitat i de la vida. La missió no acabarà mai i la missió és per a tot. La pèrdua de la unitat eclesial no és només un disgust, sinó un pecat. La unitat no és un opcional extra. En Crist és ja un fet i al mateix temps un manament: sigueu un. Com el Pare, el Fill i l'Esperit són un. I no ens cansarem mai de lluitar perquè

arribi el dia que els cristians ens puguem reunir i compartir l'únic Pa i l'única Copa. De moment pareix una claror escatològica a un horitzó distant. Església mundial i unitat de la humanitat són ficcions, però són ficcions indispensables si volem fer justícia a allò que significa ser Església i viure creativament la missió de cara a la tensió escatològica que pertany al nostre ser de cristians.²⁰

7. Tot el poble de Déu, cridat a la missió

Fins no fa molts d'anys, els ministres ordenats monopolitzaven tots els serveis en l'Església. Les primeres comunitats tenen *episkopos*, *presbyteros* i *diakonos*, termes seculars. La majoria dels líders són líders carismàtics, líders naturals, homes i dones. Quan els cristians, en els anys 80 del segle I, es converteixen en una religió, comencen les heretgies. Els bisbes són els encarregats de dir-hi una paraula. Ignasi i Cebrià són vists com els garants de la tradició apostòlica i els qui tenen plena autoritat en matèria eclesiàstica. Els ministres ordenats prenen una posició predominant i l'ordenació els uneix a la successió apostòlica. L'Església és la comunitat que fa de mediació de la salvació eterna per als individus. Els ministres ordenats tenen el lloc central en aquesta tasca i per això l'Església es construeix entorn d'ells. Luter redescobreix la noció de sacerdocí de tots els feels.

En el començament, les missions protestants eren duites pels laics; també hi havia moltes de dones. La consciència del paper central dels laics en l'Església catòlica, però, és del concili Vaticà II. L'apostolat dels laics és la participació en la missió salvífica de l'Església. Pel baptisme i la confirmació, tots estan cridats a l'apostolat pel mateix Senyor (LG 33). Els

20 D. J. Bosch era un teòleg de l'Església Reformada Holandesa que vivia la preocupació per l'ecumenisme d'una manera molt intensa. Va morir d'accident d'automòbil el 15 d'abril del 1992; o.c., pàg. 467.

laics estan cridats a escampar el pla de salvació a tots els pobles de cada època i per tota la terra (AG 28). L'Església no està vertaderament establerta i no viu plenament i no és un signe perfecte de Crist, mentre no hi ha un laïcat format i treballant amb la jerarquia (AG 21). Segons *Apostolicam Actuositatem*, els laics tenen el dret i el deure de ser apòstols (3). I en els darrers anys, sembla que la distància entre la base i la jerarquia ha crescut.

La missió neix de la comunitat reunida entorn de la paraula i els sagraments i enviada al món, per això els laics participen plenament de la responsabilitat en la missió.

8. El diàleg interreligiós

L'emperador Teodosi el 380 mana que tots els ciutadans de l'imperi siguin cristians i el 391 prohibeix tots els altres cultes. El papa Bonifaci, el 1302, diu que l'única institució que garanteix la salvació és l'Església catòlica. El concili de Florència (1442) assignava el foc etern de l'infern a tots els que no estaven adherits a l'Església catòlica i el *Cathechismus romanus* (1566) ensenyava la infal·libilitat de l'Església catòlica. El cristianisme s'entenia com a únic, exclusiu, superior, definitiu, normatiu i absolut. La sola religió que tenia el dret diví d'existir i d'estendre's. A l'Edat Mitjana, l'enemic era l'islam i les croades intentaren acabar-hi abans que l'islam acabàs amb l'Església. Les excepcions són Ramon Llull, Bartolomé de las Casas i el cardenal Nicolau de Cusa (1401-1464): *religio una in rituum varietate*. El cristianisme va perdre l'hegemonia i ara, també a l'Occident, gent de totes les religions conviu.

La Il·lustració va pensar que la religió desapareixeria i només sobreviurien els fets, no el món dels valors. El marxisme

va rebutjar la religió com a opi del poble. Però la realitat és que no sols no han desaparegut, sinó que prenen força. No sols el cristianisme, sinó també les altres religions. En alguns casos, el ressorgiment de l'islam ha anat parió amb el creixement del nacionalisme d'alguns països. L'hinduisme i el budisme creixen. A l'Occident, hi ha llibertat de religió; en canvi, a alguns països islàmics, està prohibida la propagació del cristianisme. La teologia de les religions és una part important de la missionologia.

Des dels anys 60 del segle passat, pocs temes han estat tan tractats com el tema de la teologia de les religions.

La manera de veure les altres religions és extraordinàriament variada. Nürnberger fa una llista de vint-i-set varietats.²¹ H. Küng les divideix en quatre posicions fonamentals. La primera posició, que afirma que cap religió és vertadera i que totes les religions són igualment no vertaderes, la deixam. Les altres tres són:

1. *Exclusivisme*. La religió cristiana és vertadera perquè Déu la crea, elegeix, justifica i santifica.

2. *Compliment*. El cristianisme és el compliment de les altres religions. LG 16 parla de la voluntat de Déu que tots els homes se salvin (1Tm 2,4) i del reconeixement de la presència de bé i veritat en la vida dels pobles. Veu el pla salvador de Déu en els qui reconeixen el creador i cerquen el Déu desconegut entre ombres i imatges i no sense la gràcia cerquen viure amb rectitud (LG 16). També la declaració *Nostra etate*. És el pas de l'eclésiocentrisme al cristocentrisme. També la teoria de K. Rahner dels cristians anònims.

²¹ Citat per D. J. BOSCH, p. 478.

3. *Relativisme*. Totes les religions condueixen a la salvació. Es passa del cristocentrisme al teocentrisme. Totes les religions són igualment vàlides.²²

El concili Vaticà II diu on comença l'Església, però no on acaba. L'Església és en Crist com un sacrament, és a dir, signe i instrument de la íntima unió de Déu i de tot el gènere humà (LG 1); és sacrament de salvació també per aquells que sense culpa ignoren l'evangeli de Crist i la seva Església (LG 16; AG 2; DH 2; NA 2).

Pau VI parla de diàleg sobretot a l'encíclica *Ecclesiam suam* (1964). Les religions són expressió de l'ànima de grans grups humans i de mil·lennis de recerca de Déu, tenen innombrables gèrmens del Verb. Es constitueix el Pontifici Consell pel Diàleg Interreligiós. Vegeu els documents *Diàleg i missió* (1984) i *Diàleg i anunci* (1991), i també RM 56.

El diàleg és trobada amb altres conviccions i, sobretot, altres persones. Ajuda a repensar la pròpia fe i a la comprensió mútua. Les dificultats són: els prejudicis, el fonamentalisme, el sincretisme, l'esperit polèmic, les idees equivocades sobre el diàleg. Les disposicions necessàries són el coneixement clar de la pròpia fe, el coneixement de l'altre, l'ambient de respecte i d'amistat, l'esperit d'humilitat i paciència. Hi ha diferents formes de diàleg: el diàleg de la vida: conviure amb gent d'altres religions amb un afecte i valoració mutus; el diàleg de les obres: treballar plegats en la recerca del bé comú; el diàleg dels experts: especialistes de les distintes religions; diàleg de l'experiència religiosa: compartir les experiències religioses en la pregària o altres celebracions de culte.

²² Vegeu també el número 8 de l'article d'A. AMATO, *Cristología y religiones no cristianas*, a R. LATOURELLE, R. FISICHELLA, S. PIE-NINOT, *Diccionario de Teología Fundamental*. Madrid 1992, pàg. 266-270.

El diàleg suposa un coneixement i compromís amb la pròpia fe. Compartir les nostres conviccions més profundes i escoltar les de l'altre i al mateix temps no renunciar a l'esperit crític. No tot és igual de vàlid. Respectar les conviccions profundes de l'altre no vol dir acceptar-les o donar-les per bones.

De vegades es diu que és impropï convidar creients d'altres credos a posar la seva confiança en Déu per Jesucrist. La fe cristiana no pot renunciar a la convicció que Déu, enviant Jesucrist entre nosaltres, ha començat una acció definitiva i escatològica per fer arribar a tots els sers humans el perdó, la justificació, i una nova vida d'alegria i servei que demana una resposta humana en forma de conversió. Aquests són els elements inalienables de la missió.

La qüestió de si totes les religions salven no és correcta. Allò que salva és el canvi en què Crist i els seus valors humanitzadors són acceptats i s'emprèn el camí de servir Déu en aquesta vida i promoure el Regne en totes les seves formes.

Com mantenim la tensió entre ser missioners i dialogants? El mateix concili manté aquesta tensió: afirma la voluntat salvífica universal de Déu i la possibilitat de salvar-se fora de l'Església i al mateix temps la necessitat de l'Església i de l'activitat missionera. Creim que la fe que professam és a la vegada vera i justa, i pot ser proclamada. I ho feim no com a jutges o defensors, sinó com a testimonis, no com a soldats, sinó com a enviats de pau, no amb la pressió d'homes de negocis, sinó com a ambaixadors del Senyor servidor.²³ *No podem senyalar altre camí de salvació que no sigui Jesucrist, i, al mateix temps, no podem posar límits al poder salvador de Déu.*²⁴

²³ La carta magna del diàleg en tots els sentits és l'encíclica *Ecclesiam suam* de Pau VI. També els documents *Diàleg i missió* (1984) i *Diàleg i anunci* (1991). D. J. BOSCH, pàg. 489.

²⁴ D. J. BOSCH, pàg. 489.

9. Naixement d'una disciplina teològica

La majoria dels llibres del Nou Testament varen ser escrits dins un context missioner. La missió era la mare de la teologia. Amb la cristianització d'Europa, la teologia va perdre la seva dimensió missionera. Hi ha excepcions: el papa Lleó el Gran i el beat Ramon Llull escriuen sobre la missió.

En temps recents neixen les *ciències de la missió* o *la teoria de la missió*, que llavors es convertirà en la missionologia com una disciplina independent. El primer que va ensenyar instrucció missionera va ser Charles Breckenridge, el 1836, al Seminari Teològic de Princeton. Alexander Duff a Edimburg el 1867. Però sobretot va ser Gustav Warneck, que va ensenyar a la Universitat de Halle (1896-1910), qui va fer de la missionologia una disciplina acadèmica amb tots els drets. En el camp catòlic, va ser Joseph Schmidlin qui va ensenyar a la Universitat de Münster des de l'any 1910. A partir de llavors, es varen establir càtedres de missionologia. Algunes es varen convertir en cristianisme mundial, teologia comparada, teologia ecumènica i així. També a Àfrica i Àsia hi ha càtedres de missionologia.

Tot plegat era una disciplina a mitges. Les càtedres s'establien no perquè la teologia s'entengués que era intrínsecament missionera, sinó per la pressió de les societats missioneres, o –sobretot als Estats Units– per la pressió dels estudiants. A Münster va ser el Ministeri de Cultura que va urgir la Facultat de Teologia d'atendre el sistema colonial, i en particular les missions dels protectorats alemanys. De fet, la principal publicació de Schmidlin duia per títol *Die katholischen Missionen in den deutschen Schutzgebieten* (1913). Era la disciplina dels assumptes exteriors, exòtics, i per tant, perifèrics. Els teòlegs miraven els seus col·legues de

missionologia com a marginals, si no amb condescendència. Moltes de vegades els professors eren missioners retirats dels països dits de missió. Es varen establir les quatre parts de la missionologia segons les parts de la teologia, però la missionologia continuava existint en un esplèndid aïllament. Era una ciència dels missioners i per als missioners. Si es defineix la missió exclusivament en termes de salvar ànimes o d'extensió de l'Església, la missionologia només pot ser la ciència de i per als missioners, una qüestió pràctica que respon a la pregunta: com hem de realitzar la nostra tasca? Ara bé, si l'Església no s'entén com a missionera per naturalesa, la missionologia és opcional, prescindible.

Cap als anys 60 del segle XX, gairebé totes les confessions acceptaren que la missió pertany a l'essència de l'Església. L'Església no s'entenia com a fora i contra el món, sinó enviada dins el món i existint a causa i per al bé del món. La missió no era una activitat de l'Església, sinó una expressió del seu ser. El món no es podia dividir en territoris missioners i territoris missionats. El món sencer era terreny de missió i per tant la teologia occidental també havia de pensar-se en situació missionera. I la missió va més enllà de l'Església. És *missio Dei*, Trinitari. L'amor de Déu, Pare de tots els pobles, Epifania, fer present en el món el Déu Fill (AG 9), mitjançant la presència de l'Esperit Sant, que bufa allà on vol. La missió també es refereix al món més enllà de les fronteres de l'Església. Missió significa servir, curar i reconciliar una humanitat dividida i ferida.

Per a la nostra reflexió teològica, això té moltes conseqüències. L'Església deixa de ser Església si no és missionera, la teologia deixa de ser teologia si perd el seu caràcter missioner. La història de l'Església hauria de ser la història de l'enviament de Déu i no de les seves historietes i errades. Sense la dimensió missionera, l'Església només es mira a ella mateixa.

La missionologia pot fer un servei crític a l'Església quan es vol tancar en ella mateixa i complaure's en ella mateixa. I respecte de la pràctica missionera, pot ajudar a repensar els mètodes, els objectius, les actituds, el missatge, per purificar i enfortir.

Van Engelen diu²⁵ que la qüestió de la missionologia és unir el sempre rellevant esdeveniment Jesús de fa vint segles amb el futur del Regne promès per mitjà d'iniciatives significatives en el present. La missionologia està sempre en camí.²⁶

Conclusió

Durant els darrers cent anys, són molts els temes i els canvis que ha experimentat el món i la nostra Església. Convé acabar insistint en el tresor que guardam i vivim, i irradiar la nostra fe com a servei i oferiment al nostre món. Un servei únic i valuós sense caure en fonamentalismes, i un servei ple de fraternitat i estimació sense oblidar la nostra identitat de deixebles de Jesús:

“Los clérigos de esta Congregación, fundándose en el Quaerite primum regnum Dei del Sto. Evangelio, deben tener por fin primario de su instituto la vida contemplativa, y por secundario, atendiendo a aquel otro texto: Elegi vos ut eatis et fructum afferatis, el de procurar por todos los medios la salvación de las almas.”²⁷

25 D. J. BOSCH, pàg. 498.

26 En referència a la situació del món occidental, vegeu els articles de G. AMENGUAL *La evangelización como forma de vida*, 147 i *Evangelización y misión en el Primer Mundo*, pàg. 193, a M. REUS CANALS (ed.) *Evangelización y misión. Retos actuales del sueño inacabado de San Francisco Javier*. Bilbao 2006. I també G. AMENGUAL, *Presencia elusiva*. Madrid 1996; i *La religión en tiempos de nihilismo*. Madrid 2006.

27 *Reglas de los Padres Misioneros de los Sagrados Corazones de Jesús y de María establecidos en el Monte de Randa*. Palma 1891, pàg. 5, a G. MUNAR, *La Congregación de Misioneros de los Sdos. Corazones de Jesús y de María (Mallorca). Síntesis histórica*, Palma 1965, pàg. 6-7.

RECENSIONS

*Elogio de lo ético, ed. ppc,
madrid 2013, pàg. 365.*

J. Bestard Comas

És un conjunt de 336 reflexions breus partint d'una frase o pensament d'un autor reconegut.

El llibre és una lloança, un elogi d'allò ètic i moral, però més que això és una invitació, una proposta, a ser ètics. A practicar la virtut.

Aspectes o temes que he trobat més significatius i que voldria subratllar

Ens proposa la renúncia a allò que és fàcil perquè no du enlloc, no ens fa més humans.

L'esforç com a entrenament per a la virtut. La pràctica habitual del bé que ens farà bones persones.

D'aquí que, seleccionada la frase de l'autor elegit, la desgrana, l'explica, l'aplica a la vida real i en treu una conclusió. Talment un propòsit que, si es du a la pràctica, transformarà la societat, finalitat última de l'autor en la seva proposta.

La riquesa, el benestar, els avanços tecnològics, sense principis morals, condueixen a una confusió total. Fins i tot poden arribar a destruir la societat.

Es important que es creï riquesa, que hi hagi avanços tecnològics, però a la vegada el ser humà ha de créixer en humanitat, ha d'aprofundir en les seves arrels humanes i

cristianes que el fan un ser lliure per a estimar.

Joan Bestard insisteix en la proposta de la *veritat* com a coherència entre el que pensam i el que fem.

Un altre valor sobre el qual incideix en moltes de les reflexions és la *justícia*; que tothom tengui el que li correspon..., i cada cosa al seu lloc. És l'harmonia, en definitiva.

Al fons d'aquestes reflexions hi ha les quatre virtuts cardinals, els quatre eixos del comportament humà: la prudència (el seny, el sentit comú) la justícia (a cada un el que li correspon), la fortalesa (l'esforç, la constància, la superació...), la templança, la moderació (saber-se conformar, amb poc basta...), moderació fins i tot en les paraules... Les reflexions de Bestard són un exemple de moderació, amb poques paraules n'hi ha prou per dir el que vull dir i a més que siguin senzilles, entenedores... Les virtuts cardinals són un llenguatge clàssic de gran actualitat.

El centre, l'eix, l'horitzó de l'obra és el SER HUMÀ, la PERSONA.

L'autor invita a l'ètica cristiana i també a l'ètica de ser Persona humana coherent..., de ser allò que hauria de ser pel fet de ser persona.

En el llibre *Elogio de lo ético* l'autor ens proposa la pràctica de la virtut, entesa com la pràctica habitual del bé, de la humanitat, de la justícia, la veritat, la llibertat; contraposats als mals comportaments dels quals també és capaç el ser humà.

L'autor té ben present la complexitat del ser humà; no tant el ser humà a qui no interessa el bo, l'ètic o la bondat, sinó el ser humà complex en si mateix. Ambigu en el seu interior,

inclinat al bé però alhora practicant el mal.

En les reflexions per a cada dia, l'autor no posa línies divisòries, separacions, sinó integradores de les parts, dels elements... A vegades contraposa els contraris per incidir en la idea d'aplicar a la vida l'aspecte ètic.

En les breus reflexions sorgeix també la riquesa de la interioritat de la persona (un 20% de les reflexions) i per tant les propostes d'aprofundir dins aquesta interioritat mitjançant el silenci, la reflexió, el pensament, com a activitat humana i humanitzadora.

El ser humà, com a ser en relació es construeix en el diàleg. La paraula contraposada al silenci, per tal de subratllar ambdues, el silenci com a capacitat d'escoltar l'interior i com a mitjà imprescindible per pensar i meditar i la paraula com a contacte de persona a persona i per tant com a força que construeix el teixit social, acosta individus i mostra la riquesa interior.

L'autor en distintes reflexions confronta les paraules buides. *Parla només quan el que hagi de dir sigui millor que el silenci.* Situa el diàleg davant una terna: parlar, callar, paraules buides. I proposa, anima a pensar abans de parlar.

La proposta, les conclusions de les reflexions que ell titula religioses, és el comportament espiritual, cristià compromès. La fe ha de portar al compromís.

I l'amor, l'estimació als altres, és el que dóna sentit a tot, de manera que els comportaments ètics proposats al llarg del llibre quedarien sense sentit si els faltàs l'amor (vegeu reflexió 314).

Margalida Moyà i Pons GC

*¡No pierdas la esperanza! 365 reflexiones
cristianas, una para cada día del año, ed. ppc,
madrid 2014, pàg. 302.*

J. Bestard Comas

A més dels nombrosos càrrecs de responsabilitat a la Diòcesi de Mallorca i del seu treball prolongat a la Conferència Episcopal Espanyola, Mn. Joan Bestard Comas es doctor en teologia, canonge de la Seu de Mallorca i professor ordinari del CETM i de l'ISUCIR. El seu darrer llibre consisteix en un recull de reflexions publicades per l'autor al diari *Ultima Hora*, a la columna "Punto Ético", i en un conjunt de reflexions radiades a Radio Nacional de España, al programa "Alborada". El llibre no constitueix una obra aïllada, és un volum que s'emmarca dins una línia reflexiva que, des de fa anys, ha adoptat l'autor per emplenar la nostra societat de valors humans i cristians; en la seva línia de comentaris cal també remarcar, entre moltes altres, dues obres d'un estil semblant: *Reflexiones desde la COPE* i *Elogio de lo ético*.

El llibre obre les seves pàgines amb el "Pròleg" nascut de la ploma de Mns. Xavier Salinas, bisbe de Mallorca. A continuació, apareix la "Introducció", obra del mateix autor, que delinea el plantejament global de l'escrit. Seguidament, apareix el conjunt de les reflexions, estructurades en tres seccions. Primera: Reflexions de caire humà, filosòfic, psicològic i pedagògic (169 reflexions). Segona: Reflexions de tarannà ètic, social, econòmic i polític (113 reflexions). Tercera: Reflexions de tipus teològic i religiós (83 reflexions). Finalment, figura "l'índex de matèries", "l'índex onomàstic" i "l'índex general"; la precisió dels tres índexs palesa l'interès de l'autor per conferir al llibre un caràcter pràctic, en el sentit

de voler fer possible que el lector pugui aplicar al canemàs de la seva existència el contingut de les reflexions.

De la lectura atenta del llibre, es desprenen, al nostre parer, quatre línies de caire teològic i humanista que vertebrèn el contingut de l'obra. Primera: l'autor emfasitza el valor de l'esperança; dins una societat tan ferida per la crisi i el derrotisme, l'esperança emergeix com el valor prioritari per refer el cor de l'home i l'estructura de la societat. Segona: les reflexions no constitueixen meditacions sobre qüestions etèries; són reflexions que incideixen sobre els esdeveniments de la vida quotidiana, d'aquesta manera fan possible que el lector pugui entrunyellar els successos que teixeixen la seva existència amb el contingut de les reflexions.

Tercera: des de la perspectiva bíblica, el llibre infon en el lector el que l'Escriptura anomena "la capacitat de pensar". Com sabem, la Bíblia no interpreta la "capacitat de pensar" com si fos la simple acumulació de títols acadèmics. L'Escriptura interpreta que l'home que "sap pensar" es aquell que viu com un profeta i es comporta com un savi. Viure com un profeta implica, entre altres accepcions, recórrer l'existència sembrant l'anhel de viure; és a dir, sembrant positivitat i esperança dins cada viarany de l'existència. Actuar com un savi, remarca la Bíblia, suposa esdevenir responsable de la pròpia vida i sentir-se responsable i implicat en el desenvolupament de la societat.

Quarta: des de l'horitzó de la Bíblia, el contingut de les reflexions sembla dins el cor del lector "la capacitat d'estimar". Com remarca l'Escriptura, la decisió d'estimar no es redueix a un sentiment romàntic, sinó que abasta l'actitud de fons que cada persona adopta per conformar la seva vida de manera plena, sensata i profunda. Assenyala la

Bíblia que estimar els altres implica quatre actituds que han de donar-se conjuntament: el desig de “conèixer” l'ànima de l'altre; l'esforç per cuidar els detalls que conformen les relacions humanes; la disposició de “respecte i comprensió” cap a la forma de ser del proïme; i la decisió per esdevenir “responsables” del desenvolupament humà i cristià dels que viuen en el nostre voltant. Sens dubte, les 365 reflexions ajuden el lector a conrar la capacitat d'estimar i la capacitat de pensar per poder recórrer de manera profunda el curs de l'existència humana.

Sens dubte, la decisió de dividir el llibre en 365 reflexions, una per cada dia de l'any, confereix al llibre un aspecte pedagògic rellevant, ja que permet al lector dosificar la lectura per adaptar-la al tarannà de la seva vida i aplicar-la a les múltiples situacions que conformen l'existència de cada persona dins la complexitat de les situacions que ofereix la història.

A mode de síntesi, voldria remarcar la fondària i utilitat del llibre; recorda el valor de l'esperança; emmarca el contingut de la reflexió entre els esdeveniments de la vida quotidiana; però sobretot, i com remarca l'Esriptura, ensenya a pensar i a estimar, els grans valors de l'ésser humà i els cimals de la vida cristiana.

Francesc Ramis Darder